

Borreroei aurpegia ikusi diegu

ARGIA

2006ko martxoaren 12a | LXIX. urtea | 2.031 zenbakia | 3,50 euro

“Politikariek nire
burua erabili nahi
izan dute, baina
inoiz ez diet utzi”

**Javier
Clemente**

◀ **MY JOK** plataforma artistikoa

Ipar Euskal Herriko postala puskatu duen bikotea

Jon Landa ▶

Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubideen zuzendaria
“Espetxe politika hau salatu behar da
gizatasun printzipioa urratzen duelako”

Hamaika braderia

HAMAIIKA AGUSAGAILU

Hamaika
expantukeria

HAMAIIKA
HARRIKALDI

Gozatu euskararekin!

LIBURU BAKOITZA

7€

HARPIDEDUN
PREZIOA

6€

ESKAERAK: denda@argia.com • www.argia.com • ☎ 943 37 15 45

Pertsonaia

- 11 Javier Clemente:** "Nik beti jakiten dut zer esan". Amets Arzallus.

Gaiak

- 17 Xabier Peñalver:** "Garai batzuek ditugun hutsuneak bete ahal izatea nahi nuke". Pilar Iparragirre.

A. Errotabehera.

Iritziak

- 21 Asisko Urmeneta.** Gora Pro Nobis.
22 Agustín Errotabehera. Frantzia: ez izan eta bai uste.
23 Iñaki Zubeldia. Tortura.
25 Joxerra Garzia. Iragar penak. Joxe Mari Ostolaza. Igor Angulo.
26 Andu Lertxundi. Hostoak.
28 Pako Sudupe. "Itzul" webgunea.

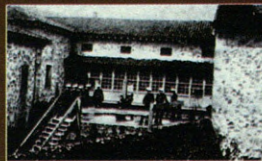
Erdiko kaiera

- 29 My Jok:** Iparraldeko postal zaharrari agur. Nagore Irazustabarrena.
33 Jon Maia: "la ehun urte elkarren ondoan bizitzen eta ezezagunak gara". Pilar Iparragirre.
36 Ezpalak. Katixa Garate.
38 Argitalpenak: Karmele Jaiori elkarrizketa. Pilar Iparragirre.
40 Denbora-pasak.
42 Ihesi: Industria guztien gainetik, laino guztien azpitik. A. Agirresarobe / M. Tellabide.
46 Makina bat kontu. Jabier Agirre, Joxerra Aizpurua eta Jakoba Errekondo.

Termometroa

- 51 "Legutianon oso erraz topatzen dira txikitandik euskaldun direnak".** Miel A. Elustondo.
54 Bero-beroan.
56 Net Hurbil: Ur botilatuak iturriak plastikotan itoko ditu. Pello Zubiria.

4 | Borreroa

Baztertutako funtzionario hiltzailea

Erdi Aroan sortu zen funtzionario publiko honen figura. Bere egitekoa zen justizia publikoak ezarritako sententzia biolentoak betetzea. Horregatik ofiziorik gorrotatuena izan zen borreroarena. Euskal Herrian ere izan ziren borreroak. Azken exekuzio sonatuena "Sakamantekas" ena izan zen. Baina zein ziren borreroak?

24 | Luparekin
Ismael Manterola

58 | Azkena
Emilio Lopez Adan

48 | Jon Landa

Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubideen zuzendariaren hitzak baliagarri iruditu zaizkigu oso: "Giza eskubideen bermean ezin da etenik egon. Gatazka gainditzekotan indarkeria eta gatazka ezberdinak behar ditugu. Denok konbentzitututa bageunde hitza eta subjektu politikoaren artikulazioak dena ahal duela, ebazpenak ez duela indarrezko inoren tutoretzarik, lehengo urratsa emango genuke gatazka konpontzeko".

Jabetza: Komunikazio Biziagoa, S.A.L. Lehendakaria: Joxe Mari Irazusta. Zuzendaria: Xabier Letona. Zuzendariaren albokoa: Pello Zubiria. Erredakzioa: Mikel Asurmendi, Estilux Eizaguirre, Katixa Garate, Nagore Irazustabarrena, Onintza Irureta, Izaskun Jauregi. Argazkilaria: Dani Blanco. Produktzioa: ANTZA, S.A.L. Sareko Argia: Eli Pombó, Jon Torner, Mikel García, Naiara Irureta.

Kudeatzailea: Berdaitz Goia. Salmenta Burua: Bego Zuza. Harpidetza: Urtzi Azpiroz. Publizitatea: Igor Garmendia. Idazkaritza Teknikoa: Ixabel Bereziartua. Sustapena: Esti Parada. Administrazioa: Marijo Aiertza, Mari Karmen Loiarde, Aloña Soraluze. Bezeroen harrera: Olatz Kortá.

Argitalpenak: Arantza Egaña. Zerbitzuak: Joxe Mari Irazusta.

HELBIDEAK: Gipuzkoa: Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria. Tel: 943 371545. Faxak: 943 373403 (erredakzioa), 943 361048 (komertziala). Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa: Xalbardin baita. 64122 Urruña. Tel: 559 476000. Faxa: 559 476001. Nafarroa: Gazteluko Plaza 44, 3 eskuina. 31001 Iruñea. Tel: 948 222285. POSTA ELEKTRONIKOA. Erredakzioa: kazeta@argia.com. Komertziala: komertzial@argia.com. Interneten: www.argia.com. Lege gordailua: NA 80-1963. ISSN: 0213-909X. Batzorde parekidea: 72562 E. Inprimategia: Antza S.A.L. Informatika: Adur Software Productions. S.Koop. Elk. Urtebeteko harpidetza. Hego Euskal Herria: 123 euro. Ipar Euskal Herria: 149 euro. Espainia: 123 euro. Beste atzerriak: 157 euro. Airez: 245 euro. Komunikazio Biziagoa S.A.L. Ametzagaña Taldeko partaidea da.

Azala: Antza. Azaleko argazkia: Dani Blanco.

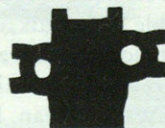

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria

Gipuzkoako Foru Aldundia

Gizarte eta Erakunde Harremanetarako
Departamentua

gizarte ekintza

Borreroa

Herritarrek gorrotatutako funtzionarioa

Borrero hitza frantsesezko *bourreautik* dator, baina Euskal Herriko leku askotan urkatzaile ere deitu izan zaie borrreroei. Duela hilabete batzuk, Juan Garmendia historialariak *Verdugo* izeneko liburua kaleratu du (Hiria, 2005), eta bertan azaltzen ditu borrreroen eginkizunari eta irudiari buruzko hainbat datu eta pasarte, hemengo artxiboetatik eta hango liburutegietatik ateratakoak. Liburu honen argitarapena motibo ezin hobe da borrrero horien historia ezagutzeko. Euskal Herrian izan, borrrerorik ere izan baitzen.

URKO APAOLAZA

ERDI ARO ARTE borrrero kargurik ez zegoen, Erdi Aro hasieran sortu zen funtzionario publiko horren figura eta batez ere Erdi Aro amaieran orokortu zen kargua gure herri eta hirietan. Borrreroaren egitekoa zen justizia publikoak ezartzen zituen sententzia biolentoak betetzea: heriotza zigorra, mutilazioak, tortura, zigor kolpeak eta abar. Ez zuen egiteko gozoa borrreroak alde horretatik, eta lanbide hark bere bizitza baldintzatzen zuen erabat, gizartearen aurrean oso gaizki ikusia baitzegoen lan hura. Azken finean, heriotza-ren eszenifikazioan rol garrantzitsua zuen borrreroak, baina protagonista nagusia hiltzera zihoan presoaren.

Ofizial publikoa, zokoratutako hiltzailea

Esan bezala, borrreroarena zen ofizio guztietan gorrotatuen. Exekuzio bat zegoenean plazak eta merkatuak betetzen ziren borrreroa lanean ikusteko; baina gizon hura urkamenditik jaitsi orduko denek bizkarra ematen zioten. Inork ez zuen traturik nahi torturatzen eta hiltzen eskuak ondu zituen zorigaiztoko gizaki harekin. Justizia publikoak beharrezkoa zuen borrreroa, bere sententziak betearazteko, baina aldi berean mespretxatu egiten zuen. 1766an Esquilacheren bando famatua atera zenean, kapa luzea erabiltzeko debekatuz, borrreroari bakarrik baimendu zioten kapa luze hura jartzea, jantzi horrek herritarrengan nolabaiteko errefusa izan zezan.

n.b.

LEX

AUNAMENDI/ BRUNET

Gregorio Mayoral Burgoseko borreroak hil zuen Miguel Angiolillo anarkista Bergaran, 1897an, *garrote vil* sistemarekin. Argazkiak une hura jasotzen du.

Ofizial publikoa izanagatik ere, erabat baztertua zegoen pertsonaia hau, baztertua eta diskriminatua. Esate baterako, taberna eta ostatuetan edalontzi propioa zuen. Bilbon, borreroak debekatua zuen erosi nahi zituen janariak eskuarekin seinalatzea, horretarako makila bat erabili behar zuen eta Baionan beste hainbeste pasatzen zen. Gizarteko sektore baztertuenen tankeran tratatzen zuten urkatzailea, gaitza balu bezala. Lanbide hark ohorea zikintzen zuen, arbuiatu egiten zuten horregatik, doilorrera eta zitaletan zitalena zen berentzako. Herri batean norbait exekutatu behar zutelako borreroa azaltzen zenean ateak ixten zizkioten. Herritarrek behartuta zeuden borreroari ostatu ematera, baina askok ez zuten horrelakorik nahi: Jaengo pregoilariak “alaba bat egoera ondrtuan” zuela argudiatu zuen borreroari bere etxean sartzen ez uzteko. Zurrumurru batek zioen

emakumeren bat haurdun zegoela borreroa azalduz gero “abortatu edo barruko haurra mugitu” egiten zitzaiola. Heriotzaren usaina jaio aurretik nabaritzen omen zioten nonbait.

Marjinazioak bizitza osoan segitzen zion borreroari, baita bizitza honetatik harantzago ere. Gasteizko kasua oso esanguratsua da. Gasteizen borreroaren hilobia beste hilobietatik aparte zegoen, San Vicente elizaren ondoan, hilerriko izkina batean. Eta sepultura beltza zen, harri beltzez egindakoa, jendeak jakin zezan bertan borrero bat zegoela lurperatuta.

Borrero edo urkatzaileari lotuta, bada beste lanbide ezagun bat, pregoilariarena. Erakunde ofizialen bandoak eta aginduak jakinarazteko arduraduna zen pregoilaria. Antzina, pregoilari eta borrero lanak pertsona berdinak egiten zituen, bi karguak bat ziren. Baina gerora bi lanbideak banandu egin ziren, batez ere pregoilariak ez zuelako borreroaren lanik egin

VERDUGO/ NESTOR BASTERRETXEA

n.b.

nahi. Donostian Martin Azpeitikoaren izeneko batek pregoilari kargua onartu zuen, baina borreroarena ez egiteko baldintza jarri zuen horretarako; handik denbora batera Donostiako kontseiluak preso batzuei zigor kolpeak ematera derrigortu zuen, borroeroen gisan. Orduz geroztik zorigaitza etorri zitzaion Martin Azpeitikoari: "Herriarrek tratatu sozialetik eta komunikaziotik baztertu eta saihestu egiten dute", dio Errege Katolikoen gutun batek. Izan ere, pregoilari honek Erregeengana jo zuen eskatzeko borroero izatera ez zezatela behartu eta arrazoiak eman zioten: "Martin delakoak ez dezala borroero delako ofizioaren lanik egin", agindu zuten Errege boteretsuek.

Hiltzearen ordaina

Zenbat kobratzen zuen borroeroak? Zer balio zuen hildako baten bizia? Edo bizirik zegoenaren heriotzak? Egia esan, borroeroak beti kexatu ziren gutxi kobratzen zutelako, "gaizkien ikusitakoak eta gaizkien ordaindutakoak!" esan zuen behin Sevillako Audientziako borroeroak, orain dela ez hainbeste.

Borroeroak soldata bat jasotzen zuen kargu hura izateagatik. Baina soldata finkoa jasotzeaz gain, exekuzio bakoitzarengatik kobratzen zuen baita ere. Iruñean horrela zeuden zerbitzu partikular horren tarifak 1547an: lepoa mozteagatik dukado bat, urkatzeagatik florin bat, hanka edo eskua mozteagatik dukado erdi, eskua edo mingaina iltzatzeagatik berriz florin erdia; zigor kolpeak eman edo kondenatua "lotsa publikora" eramateagatik gutxiago kobratzen zuten. Lotsa publikoaren bidez kondenatutako pertsona jendaurrean umiliatzen zuten.

"Iazko lapurrak aurtengoen urkatzaile"

Horrela dio esaldi zaharrak. Zergatik baina? Jakina delako borroeroak edo urkatzaileak behartsuen, gaizkileen eta lapurren artetik ateratzen zirela; sos batzuk irabazteko beste erremediorik izan ez eta gainera lanbide hori

Akodatarrak: Markinako merino txikiak

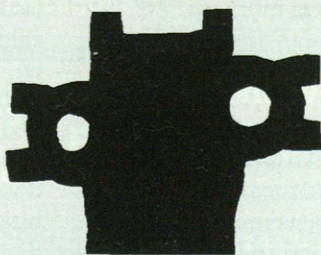

Markinako Akoda etxea orain dela gutxi arte borroeroen etxea bezala zen ezaguna.

Euskal Herriko hainbat tokitan, borroeroari merino txikia deitu izan zaio. Markinan bazen merino txikiaren leinu bat, Akoda etxekoa. Akoda etxea Iturreta auzoan zegoen eta Markinako artxiboko dokumentu batzuetan azaltzen denez 1512an bertan bizi zen familiak egiten zituen borroero lanak, aitek semeari ofizioa pasatuz: "Pedro Akodak eta bere semeak egin izan dute orain arte ofizio hori, baita beste batzuek lehenago ere" —dio artxiboko dokumentuak— "eta orain Juan Akoda ari da lan horretan" gaineratzen du. Baina antza denez Juan Akoda hark arazo txiki bat zuen bere lana egiteko: itsu geratu zen. Horren aurrean, Markinako hainbat herriarrek Juan Amoroto bizilaguna proposatu zuten merino txikiaren kargurako eta karguarekin batera Amorotok Akodako etxea eta lurak bereganatu zituen sari bezala.

Akoda etxea oraintsu arte ezagutu izan da borroeroen etxe bezala. Anton Trueba bizkaitar kronistak azaltzen duenez bertakoek "Lapurzulo" deituriko lekuan ematen zieten lurra urkamendian hildakoei. 1875 inguruan Jose Ugarteburuk etxea erosi, berriro eta itxuraldatu egin zuen, atzetik zuen "entzute itzala garbitzeko" dio Truebak. Gaur egun bi bizitzako baserria da eta ez du zerikusirik garai bateko borroero etxearekin.

Argitalpen honen edizioan lankide:

gizarte ekintza

burutzeko odol hotza zutenen artetik, alegia. Horren atzean arazo bat ezkututzen da: borreroarena egiteko prest zegoen jendea aurkitzeko zailtasuna. Inork, edo ia inork, ez zuen borrero izan nahi, kontuan izanda borreroek bizitza guztirako bazterketa soziala jasaten zutela.

Euskal Herritik igarotzen zen jendeari proposatzen zioten lan hori egiteko, erromes-
ei adibidez. Beste batzuetan esklaboak izaten ziren alternatiba, beren askatasuna lortzeko aukera ematen zieten borreroarena egitearen truke. 1564an adibidez, Jorge Martines izeneko esklaboa izan zen borrero Gipuzkoan. Baina beste borrero bat bilatu zutenean alde egiteko esan zioten "eta hala

nahi ez badu galeoitara bidali dezatela, eta han errezibitu nahi ez badute aska dezatela, baina hona bueltatzen bada berrehun azote jaso ditzala", ez zuen bere lana behar bezala egingo eta... Hala ere, beti ez zuten esklaboen, erromesen edo kanpoko borreroengana jo heriotza sententziak betetzeko. Bilbon bada pasarte bitxi eta harrigarri bat honen inguruan. Erdi Aroko azken mendean bandoen arteko borrokak ohikoak ziren Bilboko hirian, Gaztelako Erregeak Alfonso Fernandez de Leon Bilboko alkate jarri zuen arte, hark egin zituen bakeak. Zurbaran eta Legizamondarren arteko borroka batzuen ondorioz Santxo Lopez Markinakoa eta Otxoa Landaburukoa heriotzara kondenatu zituzten

1419an. Plaza Zaharra errito makabro hartarako prestatu eta urkamendia denen begi bitan jarri zuten, herritarrek lezioa ikas zezaten. Baina arazo bat suertatu zen, Legizamondarrek borreroa ikaratu zuten, ez zegoen borrororik. Horren aurrean, Alfonso Fernandez alkateak, urkamendira igo eta bere eskuz moztu zien burua bi presoek, ikusle guztiak harri eta zur utzita. Alkate hark egin zituen bakeak bai.

Baina borreroak izan, izan dira Euskal Herriko historian. Juan Garmendiak horietako batzuk ezagutarazi dizkigu bere liburuan. Miguel Antzuola da horietako bat, 1554tik 1564a arte, hamar urte ibili zen "ofizial publiko" (borrero) eta Gipuzkoako Batzar Nagusiek zenbateko bat ordaintzen zioten bere karguagatik. Honi jarraitu zioten Pedro Croque, Alonso Morga edo Joanes Amezaga borreroek. Juan Sangele izeneko borrero frantses baten edo Joan Bautista turkiar kristautuaren berri ere ematen du Garmendia historialariak. Turkiar hori 1608an izan zen borrero eta kargu horretarako onartu zuten "gizon gaztea, prestua eta indartsua" zelako. Beste batzuetan borrero lana aitzak semeari erakusten zion, ofizio bihurtuz. Parisen oso ezaguna zen Sanson familia, errespetu handikoa eta hainbat belaunalditan borrero izandakoa. Familia honetako kide batek hil zituen Luis XVI. erregea eta Maria Antonieta, Frantziar Iraultzaren garaian. Euskal Herrian Akoda familiaren kasua daukagu, Markinkoa (ikus 7. orrialdeko koardoa).

Heriotza motak: "Bere arima haragitatik ateratzeko"

Heriotzak pertsona guztiak berdintzen omen gaitu, baina heriotza zigorrak ez ziren guztientzako berdinak, ezta gutxiago ere. Erdi Arotik atera berritan, preso aitonen semea edo noblea bazen, lepoa moztzen zioten labana batekin "bere arima haragitatik ateratzeko" edo "putzuratua" izaten zen (hankak eta eskuak lotu eta putzu batean ito). Baina presoak plebeioa baldin bazen, orduan urkatu egiten zuten. Beste heriotza mota batzuk ere bazeuden, sorginak adibidez, erre egiten zituzten, hura zen denetan heriotza ankerrena eta okerrrena. Askotan, hildakoaren gorpua urkamendian uzten zuten hainbat egunetan, edo puskatan egin eta bide bazterretan jartzen zuten ikusgai, eskarmen-

tu gisara. Horrelako astakeriak asko izaten ziren. Ajustiziatua pikota izeneko lekura eramaten zuten askotan; Euskal Herriko plazatan oraindik existitzen dira pikota horiek, batez ere Nafarroan. Harritzko zilindro moduko bat da eta bertan jartzen zituzten hildakoen gorpua. Nahi gabe ere, heriotza festa haren lekuko bizia ahotan dabilkigu oraindik, zer esan nahi du bestela "zoaz pikutara!" esamoldeak?

1790ean Guillotin doktoreak makina zehatz eta bizkor bat proposatu zuen kondenatuak hiltzeko -egia esan, makina hura aspaldi asmatu zuten txinatarrek-. Frantziar Iraultzaren garaia zen, eta horrelako makina batek modernotasuna sinbolizatzen zuen. 1792an probatu zuten Jacques Pelletier-ekin, eta ordudunik gillotina behin eta berriz erabili zuten. Ipar Euskal Herria ez zen libratu metal hotz eta zorrotz hartatik. Hegoaldean berriz, garrotearen sistema nagusitu zen XVIII. mendean, 1809ko ediktu batek agindu zuen ordutik aurrera garrotea baino ez erabiltzeko, urka beharrean. Garrotea burdinazko torrikete bat zen, presoak zutabe bati lotu eta lepoa bihurtzen zioten tramankulu horren bidez. Oraitsu arte erabili izan da Espainian, 1978an heriotza zigorra abolitu zen arte.

Azkeneko borreroak

Juan Diaz de Garaio izena aipatuz gero, seguruena oso gutxi ezagutuko dute, baina

Martxoak 14 Asteartea	AINHOA IRAZU ipuin kontalaria "Kasketa ipuinak" 18:00etan, Begoñako udalategian
Martxoak 15 Asteazkena	HANKATXO ANTZERKIA "Hitzak patriketan" 18:00etan, Tiboli eskolan
Martxoak 16 Osteguna	MAITE FRANKO ipuin kontalaria "Kalabazango ipuinak" 18:00etan Bilboko La Bolsa eraikinean
Martxoak 18 Larunbata	GORRINGO ANTZERKIA "Antonino Apreta" 11:00etan Deustuko Bidarte udalategian

Bilboko haur kultur zirkuitua

IKUSI ETA IKASI

Bilbao
UDALA
AYUNTAMIENTO

BILBAO
EUSKARAZ

Ezkututik pantaila handira

Borreroa, heriotza zigorra bezala, gizarte arkaiko baten azkeneko ikurtzat zuten askok 60ko hamarkadako Espainian. Luis Garcia Berlanga zinemagile famatuak pantaila handira eraman zuen ofizio hori *El Verdugo* filmarekin. Italian errodatu zuen eta 1963an Venezian jaialdian aurkeztu zuen pelikula hura. Bertan azaltzen da borrero lana egitera derrihorturik dagoen pertsona baten istorioa. Borrero kargua onartu bai, baina kondenatua indultatzen ez badute dimititu egingo duela dio protagonistak. Horren guztiaren atzean frankismoaren kritika dago. Itxura modernoa bultzatu alde batetik, eta bestetik borreroa eta heriotza zigorra bezalako anakronismoak mantentzen zituen erregimena zen Francoren. Hain zuzen, urte hartan Julian Grimau komunista eta Francisco Granados eta Joaquin Delgado sozialistak hil zituzten garrote bidez; nazioarteko presioa oso handia zen heriotza zigorraren kontra eta film hark arazo asko ekarri zizkion Espainiako Gobernuari. Errepresioa ere ez zen nolanahikoa izan, filmak 14 zentsura mozketak jasan zituen eta Berlangak ezin izan zuen 1967ra arte pelikularik egin Espainian.

1971n Basilio Martin Patinok azkeneko borroeroei buruzko dokumentala egin zuen, *Queridísimos verdugos* izenarekin. Sevilla, Madril eta Bartzelonako borroeroak dira protagonista eta filma ezkutuan egin behar izan zuten, diktaduraren baimenik ez baitzuten. 1977an estreinatu zen lehen aldiz.

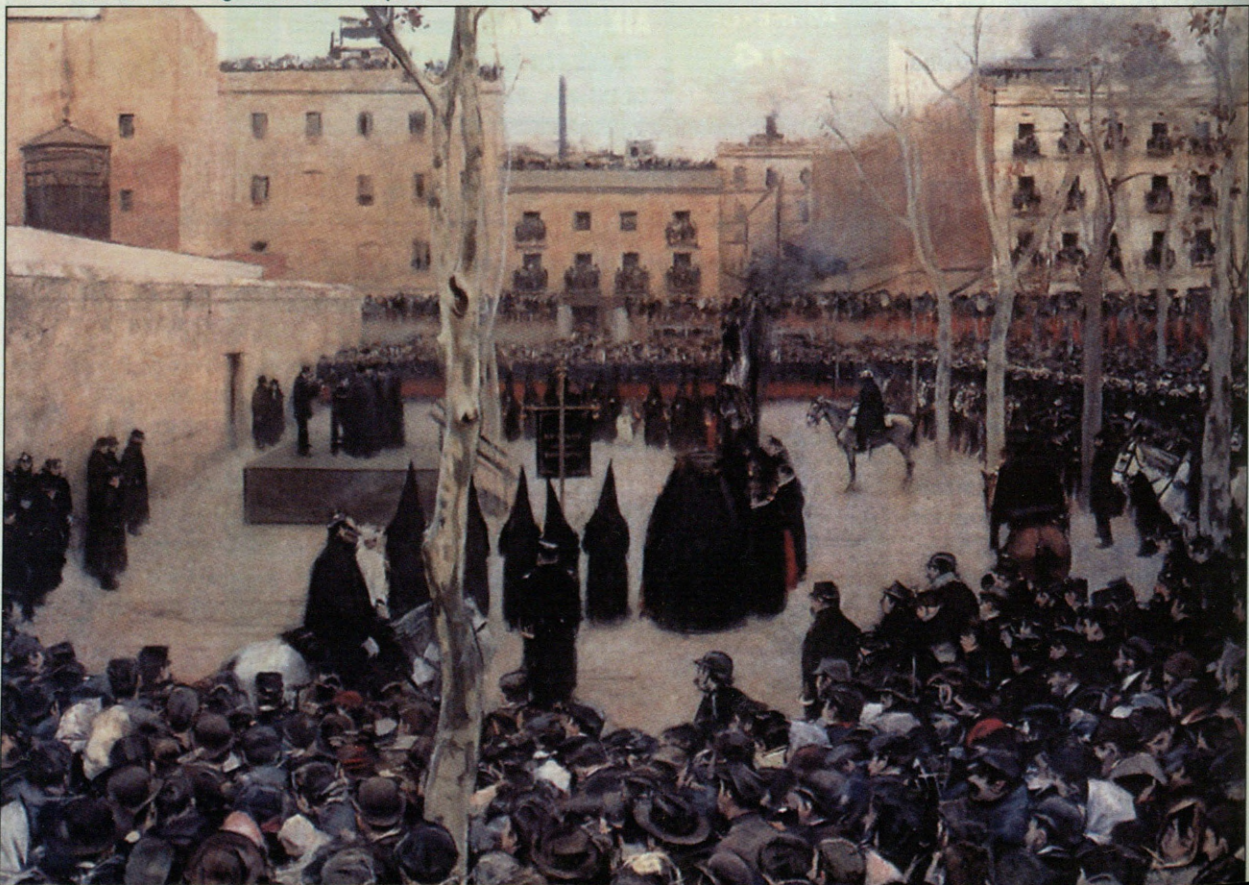

Queridísimos verdugos dokumentaleko une bat.

“Sakamantekas” esanda, oilo ipurdia jarriko litzaioke bat baino gehiagori. Euskal Herriko azkeneko exekuzio sonatuena, garrote bidez behintzat, pertsonaia honena izan zen, 1881. urtean, Gasteizen. Diaz de Garaiok hainbat emakume bortxatu eta hil zituen Araba inguruan eta horregatik kondenatu zuten heriotzara. Sententzia betetzeko Burgoseko borroeroa ekarri zuten, Gregorio Mayoral. Mayoralak berrogei urte luzez bete zuen borroero kargua eta bere eskuz hil zituen 56 lagun. Famatu egin zen borroero hau eta hainbat idazleren inspirazio iturri ere izan zen. Burgoseko borroero honek exekutatu zuen Miguel Angiolillo anarkista Bergaran, Canovas del Castillo politikaria Arrasateko Santa Ageda bainuetxean hil zuena 1897an, “Hil da Canovas, joan da Canovas...” kantatu zuen gero gure Txirritak “...pikaro gaizki hazial”.

Espainian 36ko Gerraren ostean borroero promozio berri bat ateratu zen, baina Gerra osteko urte ilunetan fusilaketak ziren nagusi eta borroero berriek oso gutxitan jarri zuten praktikan beren “trebetasuna”. Garrote bidezko azkeneko exekuzioak 1974an izan ziren, Salvador Puig Antich anarkista Bartzelonako presondegiaren hil zuten eta ordu berean, Jose Moreno izeneko Sevillako borroeroak Heinz Chez alemaniarra hil zuen Tarragonan, garrotea erabiltzen ere ez zekiela, “nola funtzionatzen du honek?” galdetu omen zuen aparatua ikusitakoan. ■

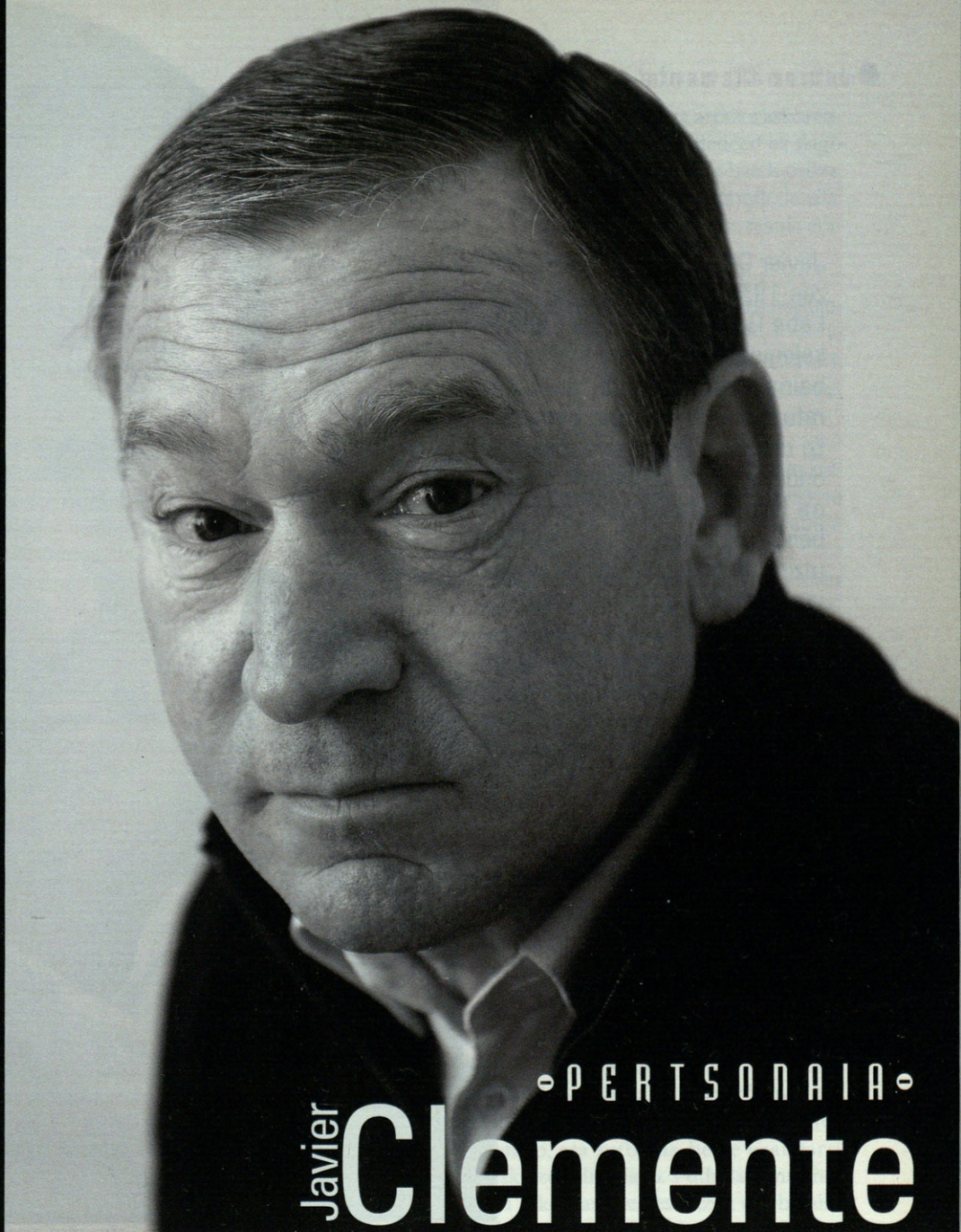
Garrote vil izeneko margolana, Casas-ek pintatua.

Bakoitza bere zoroak
bizi du. Eta
Clementerenetik asko
bizi dira. Baina
ongiena bera. Labe
Garaietako zoko
beltzetik San
Mameseko
berdegunera bide asko
baldin badago,
Athleticeko
aulkitxotik Espainiako
besaulkira gutxiago ez
dago. Baina
Bartzelonan ere
espainolenean egon
denak txuri-gorria
txuri-urdinez janzteko
azala egina du. Edo
zuri-berdez azaltzeko
Andaluzian, edo
Marseillako portutik
aginduak emateko.
Taldeari nortasuna
eskatuz bide horiek
guztiak ibiliak ditu
Clementek. Eta bada
bidea, eserita egiteko.

AMETS ARZALLUS

Argazkiak: Dani Blanco

• P E R T S O N A I A • Javier Clemente

«Nik beti jakiten dut zer esan»

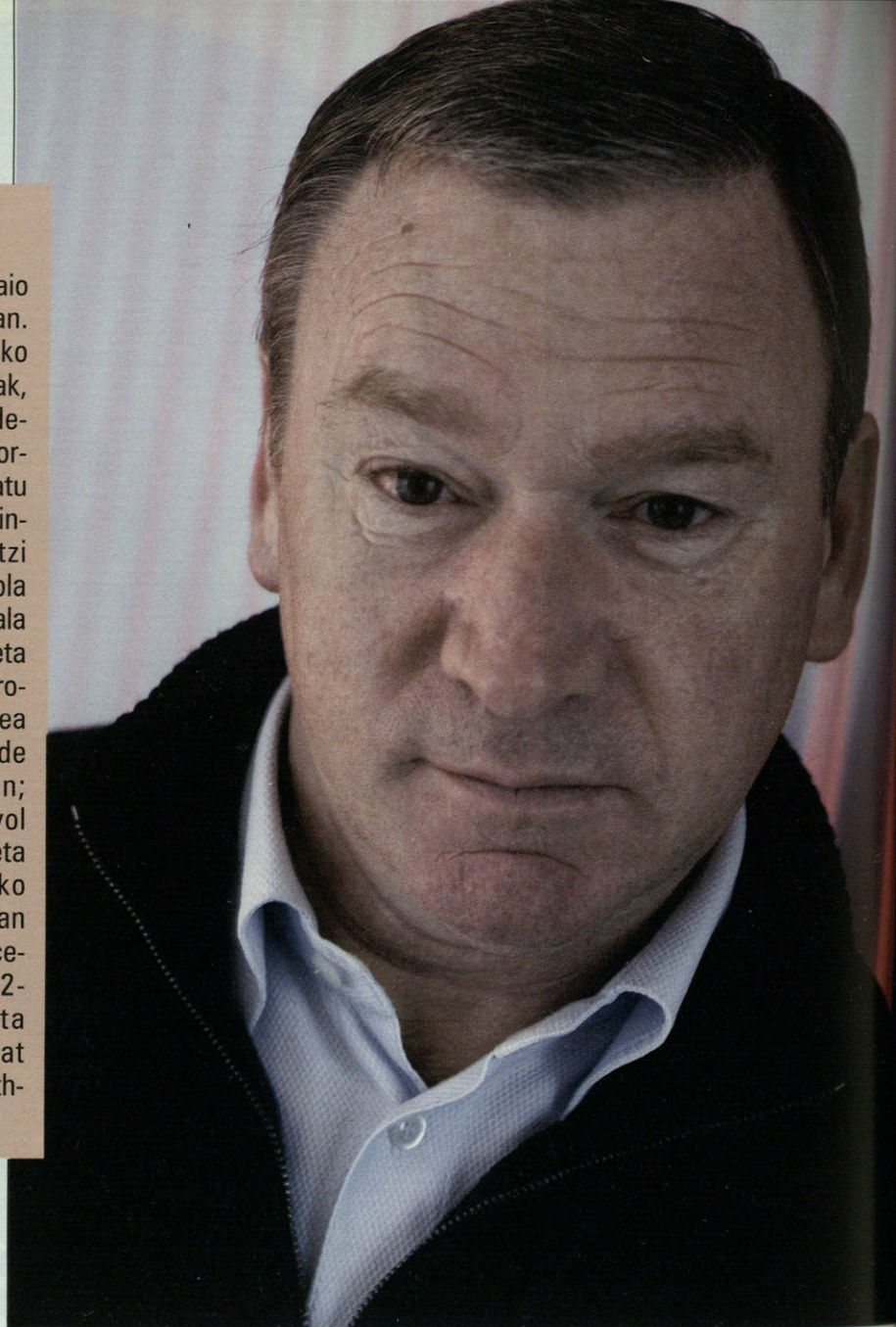
Barakaldon jaio zinen, Ezkerraldean, industria
gunean, langile giroan, testuinguru sozial
horren barnean zuen familia nolakoa zen?

Labe Garaietako langileak ziren, aita ana-
lista kimikoa. Labe Garaiak ziren herriaren
oinarria, Ezkerraldea Labe Garaien gai-

nean eraikia zegoen, eta fabrikak kolegio
propioa zuen, hango langileen semeak joa-
ten ginena, La Salleko kolegioa zen. Ni han
hezi ninduten. Eta kolegioaren eta kalearen
arte, lagunarteko bizitzan, hor egin
ginen gu.

Nortasun agiria

Javier Clemente Barakaldon jaio zen 1950eko martxoaren 12an. Labe Garaiek zuten La Salleko kolegioan egin zituen ikasketak, baina gaztetatik futbolera bideratu zuen bere bizitza. Hemezortzi urterekin Athleticen debutatu ondoren, lesio larri batek eraginda hogeita hiru urterako utzi behar izan zuen futbola. Futbola utzirik, Adidasen saltzaile bezala jardun zuen lau urtez lanean, eta gero futboleko entrenatzaile profesional bihurtu zen. Bide luzea egin du aulkitxoetan, eta talde asko erabili ditu esku artean; Athletic hiru alditan, Espanyol bitan, Atletico Madril, Betis eta Realak behin, eta Espainiako selekzioko hautatzaile ere izan da. Bide luze horretan Athleticekin Espainiako bi liga (1982-1983 eta 1983-1984), eta Espanyolekin errege kopa bat (1984) irabaziak ditu. Orain Athleticeko entrenatzailea da.

Futbolak giro sozial horretan ditu errorik sendoenak, langileriaren opioa izan da maiz, Liverpool horren adibide. Zuek ere itsu bizi zenuten?

Orain bizi dutena baino askoz ere gehiago bizi genuen guk futbola. Besterik ez zegoen eta gu osoki futbolera dedikatzen ginen. Frontoiren bat bazegoen, beraz, pilotan, eskuz edo palaz, eta futboleko jolasten ginen. Hori zen gure bizitza. Orduko kalea ere ez zen oraingoa, ez zebilen autorik, ez kamioirik, berdegune asko zegoen, eta ez zegoen orain adina etxe, beraz kaleko arriskurik ez zen existitzen, eta guk egunean lau edo bost ordu pasatzen genituen futboleko. Oraingo mutikoek askoz ere zailagoa dute hori, kolegioetan gehiago eskatzen zaie, eta kalean ere ezinezkoa da hala ibiltzea. Beraz futbolaren indarra lehen orain baino askoz ere handiagoa zen,

eta maila ere askoz ere altuagoa zen orduan. Athleticera iristeko konpetentzia gehiago zegoen, jokalarik gehiago zeuden Athleticera pasatzeko modukoak orain baino.

Kalean baloiarekin abila zinela jakina da, kolegioan nolako ikaslea zinen?

Ikasketetan ongi ibiltzen nintzen, batez ere zientzietan, matematika eta horietan moldatzen nintzen ongien. Baina kolegiara joateaz gain futboleko jolasten ematen nuen eguna, beraz ikasketetan ordu asko sartzea ez zetorren nirekin bat. Eta horregatik zientziei emanagoa nintzen, hori ez zelako denbora galtzea.

Futboleko ere apenas galdu zenuen denborarik. Oso gazte debutatu zenuen, eta proiektio handiko futbolaria zinen, hemezortzi urterekin bide

guztiak zabalik zenituen bizitzan arrakasta izateko. Buruak nola digeritzen du hori?

Burua lepoaren gainean nuen, egonkor. Ongi pausatua baldin baduzu ongi digeritzen duzu hori, oker pausatua baldin baduzu gaizki, baina ni ongi hezia izan nintzen, eta burua lepo gainean neraman. Aparejadore ikasketak egiten hasi nintzen, baina profesional izateko aukera zabaldu zitzaidanean, futbolera luzatu nuen pausoa. Biak batera ez zegoen egiterik eta nik futbolera jo nuen.

Jorge Valdanok dio arrakastak pertsona berez den baino %30 inozoagoa bihurtzen duela.

Ez baldin badaki arrakasta asimilatzen bai, bestela ez. Arrakastak ez du zertan jendea inozoago bihurtu, gertatzen dena da jende asko dagoela arrakastak baino artean jartzen duena. Baina baino artean dabilenak bide motza du. Bizitzan serioa eta errealista izan behar da, baino artera igotzen dena laster eroriko da. Eta denetik dago, jakina, bada burua oso lepo gainean darman jendea, eta bada airean darabilkiena ere.

Zu baino artean ibili gabe erori zinen. Lesio bat azaldu zitzaizun bidean, eta futbolari handiaren amets hura hauts bihurtu zen, uste zenuen bizitza honetan pribilegiatua izango zinela, baina...

Tira, orain ere banaiz pribilegiatua, beti izan naiz.

Bai, baina lau urte ebakuntzarik ebakuntza pasatu eta hanka berdegunera ezingo zenuela itzuli esatean, zer pentsatu zenuen?

Ezer ez, bukatu da eta kito, beste zerbaitekin bizi behar. Kolpea ematen du, baina bukatu da, akabo, eta segitu egin behar da. Ez du beste bueltarik, atzera begira gelditzen bazara ez duzu aurrera egiten, ez duzu ezer egiten. Beraz, denbora asko neramanez zauritua, min hartuta nengoen bitartea aprobetxatu nuen entrenatzaile bihurtzeko. Athletic utzi nuen, lan baten bila hasi behar izan nuen, eta lan baten bila ari nintzen bitartean erregionaleko talde bat entrenatzen hasi nintzen.

Labe Garaietara lanera joan behar zenuela esan izan balizute?

Joango nintzen, arazorik gabe. Begira, umetan ez banuen futbolerako balio izan, eta nire gurasoek ezin izan balizkidate ikasketak ordaindu, zalantzarik gabe, elektrizista, latorrigilea, tornularia, edo auskalo zer izango nintzen. Agian nire aita izan zena, kimikoa.

Entrenatzaileek, kimikoak ez, baina gero eta profesional espezializatu gehiago dute inguruan, prestatzaileak, medikuak, dietistak... Talde batzuk psikologoa ere badute. Eroso sentitzen al zara talde tekniko berri hauetan?

Futbola asko garatu da, jokalariek gero eta

arreta gehiago behar dute, eta arrazoi askorenatik aldatu da hau dena. Athleticen ez dago psikologorik, baina entrenatzaile batek psikologo bat behar baldin badu, kontrata dezala. Nik ez dut sekula erabili eta ez dut sekula erabiliko ere.

Entrenatzaileak berak izan behar al du psikologo?

Irakaskuntzan lan egin behar duen edonork izan behar du bere neurrian psikologoa, bestela irakasle txarra izango da.

Arsene Wengerrek jokalaria bati bere jatorri kulturala zein den jokoan antzematen dio, afrikarra den, nordikoa den... Klase sozialaren arabera ere aldatzen al dira jokalaria?

Jakina, bakoitza zer klase sozialetatik datorren ere nabaritzen da. Tira, klase sozial berdinekoak izan daitezke jokalaria ezberdinak, baina zein herrialdetakoak diren, eta herrialde horretan klase soziala apala ote den nabaritzen da. Klase sozial apalekoa gehiago sufritu duen jendea da, lan gehiago egin duena, eta horrek karakter gehiago eman dio, askoz ordu gehiagoan lan egin behar izan du horra iristeko, zailtasun gehiago izan dituelako.

Hemengoengan ere nabaritzen al da?

Ez, Euskadin jendearen bizitza maila oso antzekoa da.

Eta nik Lezamako harrobiko hamar urteko bi mutiko jarriko dizkizut, bat Negurikoa eta beste San Frantziskokoa. Ikusi jokatzen eta esango didazu zein den nongoa?

Ez, Neguritik oso gutxi baitatoz. Han klase soziala altua delako, gaztetatik bizimodu eroso dutelako, eta futbolak beste ezaugarri batzuk eskatzen dituelako. Futbolak entrenatzen negu asko pasatzea eskatzen du, bidaia-tzea, futbolari profesionala izatea gauez asko ez ateratzea da, bizitza egonkor bat edukitzea, zaintzea, eta bizi izan duzun gaztaroaren arabera hori zailagoa izan liteke. Futboleko jokatze sakrifikatua izan behar da.

Jorge Valdanok ezkerreko eta eskuineko futbola bereizten zituen. Bereizgarriak al dira?

Puf... Ez dakit nik Valdanok horrekin zer esan nahiko ote zuen. Valdano oso pintoreskoa da hitz egiterakoan, baina ez dakit zertaz ari zen konkretuki. Agian talde aberatsez eta talde pobreez ariko zen. Batez ere Argentinan badi-ra auzo apaletako taldeak, leku txiroetako taldeak, eta badira boteretsuen taldeak, auzo aberatsetakoak, edo klub aberatsetakoak. Agian horretaz ariko zen.

Diru gutxirekin osatu al daiteke talde lehiakorra?

Ez, zaila da.

Giñolak

"Ikusten ditut etxean nagoenean. Batzuk grazia egiten didate, baita nireek ere. Ez naiz inoiz haserretu izan, nahiz izan zen garai bat beti erretzen eta biraoak botatzen ateratzen nindutena. Eta nik ez dut hainbeste birao esaten, ez naiz horrelakoa. Baina horrela ezaugarritzen ninduten ni, kazetariakin sartzen zena, beti madarikazioak botatzen zituena, eta beti haserre zegoena. Alta, nire bizitza askoz ere optimistagoa da telebistan azaltzen ninduten haserre aurpegi hori baino".

Entzuna izango duzu Nikon Jevtic mutikoaren izena, hamabi urteko serbiarrarena, talde asko zebiltzan bere atzetik eta Valentziak fitxatu du, harrobirako. Zer iruditzen zaizu?

Ongi. Klubak orain oso jokalaria gazteen arrantzan ari dira kanpoan. Zergatik? Talentuen bila ari direlako. Ongi iruditzen zait, gertatzen dena da hamar-hamaika urterekin sekulako jokalaria direla, baina agian hamaseirekin ez dutela ezertarako balioko. Baina jokalaria berriak bilatzeko modu berria da. Zortzi edo bederatzi urterekin izugarri inteligenteak diren haurrak bilatzea bezala, baina horrek ez du esan nahi hemeretzi urterekin ere hain argiak izango direnik.

Harrobiak ere globalizatzen ari den futbol munduari zer erakusten dio Athleticen ereduak?

Munduak duenik eta handiena dela. Hauxe da gure arraza, gure odola, eta gure historia. Herri oso bat ordezkatzeko dugu, klub hau gure gazteriarren indarra ordezkatzeko saiakera da. Merkatu librearen txarra baita, bai Athleticentzat eta bai futbolarentzat. Denek beharko lukete etxeko oinarri bat. Sentimendua galtzen ari da, jokalariek ez dute klubarekiko hurbiltasunik, ordaintzen dieten lekura joaten dira, alde horretatik profesional mertzenarioak dira.

Baina Athleticen filosofia mugatua ere bada amets batzuk iristeko...

Noski. Guk oso zaila dugu tituluak lortzea, guretzat hemen egotea hutsa azaina da.

Zalegoa kontziente da horretaz?

Nik uste dut zalegoak badakiela gu zer garen, nahiz eta beti ez dagoen gurekin gustura.

Irabazi al daiteke liga hamaika euskaldunekin?

Gaur egun ez, oso zaila da. Gerta liteke hamaikakoa euskalduna eta oso ona edukitzea, baina abenduan edo urtarilean hamaikako horretatik hiru edo lau jokalaria erosiko dizkizute talde aberastek, eta horrek asko zailduko luke.

Athletic goitik behera euskalduna izan dadin, zuk aginduak euskaraz ematea baino ez da falta...

Nik jada ezin dut euskaraz ikasi. Orain dela hogeita hamar urte hasi nintzen ikasten, baina kanpora joan behar izan nuen entrenatze-
ra, Bartzelonara, eta ezin

Madrileko prentsa

"Madrileko prentsaren parte batekin kalapita asko izan dut, eta izango. Nik Madrileko prentsako kazetari guztiei eman diet aurpegia ados egon ez naizenean. Interesagatik isildu ez den norbait baldin badago, hori ni naiz. Isildu nintekeen, baina ez da nire jokoa eta nire estiloa. Nik uste jendeari aurpegira esan behar zaiola zer den, eta Euskadin are gehiago".

izan nuen ikasi. Hogeita bost urtean egon naiz kanpoan, eta gehiago ikasi dut ingeleseuskarara baino, eta orain berrogeita hamabost urterekin oso zaila gertatzen zait. Mugatua nago alde horretatik, eta gustatuko litzaidake ikastea, baina gustatuko litzaidake makilatxo magiko bat baldin balego hilabete batean erakutsiko lidakeena euskaraz; hori ezinezkoa da ordea. Hala ere aldagelan askok euskaraz hitz egiten dute, eta nahiko nuke denek euskaraz egitea, baina beren inguruan euskaraz hitz egiten ez den lekuetatik ere etortzen dira jokalaria, beraz konplikatu da. Baina gustatuko litzaidake.

Jokalariei hitz egin diezu bigarren mailaz?

Bigarren maila izendatu izan diet, bai, baina egin behar ez den zerbait bezala. Nik jokalariei esaten diet badutela aski talentu, eta borroka egin behar dela bigarren mailara ez jaisteko. Kontua da besteak ere saiatzen direla, eta azkenean norbaitek jaitsi beharko duela, eta Athletic baldin bada... Ea ez den hala, gu horretarako gabiltza borrokan.

Partidak ikusi ohi dituzu jokatu eta gero?

Ez. Orokorrean ez. Ikusten dut akatsen bat, sartu diguten golen bat, baina partidak ez ditut ikusten.

Esajeratu egingo dut, baina Athleticek galtzean Bizkaia erdiak gaizki lo egiten du, astelehen txarra izaten du, zuk zer moduz pasatzen duzu gaua?

Nik gaizki lo egiten dut, baina bai galtzean eta bai irabaztean, oso nekaturia egoten bainaiz. Eta sinesten dut badela jendea gaizki lo egiten duena Athleticek galdu duelako, baina ez da hainbestearinokoa izango.

Nola ezetz, jende asko dago Begoiako amari egunero erretzatzen diona, Katedralera bi astean behin joaten dena, ostia bat hartzen duena, eta zerura begira gelditzen dena. Ez esan hau erlijio bat ez denik...

Ez, erlijioa da gauza bat eta futbola beste bat. Garbi dagoena da Athleticek oso jende lotua duela, eta badela sentimendu berezi bat Athleticekiko beste inongo klubetan ez dagoena. Horretan ere bakarrak gara munduan.

Gezurra, Marseillan egon zinen zu, eta Marseillan Bil-

bon adina, edo gehiago bizi dute futbola.

Egia, Marseillako afizioa oso emana da futbolerako, oso barrutik eta gogor bizi du, futbol aldetik oso zalego ona da, baina bai asko eskatzen duena ere. Nik ezagutu dudana zalerik apasionatuena, itsuena, beroena da, oso ona.

Borgesek eta Casaresek badute ipuin bat, non igande arratsalde batez kazetariak jokatu ez den partida asmatzen duten. Futbol partida imaginarioa zuzenean ematen dute, bere gol eta bere jokoz kanpoko, benetan ikusten ari balira bezala, baina dena asmatuz. Eta astelehenean jende guztia partida horri buruz hizketan ari zen. Futbola ez al da hori?

Ez, baina futbolak hainbesteko dimentsioa du non jendeak gertatu gabeko gauzez ere bere iritzia ematen duen. Existitu ez den partida bati buruz askotan aritzen da hizketan jendea. Futbolaz hastean jendea oso aldakorra da, nori entzuten dion arabera, nork hitz egiten dion arabera, horrek baldintzatzen du bakoitzaren pentsamoldea, baina besterik ez. Dimentsio hau guztia izango da alde bat irreala, baina futbola horixe da.

Futbolik gabeko igande bat zer da zuretzat?

Beste igandeak baino aspergarriagoa. Futbolik gabe ez nintzateke hilko, baina futbola da gehien gustatzen zaidana.

Eta Dimitri Pitermanek eskatuko balizu bere taldea entrenatzera joateko?

Bere taldera joatekotan egiten ari dena egiteari utzi beharko lioke. Eta nola hori ezinezkoa den ez nintzateke joango. Berak presidentea izan behar du, ez entrenatzailea. Presidentea aulkitxoan eseri? Berak entrenatu? Berak hitz egin? Zer demonio? Egon dadila bulegoan, edo joan dadila hori egitea zilegi den herrialde batera. Hemen ezin da. Eta hemengo futboleko arauak eta egiturak aldatu nahi baldin baditu, oso oker dago, bera ez da inor ezer aldatzeko.

El Diario Vascok Realeko entrenatzailea bota nahi badu, bota lezake?

Bai. Berak du indarra. Correo taldeari interesatzen ez zaiona egonkortasun sozial erabatekoa da. Ez dut esango *Diario Vascori* Reala gaizki ibiltzea interesatzen zaionik, baina oniegi joatea behintzat ez zaio interesatzen. Hau gai anbiental sozial konplikatu samarra

2006ko Munduko Kopa

"Nik uste dut faboritorik handiena Brasil dela. Argentina ere hor dago, eta ez dut Alemania baztertuko, Alemanian jokatzeko delako. Frantzia trantsizioko talde batekin dago, ez da lehengo munduko kopetan zen Frantzia bera, eta Espainia txapeldun izatea zaila da, ongi sailkatzea gerta liteke, baina txapeldun izatea zaila Brasil eta Argentina horienik".

da. Correo taldea ongi aztertu beharrekoa da.

Botere faktiko bat da, beraz?

Botere beldurgarria da, baina medio batek botere beldurgarria edukitzearen errua jendeak horri kasu egitearena da, jendeak garrantzia ematen diolako du indarra, jendea zurrumbilo horretan ibiltzeko prest dagoelako.

Beldurra ematen dizute kazetariak?

Beldurrik ez, baina uste dut batzuetan arriskutsuak direla. Baina erne, badira oso kazetari onak ere.

Askotan joan zara Athleticen nesken partida ikustera?

Ez, ez naiz sekula joan.

Zergatik?

Ez dudalako denborarik. Denborarik banu agian joango nintzateke, baina gogorik baldin banu soilik, nik futbola, eta egiten dudana edozer, gustu dudanean baino ez dut egiten, bestela ez.

Alda dezagun gaia. Oraindik arrazismo asko al dago futbolean?

Ez, arrazismo gehiago dago kalean futbol zelaian baino. Guk, koloreko jokalariek denak errespetatzen ditugu. Futboleak ez dago arrazismorik, nik jokatu dut beltzen, zurien, horien kontra... denen kontra jokatu dut, eta denak iruditzen zaizkit berdin onargarriak.

Baina tarteka entzuten dira bai zelaian, bai prentsaurrekoetan, adierazpen arrazistak...

Eta lehengo egunean banku bateko zuzendaria ere entzun nuen taberna batean disparteak esaten beltzen kontra. Hori esaldi bat baino ez da. Eta zer? Nork ez du horrelakorik esaten?

Esaldi zozo bat botako dizut: tximinotik gatz eta futbolera goaz.

Hori amerikarrak esan zuen, Darwin, baliteke baietz, nik ez daukat ideiarik ere, tximinotik gatz, indiotik gatz, edo zuhaitzetik gatz.

Horixe nahi nuen, zuhaitzera iristea. "Txistua botatzen dutenak zuhaitzetik jaitzikoak dira". Samuel Eto'ori buruz zuk esandakoak hauts asko harrotu du...

Nik ez nuen Eto'ori buruzko adierazpenik egin. Nik ez nuen inongo momentuan Eto'ohotan erabili.

Txistua bota zuena bera izan zen, eta zu txistua botatzen dutenez aritu zinen. Ez da karrera handia ikasi beharrik bi esaldi horien artean lotura egiteko...

Ni gauza bat esatera mugatu nintzen, "txistua bota duena" esan nuen, eta txistua botatzen duena gertaera bat da, ez pertsona bat. Hori egiten duenaz ari nintzen, ez inori buruz.

Buelta asko eman dizkiozu gero?

Ez, nik ez diot buelta bakar bat ere eman, herri honetan eman dizkio-te buelta asko, hau Kixoteen herri bat da gizona!

Ez al zara damutu esandakoaz?

Ezta batere.

Tira, egoera bat jarriko dizut. Zure asteko zazpigarren prentsaurrekora atera zara, ez dago ezer esateko eta dena esana dago, eseri zara, mikrofonoak eta kamerak aurrean dituzu, pila bat kazetari zain... Nondik hasiko zara?

Nik zer esan beti jakiten dut, jakiten ez dutena da zer galdetu! Gainera ni isilik hasten naiz, eta zain egoten naiz lehen galdera egin diezadaten, eta egiten didatenean galdera horri erantzuten diot, nahiz eta izugarri errepikakorra izan.

Bestela hor dauzkazu flotagailuak: "Futbola futbola da", "baloia borobila da"...

Ez, horrelako topikorik ez dut erabiltzen. Futbola horrelakoa da, bai, hori esaten dut batzuetan, baina futbola futbola da, ez, horrelakorik ez.

Galdera absurdu asko egin al dizkizute?

Sekulako pila, baita nik erantzun absurduak eman ere. Nik normalean galdera absurdua egiten didatenean erantzun absurduarekin errestatzen dut.

Athleticek zenbatgarren postuan bukatuko du liga?

Hamalagarrenean.

Gatozen politikara. Xabier Azkargortak zioen futbola politika hutsa dela eta ezetz dioena horretaz aprobetxatzen ari dela.

Ez, ez dut kontsideratzen futbola politika denik. Nik uste dut futbole-lean gai politiko askok eragiten dutela, edo talde politiko askok, baina futbola futbola da. Gertatzen dena da, futbola ongi ibil dadin

eman behar diren baldintza askok politikarekin zerikusia dutela. Bizitza politikoak sortzen ditu normak, gazteriarenak, hezkuntzarenak, kirolarenak, irakaskuntzarenak, beraz erabaki politiko horiek ere futbola-risten dira, baina besterik ez.

Futboleko presio politiko asko al dago?

Zenbaitetan badago, bai.

Ez al duzu inoiz sentitu zure burua politikoei erabilia?

Bai, sentitu izan dut erabili nahi izan dutela, baina ez dut inoiz utzi. Nik beti argi eta garbi esan izan dut zer naizen, ni nazionalista naiz eta kito. Ez dut inoiz erreparurik eduki hori esateko, esan dut Madrilen, esan dut Andaluzian, eta esan dut leku guztietan. Nik zer naizen esan dut eta kito. Eta hori baldin banaiz, ez dut zertan inongo arazorik eduki hori esateko. Baina hemen ere esan izan dut eta molestatzeko

die hemengo batzuei, *Diario Vascori* esaterako horrek molestatzeko dio, baina zer egingo zaio?

Eta klubari ez al dio molestatzeko entrenatzaile bat edo jokalaririk bat politikoki engaiatzeak?

Niri klubak esan diezadake, "zuk ez ezazu pankarta bat atera entrenamenduan zehar", baina nik behin entrenamendua bukatu dudanean hemendik ospa egiten dut, banoa Bilbora edo nahi dudana lekura, eta nik nahi dudana egingo dut. Klubak ziur ez didala debekatuko nik nahi dudana ezer esaterik.

Aurten da Munduko kopa. Euskal Herriak inoiz jokatu al du munduko koparik?

Politikoki Euskadi independentea baldin bada bai, bestela ez, auzi politikoa da hori. Independentea bada, utziko diote bere selekzioa edukitzen, baina politikoki hala ez den bitartean ezingo du selekzio-rik eduki.

Utopia hutsa, ala aukera erreala?

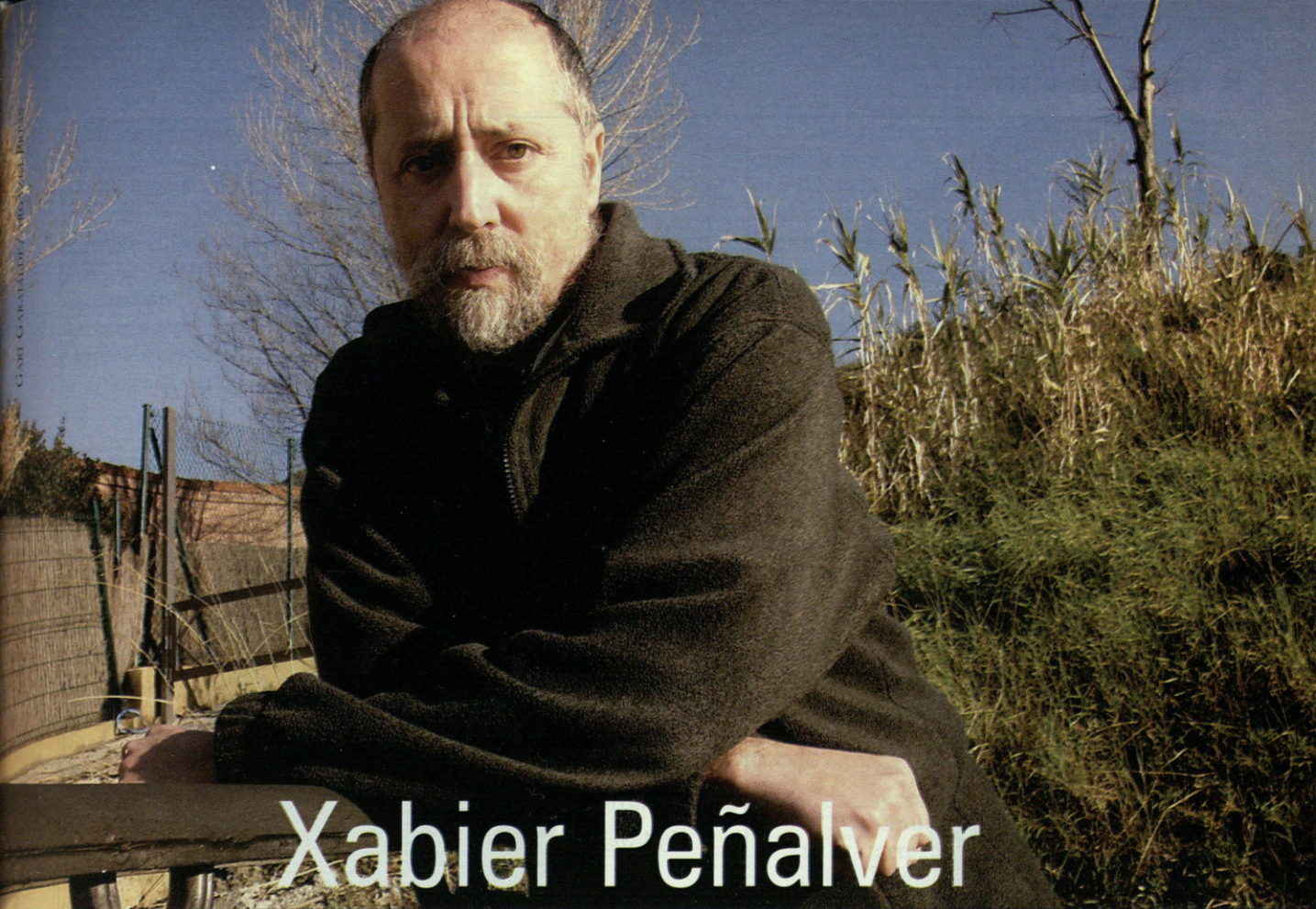
Ez dakit, nik hamalau urte nitue-
nean esan izan balidate Euskadi
noizbait orain dugun egoerara iritsi-
ko zela ez nukeen sinetsiko. Eta
herri bat noraino hel litekeen? Ez
dut ideiarik ere, hurrengo belaun-
aldiek esango dute hori. Nik uste gure
gazteek beraiek nahi duten bezalako
herri bat bilatuko dutela, gu ordura-
ko akabatuta egongo gara. ■

Bertsoa

DOINUA:
XAGUTXO BATZUEKIN

Euskaraz egiteko
nahi eta ezina
al da benetan zure
barreneko mina?
Ez da magiarekin
ikasten, jakina,
baina zelaian dena
bada ahalegina
euskaraz ikastea
ez da desberdina.

Aitor Mendiluze

Xabier Peñalver

«Garai batzuez ditugun hutsuneak bete ahal izatea nahi nuke»

Adituek diotenez, hiru bat milioi urte badaramatza gizakiak Lur planetan. Baina azken bi mila urteko historiaren datu ugari baldin baditugu ere, atzera egin heinean ez da hori horrela gertatzen, eta ehunka mila urteko historian hutsune izugarriak dauzkagu. Badira, hala ere, hutsune horiek betetzeko ahaleginetan nekaezin diharduten emakume eta gizonak. Horietakoa dugu Xabier Peñalver arkeologo donostiarra. Gaur egun poz-pozik dabil, Deba inguruko Praile Haitz I haitzuloan duela 15.500 urteko Euskal Herriaren historia zer edo zer gehiago jakitea ahalbidetzen duten aurkikuntzak egin dituztelako. Ez da hori izan bere lanarekin egin digun ekarpen bakarra, ordea, eta hain zuzen ere azken hogeita bost urteotako ahaleginen berri eman digu Xabier Peñalverrek ondorengo elkarrizketan.

PILAR IPARRAGIRRE

Nondik datorkizu arkeologia zaletasuna?

Nire ikasle garaian ez zen erraza inor Historiaurreaz zaletzea, egia esan, ia oharkabeen pasatzen baitzen. Baina nire aita, Jesus Peñalver,

maisua zen eta arkeologia zaletasun handia zuen. Maisu egondako herri batean zezen iberriar bat aurkitu zuen; ordura arte, eseraulki gisa eta labanak zorrozteko erabiltzen zuten berta-

Deba inguruko Praile Haitz-eko indusketak zuzentzen ditu Xabier Peñalverrek. Bertan lepoko ugari topatu zituzten iaz. Horien artean ikusgarrienetakoa, goian dagoen venus itxurako zintzilikarioa.

koek, baina aitari esker herriko plazan iturri bat egin eta hantxe jarri zuten zezen iberiar hori. Asko hitz egiten genuen biok arkeologiaz eta, beharbada, hortik sortuko zitzaidan zaletasuna. Gauza da, unibertsitatera joateko garaian garbi izan nuela zer egin behar nuen.

Non egin zenituen ikasketak?

Orduan ezin zen Arkeologia hemen ikasi, eta Zaragozara joan nintzen. Han bai, han Arkeologiari maitasun handia hartzera bideratzen gintuzten irakasleak izan nituen: gaur egun EHUKo katedraduna den Ignacio Barandiaran, adibidez; edota Antonio Beltran, Aragoiko historiaurrelari ospetsua. Eta hortik aurrera unibertsitatea niretzat Arkeologia frankismoaren azken urteetako mobilizazio anitzekin bateratzea izan zen.

Arkeologiak dituen ataletatik zein interesatu zaizu beti gehien?

Nik beti nahiago izan dut ikerketa arloa, errepideak edo eraikuntzak egiterakoan sortzen diren arazoak konpontzeko baliagarria den larritasunezko arkeologia gisa ezagutzen den horren aurrean. Bestea ere egin, egin behar da, noski, baina nik nahiago dut garai batzuek ditugun hutsuneak betetzea ahalbidetzen digun arkeologia mota. Jakina, beste zenbait arloekin bateratu behar izan dut, esate baterako historia eta arte-ondarea zaintzearen aldeko ekintzekin, urte asko eman ditut Gipuzkoako ondasun higikorren eta higiezinaren zaintzan. Horiez gain, dibulgazioaren arloa ere asko zaindu behar dela iruditzen zait, eta ildo horri jarraituz argitaratu ditut hainbat lan, Txalaparta argitale-

txearekin plazaratutako *Origenes* liburua bezalakoak, arkeologiari buruzko interesak bizirik jarraitu dezan.

Ikerketan aritzea ez al da garestia?

Arriskua, nire ustez, zuzenean onura eta errentagarritasun ekonomikoa ekarriko ez duten ikerketa guztiak baztertzea edo gutxi kontuan hartzea litzateke. Jarraitzen dugu ikerketa arkeologikoa egiten, eta ez, ez da hain garestia ere.

Nork ordaintzen du ikerketa mota hori?

Hemen Gipuzkoako Foru Aldundiaren dirulaguntzarekin egiten dira. Horrelako ikerketetan nik daramatzadan hogeita bost urteotan bai, behintzat.

Zer-nolako urratsak eman zenituen zuk ikerketa arkeologikoari ekiteko?

Aranzadik duen Historiaurreko Arkeologia sailean hasi nintzen lanean, 1978an. Hemen ia inork ukitzen ez zuen Burdin Aroak erakarri ninduen hasieratik. Izan ere, aro aldaketaren aurreko lehen mila urte haietaz, Historiaurrearen azken aldiaz, ezjakintasun ia erabatekoa zegoen. Beraz, 1982an hasi nintzen jada Aralar mendatean dagoen Supitaitz monolitoko indusketak zuzentzen. Gero mairu-baratzeekin jarraitu nuen, Neolito Aroko hileta oroigarriekin. Eta hartan diraut, oso garrantzitsuak iruditzen zaizkidalako; hainbeste, nire doktore tesia-
ren herena Pirinioetan bakarrik ematen den fenomeno horri eskaini niola.

Nongo harrespilak ikertu zenituen?

Urnieta-Hernani artean dagoen Mulisko Gainakoa, adibidez. Eta ondoren harresitutako herriak ikertzeari ekin nion bete-betean, Albiztur eta Tolosa tarte horretan dagoen Intxur-en. Barandiaranek eginak zituen han indusketa batzuk, eta ezagutzen genuen hamazazpi bat hektarea eta kilometro askotako harresia dituen herrixka

“Arriskua zuzenean

onura eta errentagarritasun
ekonomikoa ekarriko ez duten
ikerketa guztiak baztertzea edo
gutxi kontuan hartzea
litzateke”

hori, baina hondakin materialak eta etxebizitzak oraindik agertu gabe zeuden. Bi pertsona geunden ikerketa taldean, Carlos Olaetxea –gero Andoain aldean dagoen Buruntza herrixkako ikerketa zuzenduko zuena– eta biok. Bederatzi urte eman nituen nik Intxur-en indusketak egiten, eta nire ustez ondorio politekin, Burdin Aroan gizakia han bizi zenaren frogak aurkitu baikenituen –etxebizitzak, nekazaritza-tresnak, burdinazko igitai bat, zerealak eta haiek gordezko ontziak... hau da, nekazaritzari eta abere hazkuntzari garapen nahiko bikainarekin lotutako gizarte baten zantzuak–. Ordura arte, hondakinik ez zela aurkitu-eta, garai hartan Gipuzkoan inor bizi izan zenik ere zalantzan jartzen zen; ez sinestekoa, jakina, aurrekoa den Brontze Aroan hemen gizakia bizi zenaren hainbeste lekukotasun geneuzkanean, baina...

Bestalde, hamaika urte daramatzat Anoetan dagoen Basagainen indusketak egiten. Horrekin hasi nintzenean Sonia San Jose sartu zen Burdin Aroa ikertzen genuen taldean, eta elkarrekin lan egiten jarraitzen dugu gaur egun ere. Orain bera Azpeitia-Azkoitia artean dagoen Murugaineko herrixkan indusketak egiten ari da.

Burdin Aroa baino lehenagoko garaiak ere ikertzen dituzu zuk, ez da hala?

Noski. Paleolitoko azterlanak egin ditut Joxean Mujikarekin batera, eta 2000. urteaz geroztik Deba inguruan dagoen Praile Haitz I-eko indusketa zuzentzen ari naiz.

Hor egin dituzuen aurkikuntzak ez omen dira txantxetakoak, bada...

Altxor bat aurkitu dugu. Aparteko haitzuloa da, eta ez bakarrik Euskal Herriari dagokionez, baita Europa mailan ere. Paleolito garaiko ingurumen arkeologikoan dagoen hiri bat da hura, haitzulo askorekin. Kontuan hartu behar da orduan hotz izugarria egiten zuela –azken glaziaziopean zeuden–, eta itsas mailatik nahi-

“Oinarritzkoena baino ez dugu eskatzen: bizitzeko eskubidea”

Errespetatu ditzagun pertsona eta herri guztien eskubideak, eta erabil dezagun

geure hizkuntzan
bizitzeko eskubidea

Bizkaiko Foru
Aldundia
Diputación Foral
de Bizkaia

gure
artean
euskaraz

Ezagutza zabalduz

Antzinako gizakiak egiten zituen gauzak aztertzean lortutako ezagutza zabaltzeari garrantzi handia ematen dio Xabier Peñalverrek. Hona hemen argitaratu dituen liburuen zerrenda:

Euskal Herria en la Prehistoria (1996, Orain). *Sobre el origen de los vascos* (1999, Txertoa). *El hábitat en la vertiente atlántica de Euskal Herria. El Bronce Final y la Edad del Hierro* (2001, Kobie gehigarria 3. Bizkaiko Foru Aldundia). Eloisa Uribarriekin batera osatutako *Intxur. Burdin Aroko herrixka* (2002, Tolosaldea Historia Bilduma 01). Sonia San Josearekin batera eginiko *Burdin Aroko Herri harresituak Gipuzkoan* (2003, Bertan 20. Gipuzkoako Foru Aldundia). *Mairubaratzak. Pirinioetako harrespilak* (2004, Munibe, Aranzadi Zientzia Elkartea). Mª José Noainekin osatu zuen *Euskal Herriko Historiaurrea* (2004, Ibaizabal). Eta iaz Txalapartaren eskutik plazaratu zuen *Orígenes* idazlana.

JON URBE/ARGAZKI PRESS

ko gertu zeuden goialdeetako haitzuloetan babestu ohi ziren, nahiz batzuetan estalperik gabe ere bizi.

Eta Praile Haitz I-en, zer egiten zuten?

Haitzulo hori apartekoa da, han ez zelako bizi lanabesak egiten edota ehizan aritzen zen giza talde handi edo txiki bat, inguruko besteetan bezala. Egin ditugun indusketen emaitzen arabera —oraindik asko ikertu behar dugun arren— susma daiteke aldi luzeetan ez zela bertan gizakirik bizi —panterak, hartzak eta beste agertu dira—. Beste aztarna batzuek adierazten dutenagatik, ordea, uste dugu —oraindik erabat ziurra ez bada ere— haitzulo horretan Behe Madeleine Aldian, duela 15.500 bat urte, gizaki bakar bat bizi zela, eta han egiten zenak erritoekin zerikusi garbia duela. Izan ere, ia ez dugu aurkitu lanabes litikorik, eta jan izan zezaketen faunaren arrastorik ere ia ez; aldiz, haitzuloaren sarreran harrizko eserleku bat agertu zitzaigun, eta horren inguruan bai aurkitu genituela norbaitek jan izan zituen animalien hondakinak. Eta bestalde, orain arte indusi ditugun haitzuloko bi aretoetan egundoko aurkikuntza egin genuen: idunek baten zintzilikario itxura osoa duten harri multzoak agertu ziren, espreski jarriak, batzuetan lepokoaren forma osatuz eta guzti. Horrelako hogeita sei pieza aurkitu ditugu momentuz.

Nolakoak dira?

Harri beltz distiratsukoak, denak. Deba ibaitik hartuak dira, ziur aski. Eta zeukaten

formagatik aukeratuko zituen hartan ibilitako gizakiak, gero ebakidurekin apaintzeko. Altxor bat! Idunek horietako batek hamalau zintzilikario ditu, eta batzuk ez sinesteko eran apainduak daude. Eta bada beste bat ahuntzaren hiru ebakortzez osatua dagoena; ebakortz horietako bakoitzak bi zulo txiki ditu, seguruena lokarri bikoitzen bat pasa ahal izateko. Bitxigile aparta behar zuen izan orduko hark! Eta okrezko lapitzak ere aurkitu ditugu haitzuloan, apika gizaki hark bere burua margotzeko erabiltzen zituenak.... Hau da, haitzulo horretan, orain arte Euskal Herrian eta are Europan zehar ezagutu diren beste haitzuloei adierazten duten jarduerekin zerikusirik ez duen zerbaite egiten zenaren arrasto guztiak daude. Susmo hori daukagu behintzat. Zintzilikarioak, bestalde, guztiz ederrak dira. Batik bat hamabi zentimetroko luzera duena, Europan zehar aurkitutako Goi Paleolito garaiko venusak gogorarazten ditu. Beste gauza asko ere agertu dira Praile Haitzen, eta horietan sakontzen jarraituko dugu datozen urteetan.

Haitzulo horretan gizaki bakarra bizi bazen, emakumezkoa ala gizonezkoa ote zen?

Hori ez dago jakiterik. Kromagnon gizakiak dira, horien oso arrasto gutxi aurkitu dira Europan zehar ere, eta hemen ia ezer ez da aurkitu, inola ere ez gizaki haiekakoren baten gorpu osoa. Baina, beno, asko daukagu ikeritzeko oraindik. ■

DATORREN URTEKO III / 8ª ARTE!

Agustín Errotalabehera

KAZETARIA

Frantzia: ez izan eta bai uste

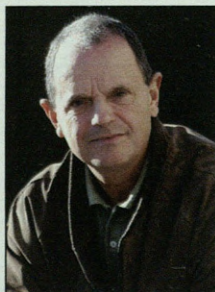
Frantziarrek ezezkoa eman zuten Europako Konstituzioaren erreferendumean, beren modelo sozial ohargarriaren zain-
tzearen aldeko erantzuna. Hona lau zuta-
be nagusi dituen modelo soziala: langabe-
zia, pobrezia, ezberdintasunak eta zerga pisuenak
ordaintzea!

Langabezia %10ekoa. Pobreak jendartearen
%11. Milioi bat haur beharretan. 3 milioi jende
osasun artarik gabe. 2,6 milioi jende janari lagun-
tza beharretan. Pertsonen 5etarik bata formazio-
rik gabe; hezkuntza nazionalak ezberdintasunak murrizte-
ko aldiz areagotzen. Argazki arras iluna.

Ekonomialari argi batek zioenez "Frantzia noragabea,
Europako Konstituzioa blokeatuz, Europara ongi menpe-
ratzen duen bakarra saiatzen da esportatzen: porrota".
Saminki errana baina egia. Zeren
"deklinismoa" ri edo "gainbehe-
ra" ri gehiegi fidatu gabe, dato eko-
nomiko larrienei behako baten
ematea aski baita. Hazkunde eko-
nomikoa: doi-doia %1,4ra iritsi da
2005ean -Espainian %3,4 izanen
delarik-. Atzerriarekiko harreman
komertzialak galtzetan, esporta-
zioak ahulegiak izanez, Frantziak
merkatuak galtzen ari ditu kanpo
erresumetan; zerga publikoa bel-
durgarria bihurtua da mila miliar
euro gaindituz, bi mila miliarretara
iritsiz funtzionarien erretretak
kontutan hartuz. Opari ederra
gure haurrei utziko dieguna.

Bi jarraibide bakarrik egoera
larriari aurre egiteko: edo mugak
hetsi, protekzionismo gogorrean
murgilduz, kanpoko konpeten-
tzietarik ekonomia zaintzeko ame-
tsarekin. Konstituzioari ezaren hazkurria. Edo mundializa-
zioak dakarren aldaketei egokitzea. Zeren nahitaez,
mundializazioa ezin ukatu, ezin baztertuzko errealitatea
baita. Denentzat. Orain arte bazterturik eta ahul zeuden
lurraldetan ekonomiak -Asia aldekoa bereziki- bizkortzen
ari dira, jendarteari bizibideak ekarriz. Kaltegarria ote? Ez
noski. Guk haiei saltzea onargarria da, baita onuragarria
ere. Baina haiek guri saltzea, ezin onartua! Betiko abera-
tsen berekoikeria.

Ingalaterra atzo, Alemania gaur, neurri gogorrek hartu
edo hartzen dituzte Europako estatu zenbaitetako gober-
nuek etorkizunari begira beren ekonomiak egokitzeke. Neu-
rri latzak. Baina beharrezkoak biharko konpetentziari buru
egiteko. Giza kategoria zenbaiten haserre eragileak. Adore

GAIZKA IROZ

eta ausardia behar izan dute agintariek, demago-
giaren gainetik, neurri horien bideratzeko.

Frantzia? Ez pentsa ere. Hauteskundeak
hurbil ditugu alabaina eta alderdi bakoitzak
haien irabaztea du helburua. Egoeraren larritasuna
gorde eta beharrezko neurriak zangopila-
tuz. Gobernuak opari ederra egin die aberatse-
nei zergak arinduz eta zorra arabera emendatuz.
Lan merkatuari malgutasuna emateko (CPE-
CNE) hartu neurriek, bi urtez nahi bezala langi-
learen kanporatzeko eskubidea ematen diena,
nagusientzat ogi benedikatua. Bere hautesleari opari ede-
rra. Eta ezkerrean? Krisi larri nabarmena, Konstituzioaren
erreferendumaren ondotik "sozial" eta "liberalen" arteko
gatazkarekin. "Sozialek" ez dute mundializazioa onartzen,
modelo sozialaren zaintzea aldarrikatuz. Alor publikoko

langile edo enpresa handietakoak,
Inside sektorekoak, lanpostu segu-
ruak, soldata borobilak, erretretak
segurtatuak, beste zenbait aban-
tailekin, aldaketarik ez dute nahi,
bistan da. Zerbitzu publikoena
bereziki, beharrezko erreformen
aurka, berehala pribatizazioaren
mamua astinduz. Alta, azterketa
guztiekin, lerroz lerro, adierazten
dute inolako dudarik gabe, sekula-
ko dirutzak xahutuak eta enpoi-
duak direla administrazioaren
zentralismoaren burugabekeriare-
kin. Soziologo ezagun batek
"Estatuko burgesia tipia" deitzen
ditu Konstituzioaren arerio
sutsuenak izan zirenak. Erreformak
eskatzen dituztenak traidore
"sozial-liberalak" bezala kondenatzen
dituzte langilearen ezkerre-
ko aingeru begirale. Besteak *Outsi-*

de sektorekoak, lantegi ttipietako errealitatea dute
eguneroko ogia: langabezia, prekarietatea, soldata meheak
edo pobrezia; gizartetik baztertuak. Sindikatuek nagusiki,
beren lerroak osatzen dituzte, egoera joriena bizi duten
langileak dituzte zaintzen. Bi mundu arras ezberdinetan
zaitzen ari dela gizartea nabari da.

Ikusiz zer nolako larritasunera heldua den Frantziako
egoera, aditu anitzek amets egiten dute, datozen hauteskun-
deetan oinarritzko galdeak, arazoak plazaratuak, aztertuak
izanen direla, alderdikeriak baztertu zentzu oneko neurrien
erabakitzeko. Ez dirudi bide horretarik doanik debatea.
Adore eta zintzotasun eskasa izan da gehiegitan politikoen
akatsa. Urtebete pasa gelditzen zaie jokamoldeen aldatzeko
edo ustekabe larriak ezin izanen dira baztertu. ■

Ikusiz zer nolako larritasunera heldua den

Frantziako egoera, aditu anitzek amets

egiten dute datozen hauteskundeetan

oinarritzko galdeak, arazoak plazaratuak,

aztertuak izanen direla, alderdikeriak

baztertu zentzu oneko neurrien erabakitzeko.

Ez dirudi bide horretarik doanik debatea.

Adore eta zintzotasun eskasa izan da

gehiegitan politikoen akatsa

Iñaki Zubeldia

IDAZLEA

Tortura

DANI BLANCO

Badirudi tortura zibilizazio eta estatu barroekin identifikatzen dugula eta ez dugula sinetsi nahi gaurko estatu moderno eta aurreratueta ere tortura kasuak ematen direnik. Egia da giza eskubideak hutsaren hurrengo diren nazioetan errazagoa dela tortura kasuak ematea eta horiek sistematikoki erabiltzea. Baina egia da baita ere nazio horietako tortura basatia eta indarrean oinarritutakoa izaten dela eta ez sofistikatu eta zientzian oinarritutakoa, nazio "zibilizatueta" bezala (Guantanamo, Abu Graib, Israel, Espainia...).

Hemen ematen diren tortura kasuak ustezko aurkaria fisikoki eta psikikoki desegitera doaz —etengabeko kolpeak buruan eta belarrietan, asfixia, begiak benda batez itxita luzaroan, orientazioa eta denboraren pertzepzioa gal dezaten, etengabeko oihiak, irainak, mehatxuak, zakurren erabile- ra, elektrodoak, sexu mailako umiliazioak, psikologia mailan pertsona suntsitzeko teknikak...—. Eta batzuetan ustez eskua joan izan zaie eta torturatuak hil egin dira —Joxe Arregi, Mikel Zabalza seguru asko, ziur ez badakigu ere—. Eta torturatzailerak, kondenatua izan den kasuetan ere, indultua lortu du sarritan eta lehengo lanera itzuli da berriro lasai asko, kargu altuagoetara igo ez dutenean.

Ikaragarria da torturatuak pasatu behar duen kalbarioa. Hasteko, Entzutegi Nazionalako zenbait epaileren harrera hotza, ustezko axolagabekeria ez esateagatik: "Terrorista guztiek ETaren kontsigna daukate torturatuak izan direla esateko". Eta hor ikusten dituzu Joxe Arregi, torturen kausaz hil zena, Jaime Iribarren, zutik egoteko gauza ez zena, gorputz osoa dardara batean, edo Unai Romano, burua eta aurpegia hazi-hazi eginda. Eta orain epaile batek ez du ba esan Unaiak tortura salaketa faltsuak jarri dituela eta testigantza faltsua emateagatik auzipetuko duela? Berak bere buruaz komisariako hormak jo zituela sinetsarazi nahi digute. Eta Unai Romano auzipetzeko erabakia hartu duen epailea inork ezin al du auzipetu, ustezko prebrikazio delituagatik? Ez al da epailea gutxienez Unai Romano bezain ustezko delitu

egile? Zein da sinesgarriago Unai Romano, torturatu egin dutela esatean ala epailea, Unai Romanok salaketa faltsua jarri duela esatean? Nik ez dut nire iritzia emango, baina zuek gehienok pentsatzen duzuen horixe bera pentsatzen dut nik ere.

Eta torturak egon direla eta oraindik ere tartetan ematen direla esaten duena ez naiz ni, Theo van Boben, Nazio Batuen torturaren auzirako Errelatore Berezia baizik. Honek aitortu du tortura kasu mordo baten salaketak jaso dituela euskal hiritarren aldetik eta "bost eguneko inkomunikazioak eta sistemak berak ahalbidetzen dutela torturak eta tratu txarrak egotea, bereziki terrorismoaren akusaziopean inkomunika-

tuta egoten diren pertsonen kasuetan". Bestalde, esan behar da "Tortura eta Tratu Txar edo Zigor Anker edo Degradanteen Prebentzioarako Komite Europarraren Txostenak" Espainiako Gobernuari urtero esaten diola Espainian tortura kasuak ematen direla eta hori ezabatzeko neurriak hartu behar dituela.

Espainian euskalduna susmagarri izan da beti eta susmagarriaren kontra dena izan da libre eta baliagarri, gerra zikina, tortura, atxilotze ez ofizialak, egunkariak eta irratia ixtea, partidu eta jende mordo bat legez kanpo uztea, proportzio-rik gabeko isunak, justizia banatu behar denean bi neurri edo gehiago erabiltzea —agintzen duenaren komenientziaren arabera, noski—. Henri Paroten kasua hortxe. Rodriguez Galindori edo Verari edo Barrionuevori aplikatuko al zaio erabaki hori?

Hor dabil Estatu Batuetara joanda mutila —irakur bedi frantsesez—, makrosumario deliranteak —askoren ustez— idatzita, hanka sartze galantak eginda, ustezko prebrikazioak agian?, bere sumario gehienak atzera botatzen ari baitira. Eta sumario horien instrukzioa gaizki eginda baldin badago, bi posibilitate daude: edo ezjakina eta tontoa da, edo jakinaren gainean egin ditu gaizki, euskal jendea zigortzeko. Lehenengo kasua ematen bada, oso gaizki. Baina bigarren ematen bada, okerrago. Bigarren honek izen bat du: ustezko prebrikazioa. Baina nork jarriko dio txintxarritxoak katuari? ■

Eta orain epaile batek ez du ba esan

Unaiak tortura salaketa faltsuak jarri

dituela eta testigantza faltsua emateagatik

auzipetuko duela?

Berak bere buruaz komisariako hormak

jo zituela sinetsarazi nahi digute.

Eta Unai Romano auzipetzeko erabakia

hartu duen epailea inork ezin al du

auzipetu, ustezko prebrikazio delituagatik?

Ez al da epailea gutxienez Unai Romano

bezain ustezko delitu egile?

Ismael Manterola Ispizua

EHUKO IRAKASLEA

Ereduak

M

adrilen egun batzuk pasatzeak Euskal Herrian dugun egoerari buruz pentsarazten laguntzen du. Urruntasunak mesede egiten du eta hainbat gauza garbiago ikusten dira distantziari esker.

Arco Arte Azoka handia ikustera joan ondoren Espainiako hiriburuko erakusketak bisitatzeari derrigorrezkoa da, eta bitartean lagunekin izandako elkarrizketak aberasgarriak izaten dira non gauden konturatzeko.

Non gaude eta zer nahi dugun galdera filosofikoa ez da horrelako bidaletan erantzuten, baina burutazio interesgarriak eman ditzake, adibidez zein dira euskaldunak erabiltzen ditugun ereduak gure azpiegitura kulturalak osatzerako orduan?

Nire lankideak aipatzen zidan Finlandiara egindako bidaia batean Helsinkiko Arte Eskolan Finlandiako telebistak ordaindutako, mantendutako eta eguneratutako platoa zutela, ordainetan ikasle eta irakasleak telebistarako programak egin zituzten. Inbidia handiz begiratu ondoren gure artean horrelakorik ezinezkoa izango zela onartu genuen, Euskal Telebistak ez lukeelako horrelako hitzarmenik inoiz onartuko, ez baitzaio interesatzen unibertsitate publikoan sortutako programarik; audientzia arazoak, bada-kizue.

Euskal Autonomia Erkidegoko agintariak ez dituzte Finlandiako eredu kulturalak jarraituko, ez hizkuntzaren normalizazioan, ezta kultura sustapenean ere. Horren ordez kultura kolonizatzaileak izan diren bi Estatuen ereduak jarraitzen tematuta daude. Espainiako eta Frantziako telebistetako ispiluetan begiratzen diogu geure buruari eta txikiak ikusten ditugu buruak eta gorpu-

INIGO AZKONA

tzak, eta konplexuz beteta bueltatzen diogu ispiluko irudia gure buruari. Ez da harritzekoa 40 milioi eta 60 milioi biztanle eta hiztun dituzten estatu eta hizkuntzekin alderatuta.

Agian ispilu txikiagoak bilatu beharko genituzke gure buru txikiak ikusteko. Finlandia aipatu dut lehen, Portugal ere ez litzateke gaizki egongo Arcon ikusitako artelanak ikusi ondoren. Herrialde txikia da inguratzen duen erraldoiaren aldean, baina, hala ere, ez du arte maila txikiagorik, osasuntsu baitabil Portugalgo artea, ez bakarrik Espainiako merkatuan, baina nazioartekoan ere. Alemaniatic, Suitzatic edo Erresuma Batutik urruti dabil, baina antzeko eragin ekonomikoa duen herrialdeekin alderatuta askoz ere hobeto.

Arcoko Portugalgo galeriak ikusten ari nintzenean galdera bat bururatu zitzaidan: zenbat maila handiko arte galeria daude 700.000 biztanle inguruko Lisboan edo 300.000ko Oportonen? Bilbon eta inguruko herrietan ia milioia gara eta Arcon parte hartu duten hiru galeria besterik ez daude, Donostiako eta Iruñeko bana eta Gasteizkorik berriz, ez zegoen.

Ez dakit zein izan daitekeen Portugalen arrakasta erlatiboaren arrazoia, ez dut uste arte azpiegitura handiagoak dituztenik, edo Guggenheim museoaren antzeko ezer jasan dutenik azken urtetan, hala ere hor daude artista on eta artelan ederrekin. Herri independentea dela izango da? Irlandak, independente izan arren, ezin izan dio Erresuma Batuko eragin kulturalari ihes egin eta beldur naiz guri ere antzekoa gertatuko litzaigukeela balizko egoera horretan egongo bagina.

Beraz, kulturalki independentea dela izan daiteke herrialde batzuen arrakastaren arrazoia. Noiz hasi behar dugu lan horretan?

Azpiegitura erraldoietan gastatzeak ez dirudi aipatutako bidean jartzen gaituenik.

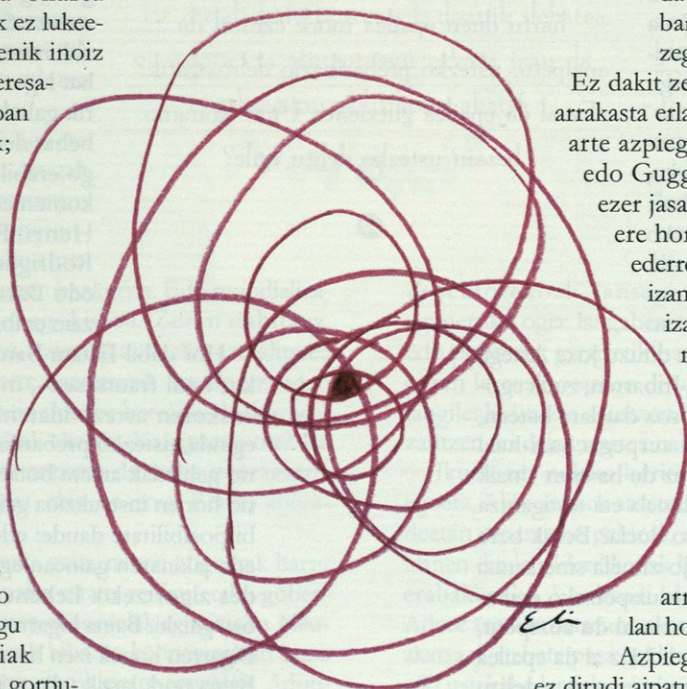
« EAEko agintariak ez dituzte

Finlandiako eredu kulturalak

jarraituko (...). Horren ordez kultura

kolonizatzaileak izan diren bi Estatuen

ereduak jarraitzen tematuta daude »

Tabako fabrikaren proiektuan zein dira
ereduak? Zergatik da beharrezkoa
erakundeek errepikatzen duten bezala?
Beharrezkoa bada zergatik hain garestia?
Ezin al da merkeago den zerbait egin?
Egokiagoa al litzateke –eta merkeagoa–
Arteleku bezalako hiru zentro?

Bilboko turismoa eta ekonomia bultzatu duen museo erraldoia dugu, baina kultur ekoizle izan beharrean beste toki batean asmatutako kulturari babesa emateko balio du. Adibidez, zein da Guggenheim museoa biltzen ari den bildumaren ardatza? Berezia da edo munduko edozein tokitan bilatu dezakeguna da? Ez dut euskal berezitasuna defendatzen, baina bai arte bilduma bereziz osatutako museoak, horregatik ez dut uste odolusten gaituen artelanak erostea mesedegarria denik.

Gauza bera gertatzen da Tabako fabrikaren proiektuarekin. Zein dira ereduak? Zergatik da beharrezkoa erakundeek errepikatzen duten bezala? Beharrezkoa bada zergatik hain garestia? Ezin al da merkeago den zerbait egin? Egokiagoa al litzateke –eta merkeagoa– Arteleku bezalako hiru zentro?

Azkenean kultur produktu onak sortzeko ez da gauza handirik behar. Heziketa zaindu, sormena babestu eta dirua ondo bideratu. Zertarako nahi dugu mantenuan aurrekontuaren erdia xahutuko duen Tabako fabrika bezalako eraikuntza erraldoia, unibertsitate publikoan dagoen arte ederren fakultatea itoginez beteta badago? "Arteak errealitatea eralda dezake" esaldia eraman zuen Bizkaiko Aldundiak Arco-ko erakus-mahaira. Interesen arabera gehituko nioke nik, ekonomiarako eta politikarako balio duten irizpideak ez baitute balio heziketa zentro bati buruz hitz egiten dugunean, hau da Guggenheim museoa eraikitzeke erraztasun handiak bai baina Arte Ederren fakultatea hirian txertatzeko ez dago ez dirurik ez boron-daterik.

Besterik gabe, ezin al dugu onartu konplexurik gabe herri txikia garena eta beste neurri bateko azpiegiturak behar ditugula eta gainera herri txikietako ereduak jarraitu beharko genituzkeela, gutxieneko kultural baten jabe garelako? Nora begira ari gara? ■

HIRUKO TXIKIAN

Joxerra Garzia

Iragar penak

"Airea baino astunagoko makinak hegan ibiltzea ezi-nezkoa da guztiz". Pedro Migel Etxenikeri esker jakin ahal izan dudanez, hala esan zuen Royal Society zientzia elkartearen lehendakari Lord Kelvin-ek, 1895ean. Thomas Watson IBMren zuzendariak 1943an botatako beste perla hau ere Etxenikeri ikasi diot: "Nire iritiz, munduan bost ordenagailurentzako merkatua egon liteke, gehien jota".

Pentsatzekoa da jende gehienak eupaka eta txaloka hartuko zituela beren garaian iragarpenok, begi-bistako bezain dudagabe-ko egiak izateko itxura guztiak zeuzkaten-eta orduan. Beharrik, beren garaian zorotzat jotako bakar batzuek begi-bistakoa ukatu eta itxura guztien kontrakoa sinesten setatu ziren, eta hala iritsi gara iritsi garen tokira.

Azken bolada honetan, bakea inoizko gertuen dugula dioten ahotsak entzuten ditudalarik, ingurura begiratu eta, ikusiak ikusita, ahots horien jabeak zorotzat eta beren iragarpena pitokeriatzat hartzeko tentazioa izaten dut sarri. Zorionez, ordea, etorkizunak badaki unean uneko itxura guztien kontrako bidea hartzen, eta nahiago nuke pare bat urte barru nire iragarpena agertuko balitz, ezkorren ezkorrez barregarri, Lord Kelvin, Thomas Watson eta beste hainbatek esandako dispartearen antologian. ■

HIRUKO TXIKIAN

Joxe Mari Ostolaza

Igor Angulo

Hilotz. Hila aurkitu omen dute goizeko dianaz bat eguneko lehen zenbaketan, ziegak ireki, eta barnean daukatena zenbaki, bertan dagoela frogatzen den unean. Zintzilikatua omen. Leihoaren burdinak zuhaitz, oinetakoen lokarriak lepoaren bueltan mundu baten eustailu, kartzela zabaltza horretan bere burua akabatu duela esan digute. Ez dut sinesten. Ez nau harritzen. Bere komisaldegia batean gizona bortxaz ito eta Bidasoara bota, egunak eman antzerki makabroan eta bertsio ofizialaren gidoi iraingarria zabaltzeko gauza den Estatuari, nekez sinets diezaiogegu deus. Bere kartzelatan, bakartasunean, sei hormetako kubotan bizi osorako zigorpean pertsonak enterratzeko kapaz den Estatuarengandik letorkeen ezerk ezin gaitu harritu. Beren ogibidea pertsonak suntsitze ahaleginetan kubo itxi horien gakoak xaxatu, umiliatu, zanpatu eta zenbatzen dutenengandiko mezurik ezin onartu, hain da lazarria beren ofizioa, normalizat hartzen dutena. Ez dakit noizbait egia jakinen dugun, egia bakarra bada. Sinesten dudana, kartzela eta bakea kapitala eta justizia bezalakoak direla. Ohe berean ezin jasanak. Igorren adineko seme alabak ditugunak behintzat, ez dugu bakerik. Eta Igorren gurasoek bezala bilobak, are gutxiago. ■

HOSTOAK

Anjel Lertxundi

IDAZLEA

Udaberria atari

Mokasinak eta Wittgenstein

Kontu jakina da; Ludwig Wittgenstein, ihes egin nahi baitzion unibertsitateak eragiten zion egonezinari, Puchberg herrixkara joan zen bertako umeen maisu izateko. Eta anekdota ere eza-guna da. Puchberg-eko auzo batek, sozialista eta iraultza zalea bera, kontsulta egin zion behin filosofoari: mundua aldatu nahi zuela, ez zuela beste ametsik, baina ez zekiela nora jo, zer egin, nola lor zitekeen halakorik. “Zer egin beharko nukeela iruditzen zaizu?”. Wittgensteinek erantzun zion: “Ba, hobe ezazu zeure bizitzaz, eta zure bizitzak aldatzeko premia balu, aldatu. Horixe da mundua aldatzeko egin dezakezun balentriarik handiena”.

Inoren jarduna juzkatzeko tentaldia dugunetan, inor horren mokasinak jantzita ibiltzeko aholkatzen digu siuxen esaldi batek. Bestearen mokasinak jantzi, bestearen barne-muinak ulertzen saiatu. Ahalegin noblea, noblerik bada. Halakotik asko beharko dugu guztiok ere inoiz bakegintza lortuko badugu.

Bestearen mokasinak jantzeko gogorik gabe eta geure baitara begiratzeko gogorik ez, etsitzen hasita gaude gure mundutxoaren aldaketak ez ote duen esaten diguten baino luzeago joko. Eta, bitartean, hor ari gara entzuten, monotonia iraingarri batez, bonben hotsak han eta hemen, farfailarenak hemen eta han.

Eta pistolak isiltzean?

Zentsura beti besteek egiten digutena?

Aldizkari gero eta txukunago honen orain bizpahiru asteko azken orrialdeak Aingeru Epaltzaren Durangotik Azkoitira izeneko artikulua sartu bezain eskertzekoa zekarren: Azkoitiko udaletxean gertatutakoa kontrajartzen zien

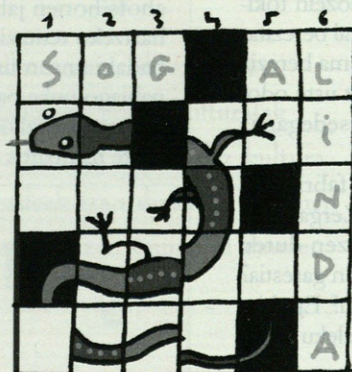

DANI BLANCO

Durangoko azokan izandako zentsurari buruzko hausnarketei.

Artikulu osoan ez dago alferrik galtzeko deus gizenik. Pasarte bat hautatzen hasita, hona bat: “Pistolak isiltzean dena posible izan dela errepikatzen dutenek ez diote tamaina hartu gure indiferentziak zulatutako arrai-laren sakonari”.

Sogalinda (Entretenimendu lexikoak: I)

Lexikoaren bideak, jainkoarenak bezala, ezin antzemanekoak dira, horretaz konturatu nintzen orain gutxi.

Gurutzegrama bat egiten ari nintzen gaztelaniaz. Erantzun behar nuen definizioetako batek bitxikeria bat zekarren: *¿Hermosas cuerdas? No, lagartijas*. Hitz joko baten usaina hartzen nion, baina ez nuen erantzunaren arrastorik, eta aurrera segitu nuen, ea galdera kriptikoa argitzea lortzen nuen gurutzegramaren goitik beherako eta ezker-eskuineko hutsuneak bete eta gero. Halako batean bukatu nuen gurutzegrama, eta baita erantzuna topatu ere: *sogalindas*.

Ez nuen erantzuna ezagutzen “*Sogalinda, lagartijas, sogalinda, lagartijas...*” hasi nintzen hausnarreran, eta pentsatzen nuen: “*Sogalinda* horrek ez dik ba zerikusirik izango gure sugandilarekin?”.

Gurutzegrama bukatu berri, une hartan hasi zen, ordea, nire benetako entretenimendua. Gaztelaniazko hiztegiaren begiratu nuen lehendabizi. “*Sogalinda*. F. Vizt. *Lagartija*”. Ederki, poztu nintzen ni, gaztelaniaz bizkaieratik hartu dik hitza, *sugandila* hitzaren forma ugarietako batetik. Gauza bera esaten du Josu Gómezen *Vocabulario popular de Bilbao* hiztegiak ere. “*Es voz vasca*”.

Bestearen mokasinak jantzi,

bestearen barne-muinak ulertzen

saiatu. Ahalegin noblea, noblerik

bada. Halakotik asko beharko dugu

guztiok ere inoiz bakegintza

lortuko badugu

irudiak:

Antton Olariaga

Kito, misterioa argitua geratu zen.

Bat-batean, ordea, orain urte batzuk umeentzat idatzitako ipuin batez gogoratu nintzen. Bertan ageri den sugandila protagonistak *Dindirri* du izena eta baita liburuak berak ere... Gogoan dut sugandilaren izenak ez ninduela batere bete, baina, izen hobeago baten faltan, *Dindirri* hura onetsi nuela.

Telefonoa hartu eta merkatuan dauden ale guztiak erretiratzeko eskatu nion editoreari. Berrargitalpena egin nahi nuela, liburuan ageri den protagonistari *Sogalinda* ez deitu izanaren barkamena eskatzeko modu bat izango zela berrargitalpena... Sugandilari *Dindirri* izena kendu eta *Sogalinda* deitu nahi niola. Prestatzeko liburuaren edizio berri bat.

Esan didatenez, editorea erotu egin ote naizen zabaltzen ari da bazterrik bazter.

Txista-txista (Entretenimendu lexikoak: eta II)

Orain gutxi *Txista-txista* izeneko artikulua bat idatzi nuen *Berrian*. Adiskide batek: "Zer arraio da txista-txista?" Lehen kolpean, aitor dut, adiskidearen ezjakintasunari egotzi nion galdera. Baina nire lehen kolpea okerra zen, adiskidea ni baino iaioagoa baita lexiko kon-tuetan. Gainera lagun arte ugari samar batean nengoen eta inork ez zuen espresioa ezagutzen. Orduan? Adarra jotzen ari ote zitzaizkidan? Pazientzia bildurik, esan nien: "Ogi-mutur bat saltsa batean bustitzea duk txista-txista egitea!". Denek jarri zuten aurpegiagatik, berehala ohartu nintzen espresioa nirea eta nire inguruarena zela. Partikularra, mugatua, nire familiaren eremukoa. Baina nik, pentsaturik txista-txista egitea etxera joan edo lo egin bezain arrunta zela, titular bihurtu nuen nire irakurle gehienek ulertuko ez zuten espresioa.

Halatsu gertatzen zaigu sarri gure ueste eta gure egiekin ere: gurea soilik dena mundu guztiarena behar duela pentsatzen dugu.

Dama

Neure buruari jarritako obligazioa da nire bizitzarekin zerikusiren bat izan dutenen —edozein klasetako zorren bat diedanen— hiletetara ahal dudana guztietan joatea. Azken bolada honetan hileta

«

Pitagorasek

nahiago omen zuen

esperientziaren

bastoi, fortunaren

gurdi gaztea baino

»

askotara joatea egokitu zait. Hileta batzuetan nire esker ona eta miresmena adierazi nahi izan diet euskal munduan oso ezagunak diren hainbat pertsoneri. Beste hileta batzuk, berriz, kaletar xumeenak ziren: bizitzaren unerik batean nirekin topo egin eta ordutik esker ona eta mira gorde izan diedanenak: ikastolan ibili nintzen garaiko ikasleen gurasoren baten hileta... familiarteko baten bisitan joanda herriko zahar-etxean ezagutu dudana Alzheimerrak jotako egoiliarren batena...

Elizkizun horietan auskalo non ibiltzen den nire burua, baina ikasbide sotil bezain eraginkor bat barneratzen ari naiz —eta ez da etekin kaskarra— intsentsu-usaineko ordu horietan: denok berdintzen baikaitu, heriotza da ezagutzen dudana damarik demokratikoa.

Bastoi

Irudi xume bat: nire etxetik hurbil dagoen parketxoan agure bat adarra jotzen beste bati, bigarren honek bastoi bat daramalako.

— Hire edadean eta bastoiarekin? Hireak egin dik!

Bigarrenak, bastoi airen astindurik, mehatxu egin dio adar jotzaileari. Ez zaio txantxa gustatu.

Pitagorasek nahiago omen zuen esperientziaren bastoi, fortunaren gurdi gaztea baino. Baina garai batean bastoi, autoritatearen eta esperientziaren ikurra izateaz gainera, bazen dotorezia halako baten sinboloa ere: dandiek-eta bastoi erabiltzen zuten, ez haren premia zutelako, beren maila sozialaren zein finezia artistikoaren kategoria azpimarratzeko baizik. Gaur egun, berriz, inork ez du gustuko zahartzen hasi dela edo arazo fisikoak dituela erakustea. Bizitzaren aro deigarriena gaztaroa baita, hura imitatzea jartzen ditugu ahaleginak, egia handiak estaltzeko kremak eta gezur txikiak ukenduak. Gaur bastoi behar duenak ere nahiago bastoiarik gabe, ez baitu gogoko hirugarren hanka baten premia duela aitortzea.

Ahulezia fisikoa ez baitago ondo ikusia, zaharrek ere zaindu egiten dute beren irudia. Utikan bastoiak! Eta bastoiari uko eginez, uko egiten diote sinboloari —garai batean bastoiak adierazten zuen autoritateari—, eta errealtateari —bizitzan zehar irabazi bai, baina guk aitortzen ez diegun esperientziari—. ■

Pako Sodupe

IDAZLEA

"Itzul" webgunea

Zorionez, ez noa ezer berririk esatera: badirudi euskaldunok Interneteko trena lehenago iritsitako beste hainbat tren baino azkarrago hartu dugula. Badira blog biziak eta badira webgune mezu-truke handikoak: "Itzul" da horietako bat.

Horizontala da: nornahik hartzen du parte, laguntza eskatzeko bezala emateko, informazio jakingarria besteren eskura uzteko edo besteak berera bildu nahian, gogatu nahian; parte hartzaile guztiak desberdinak dira noski, talentu naturalak eta alorrean sartutako lanak eta emandako orduak bereizten dituzte, badira izena merezita bereganatua dutenak eta horiek ere hartzen dute parte, era berezian nahi baduzue, baina besteak bezalatsu.

Erlauntzaren irudia etorri zitzaidan mezu-trukaketa irakurtzen hasi berritan: erlauntzan, bada-kizue, gehienak eme antzu langileak dira, polena bildu eta ezta eta argizaria ekoitzi eta beldarrak gobernatu aritzen direnak, badira erle ar alferrak eme erregina ernaldutako beste lanik hartzen ez dutenak. Oraingoan alferrena ni naiz, erle langileen ekarria begiratu, xurgatu edo zurrupatu bai, baina ordainetan ezer eskaintzen ez dudana, inor ernaldutako gabe.

Gaztelaniazko "al tres bolillo" zer da? Adibidez "kale-argiak bi espaloietan banatzeko ohiko modua, edo lorategietan landareak lerroka jartzeko moduetako bat. Esan nahi du elementuak —direnak direla— bi lerro paralelotan jartzen direla, baina ez aurrez aurre, baizik eta lerro bakoitzean jartzen den elementu bakoitzari pareko lerroko elementuen arteko tarte hutsa dagokiola; hau da, bi lerroetako elementuak batuko lituzkeen lerroa sigi-saga lerroa izango litzateke, zerra-hortzen profila bezalakoa..." ez zaizue zehatza eta ederra iruditzen?

Baina delako web orri hori, Arantzazuko frantziskotar fraideek idazten dute? Ez dago gatz eta piperminik? Zozoa horratik. "Azken bolada honetan, Islamaren profeta asko aipatu da, baina nola esan behar da euskaraz? Espainieraz pentsatzen dutenentzat "Mahoma", jakina, baina zergatik horrela esan behar da euskaraz, besterik gabe, mundura begiratzeke? Eta Iparralde zer? "Maho-

ALBERTO ELOSEGI

ma" lau probintziako kontua da, ez Zazpi Probintzietakoa. Euskal Batuarien mesedera-ko, "Muhammad" edo "Mohammed"erabili behar da. "Mahoma" erabiltzeak diosku euskal kultura *cultura vasca* dela, gaztelaniaren orbitan dagoen kultura bat. Ez al litzateke posible izango Mahoma izena —eta izen horren beste formaren bat ere bai— euskarak berez egokitutako izena izatea —gaztelaniarekin kointzidentea bada ere?—. Ba al dakizu nola esaten den izen hori gainerako erroman-tzeetan, hala nola katalanez edo aragoieraz, edo nola auzaltzen den haren aipamenik nafar erroman-tzearen formak biltzen dituzten testuetan?"

ETB1eko Mihiluze programak ere eman du zer idatzia. Gaztelaniazko *langostinos salvajes* euskaraz otarrainxka basatiak desegokia ote? Desegokia ez bada izendapena, programaren jokabidea desegokia ez ote?

Bihotzetiko bozkario profesionalek ere badute inoiz tarterik: "Barkatuko didazue harrokeria, baina gaur 'eureka' bat atera zait mezu bat iritsi zaidanean, zientziari bati beraren iragarpen teoriko bat datuek enpirikoki frogatzen dutenean ateratzen zaionaren modukoa. Izan ere, esana nuen nik, aspaldi, azkenean edozer gauza bihurritzeraino iritsiko zela gaztelaniazko prosa, nominalizazio-estilo gupidagabera behartze-ko, baina ez nuen espero hain azkar eta hain biribil iristea adibidea. *Deshabitación tabaquica*. Tama la da, zinez, azken (aurreko) urrats hori egitera ausartu den pioneroaren izena isilik geratzea. Hura fama-leihoratzen den bitartean, hala ere, beste berri bat badugu

gurean, beste eureka bihotzetikoago bat jaulkierazi behar ligukeena, guztion itzultzaile-heldutasunaren seinale den neurrian, euskaratzaileak ez baitu, hara, 'Desohikuntza tabakolaria' edo halakorik eman, honako hau baizik: 'Tabakotik desohitzeko terapia'. Berri onak ere berri izan litezke, ezta?"

Lehenik —haien oniritzirik eta gaitzespenik gabe egingo ahal nuen!— artikulu hau idazten lanean izan ditudanei eskertzea dagokit; bigarrenik, nire alferkeria, poxi bat bada poxi bat, zuritzeko baliotxorik izango balu artikulu honek! ■

ETB1eko Mihiluze programak ere eman du zer idatzia.

Gaztelaniazko *langostinos salvajes* euskaraz otarrainxka basatiak

desegokia ote?

Desegokia ez bada izendapena, programaren jokabidea

desegokia ez ote?

Literatura
Jon Maiari
elkarrikketa
Riomundo nobelaz

□ Ezpalak
□ Argitalpenak

□ Denbora-pasak
□ Makina bat kontu

Ihesi
Beasaindik
Azkoitira

ARGIA

erdiko kaiera

kultura eta aisia

My Jok

Ipar haizea Bilbon

the MY JOK brand is so funny!

Maiana Agorrody eta Jokin Etcheverriaren batuketaren emaitza da My Jok plataforma artistikoa. Moda, antzerkia, ikus-entzunezkoak... uztartzen dituzte eta kalea dute eszenatoki eta erakustoki nagusi. Berriki Ipar Euskal Herritik Bilbora egin dute jauzi euren lan koloretsu eta optimistekin batera. Baina Iparraldeko arte garaikidearen panorama zaila ez dute ahaztu eta Lasai ekimena abian jarri dute bertako artisten harremanak bultzatu eta lanak ezagutarazteko.

NAGORE IRAZUSTABARRENA

Iparraldeko postal

ZIBURUKO FRONTOIAREN argazkiarekin Iparraldeko postal eder eta lasaia egin genezake. Baina zer gertatuko litzateke irudi tipiko horretan bi artista gaztek 90 lagun bildu eta, euren pop kutsuko kamisetekin, Tupperware bilgune moduko bat prestatuko balute? Horixe egin zuten 2003ko irailean Maiana Agorrodyk –Ustaritze, 27 urte– eta Jokin Etcheverriak –Donibane Lohizune, 26 urte–, edo, gauza bera dena, My Jok plataforma artistikoak. Bikotea Bordelen sortu zen; Maiana Arte Ederrak ikasten ari zen eta Jokin Antzerki Eskolako ikasle zen.

Ziburuko *happening* hori izan zen euren lehenbiziko ekintza. Eurek diseinatutako nikiekin produktu-test modukoa irudikatu zuten, bertaratutakoei euren lana gustatzen ote zitzaien, zein kolore maite zituzten... galdetuz. “Kamisetak egin genituen eta serigrafia garestia izan zen; saldu egin behar genituen” azaldu du Maianak. Hala da, hainbat ekintza egin dute kamisetak saltzeko. Baina, alderantziz ere, kamisetak saltzen dituzte euren ekintzak egin ahal izateko eta kamisetak berak aitzaki moduan erabiltzen dituzte euren sormen lanerako. *My Jok Show* da horren beste adibide bat: 2003ko ekainean Bordelen eta Ziburun ordubeteko ikuskizuna prestatu zuten publizitatea eta artea nahastuz. DJ bat eta Rap kantari bat inguratu, bideoarekin lagundu eta antzezlan burutu zuten muturreko publizitate kanpaina irudikatuz, “multinazional bat bagina bezala”.

My Jok sormen artistikoa da eta marka komertziala ere bai, eta bi izaerak elkarren osagarri dira.

Egitura komertzial “euskalduna”

Beren arteaz bizi nahi izan dutenak maiz kexu izan dira publikotik eta merkatutik urrun zeudela. “Hori lehen zen” dio Maianak, egun aukerak baitaude distantzia hori murrizteko; My Jokek behintzat aukera horiei heldu die, proiektuan adar komertziala sortuz. Jokinen ustez hori “oso euskalduna da, gure ezaugarri bat da. Euskal Herrian artearen inguruko proiektu asko enpresa moduan antolatuta dago eta gune komertziala dute. Honetaz bizi nahi baduzu garrantzitsua da eta, gainera, zure nortasuna atxiki ahal duzu egitura komertziala izanik ere”. Ideia honen haritik bikoteak denda zabaldu-

ko du maiatzean, Bilbon. Gauñ goizean bertan lokal bat ikusten egon badira ere, oraindik ez dute zehaztua non izango den. “Alde Zaharrean izango dela badakigu, bertan gazte asko baitabil, besta giroa ere bada, gune bizia da...” dio Maianak. “Denda”z hitz egiten dute baina ez da saltoki hutsa izango, Jokinek azaldu bezala: “Bertan My Jok-en moda produktuak salgai izanen dira, baina ez hori soilik. Toki bizi bat paratu nahi dugu, arte elkartune bat”. Hori guztia laburbilduz,

zaharrari agur

“My Jok mundua egin nahi dugu nolabait”
esan du Maianak.

My Jok mundua

My eta Joken mundua kolore biziz eta baikortasunez beteta dago. “Gure mundua sobera serioa badelarik, —dio Maianak— guk jendea animatu nahi dugu, mezu positiboa bidali”. Euren estetika pop artearen bidetik doa eta kutsu koloretsu eta optimista hori nabari da www.myjok.com web orrialdean sartu bezain pronto. Euren lana definitzean, *funny, smily, positive* edo *magic* bezalako adjektiboak hautatu dituzte, ingelesez paratu duten orrian. Hasierako web orrialde eleanizetik ingeles hutsez-

kora pasa dira “errazagoa eta zabalagoa delako”. Jokinen esanetan, “ingeles eder bat hautatu dugu, guk dakigun ingelese, ingeles internazionala, denek ulertzeko modukoa”.

My Jok-ek moda, marrazkia, antzerkia, bideoa... uztartzen ditu, arte garaikidearen gero eta diziplina aniztasun handiagoari helduz. Lan kolektiboak gustatzen zaiela bistan da: besteak beste, Iruñeko Funtsak kolektiboarekin eta Bilboko Funky Project-ekin batera aritu dira. Eta kalean aritzea ere maite dute, jendearengandik gertu egotea: “Ez dugu elitistak izan nahi, ez gara batere ‘pijoak’ Hegoaldean esaten duzuen bezala. Jende guztiarentzat mintzatu nahi dugu, guztiengana heldu”.

Beharrei erantzunez, Lasai

Iparraldeko artista garaikideek ez zuten elkar ezagutzen, ez zuten bilgunerik. Horregatik, Maianak dioenez “ikusi genuen behar zela zerbait egin, artisten promozioa egin, hor direla erakutsi eta sare ttipi bat sortu”. Horrela sortu zen iaz Lasai proiektua My Jok plataforma artistikoaren bidez. Iparraldeko sortzaile garaikideak biltzen dituen katalogo osatu eta 5.000 liburuxka banatu zituzten. Honako artistak biltzen ditu Lasai, My Jok-ez gain:

✓ **Franck Cazenave.** Arte zuzendari moduan euskarri grafiko guztiak ukitzen ditu.

✓ **Eric Dicharry.** Uda da aldizkariaren sortzaile eta Kalamu agentziaren zuzendari, kutsu dadaista du bere lanak. www.udada.fr

✓ **Pantxika Ospital.** “Konpainia gauzakiak” kontzeptuean, forma eta funtzio berezirik gabeko objektuak sortzen ditu.

✓ **On The Moon.** Kontzertu, erakusketa edo proiektzioen bidez gazteen sormena kultura alternatiboa hedatzeko erabiltzen du kolektibo honek. [//on.the.moon.free.fr](http://on.the.moon.free.fr)

✓ **Isa Suarez.** Kutsu politiko eta kritikoa dute soinu artista honen lanek. www.isasuarez.com

✓ **Zebra 3.** Arte plastikoetan hainbat lan burutu eta laguntzeaz gain *Buy Self* aldizkaria argitaratzen du elkarte honek. www.buy-self.com

✓ **Christophe Nowakowski.** Altzari berezi eta pertsonalak egiten ditu.

✓ **Action Futur.** Eskultura eta arkitektura artean, etorkizuneko bizilekuak proposatzen ditu taldeak. www.action-futur.org

✓ **Kalage.** Ikusentzunezko sorkuntza lantzen du.

✓ **Caligrayk.** Umorez betetako CD-ROM egiten dituzte. www.caligrayk.com

✓ **Maitetxu Etcheverria.** Ikusleari zalantza sorrarazten dion argazkilaria.

✓ **Combhard.** Thomas Renaudek neoprenozko moda sortzen du. www.combhard.com

✓ **Aldudarrak bideo.** Tokiko telebistaz lantzeaz gain bestelako ikusentzunezkoak ere egiten ditu, 1997az geroztik. www.kanaldude.org

✓ **Sylvestre Gobart.** Fruta exotikoak dira bere lanaren oinarri.

Gainera, 2005eko azaroan Ustari-zen elkarretaratze bat egin zuten, fisikoki elkar ezagutu ahal izateko eta bakoitzaren lanak erakusteko. Ekimena-

ren balorazio positiboa egiten dute: “Harremanak atxiki ditugu eta hasi gara gauzak elkarrekin egiten” dio Maianak, aurren ere beste Lasai bat argitaratzeko asmoa adierazten duen bitartean. Aurtengoan, Hegoaldeko artistak ere kontuan izango dituzte, Iparraldekoekin harremanetan jartzeko.

“Lehen urrats bat eman behar zen eta egin genuen” diote My Jok-ekoek, oraingoan kritiko, “baina hori ez da gure lana; instituzioek egin beharko lukete”.

Lasai-ren lehen edizioaren azala.

Sorlekua utzirik

Denda Bilbon paratuko dute, egun My eta Jok bertan bizi direlako. “Bilbora etorri gara lan egin ahal izateko, arteaz bizitzeko”. Iparraldean arte garaikidearen panorama zein den azaltzeko eskatu diegunean, Maianak hitz esanguratsua hautatu du: “Desertia”. Ipar Euskal Herrian arte garaikidea bizibide izatea soilik dirulaguntzei esker posible litzatekeela diote eta “guk subentzioak ukaiteko gure lana aldatu beharko genuke, lan tradizionalagoa egin beharko genuke”. Hori dute kexa eta kezka nagusia, Iparraldeko instituzioek soilik kutsu folklorikoa duen arte tradizionala, turismoari begira bereziki, bultzatzen dutela. Arte galeriak ere berdin: kontserbadoreak dira eta ez dute arte garaikidearekin arriskatu nahi.

Erakundeen laguntza eza azaltzeko adibide bat ipini digu Jokinek: “Miarritzeko Herriko Etxeak Paris-ko agentzia bati milaka euro ordaindu dizkio berriki bere logoa egiteko eta Iparraldean baditugu artistak hori egiteko gai direnak”. Lasai-ren liburuxka zabaldu eta Franck Cazenaveri dagokion orrialdean ipini du hatza: “Miarritz bertakoa da eta lan ederrak egiten ditu. Hori anitz pasatzen da Iparraldean; domaia da bertako artistei lanik ez dietela ematen eta, gu bezala, jendea ez dela bertan gelditzen. Gu Euskal Herrian geratu gara, baina asko eta asko Bordelera edo Parisera joaten dira”.

Bilbora mugitzeko arrazoen artean, ez dute soilik diru kontua aipatzen, giro egokiaren bila ere etorri baitira: “Inguruan dinamismoa ukaiteak, beste artista batzuk ukaiteak on egiten dio artistari” Maianaren hitzetan. Eta giro hori lehenagotik ere ezagutzen zuten Bilbon topatu dutela dio Maianak: “Hegoaldeko jendearekin eta, bereziki, Bilboko jendearekin usu egin dugu lan, mugimendu berdinean ari gara nolabait”.

My Jok-en moda produktueta batzuk. Maiatzean zabalduko duten denda salgai izango dira, baina denda hori saltoki hutsa baino gehiago izatea nahi dute.

Baina Hegoaldera mugitzea eta Iparraldea ahaztea ez dira gauza bera. 2005ean bezala, aurren ere Lasai proiektua bultzatuko du My Jok-ek eta irailean Iparraldeari buruzko film bat egingo dute Euskal Kultur Erakundearekin batera. “EKEkoek ulertu dute guk egin nahi duguna, ulertu dute gure modura egingo dugula edo bestela ez dugula egingo, eta ongi laguntzen gaituzte”.

Paris, Tokio,artzelona...

Jokin Tokiotik heldu berri da, bertako Prêt-à-Porter ferian egun batzuk eman ondoren neoprenozko jantziak egiten dituen Thomas Renaudekin batera. Lehenago ere, joan den otsailaren hasieran, Parisen euren lanak aurkezteko aukera izan zuten. Uztaillean, aldiz, Bartzelonako Bread and Butter feriarra joango dira. Atzerriar egindako bidaiotan saltokietako arduradunekin harremana egiteko aukera dute eta, beraz, euren produktuen salmenta lotzeko balio dute. “Gure jantzien merkaturak ez da soilik lokala, zabalagoa da eta gehiago zabaldu nahi dugu, —dio Jokinek— alderdi komertziala kanpoan jorratu nahi dugu gehienbat eta Bilbon, aldiz, artea landu”.

Baina kanpoan ere ez diote uko egiten beste artista batzuk ezagutzeari eta haiekin esperientziak trukatzeari. Tokion, esaterako, Jokinek bi japoniar gazte ezagutu ditu eta uda honetan hona etorrazten saiatuko dira, lan kolektibo baterako. Etorkizun hurbileko lanetaz galdetuta Iparraldeari buruzko filma, Lasai-en edizio berria, aurki zabalduko duten denda... aipatu dituzte, baita zehaztu nahi ez dizkiguten hainbat ekintza ere: “Baditugu pentsatuta sorpresa batzuk Bilborentzat”. Agur esan eta alde zaharreko kaleetan urruntzen ikusi dugu bikotea, My Jok-eko jantziak soinean; argazkia eginez gero, Bilboko postal garaikide eta bizia egin genezake. ■

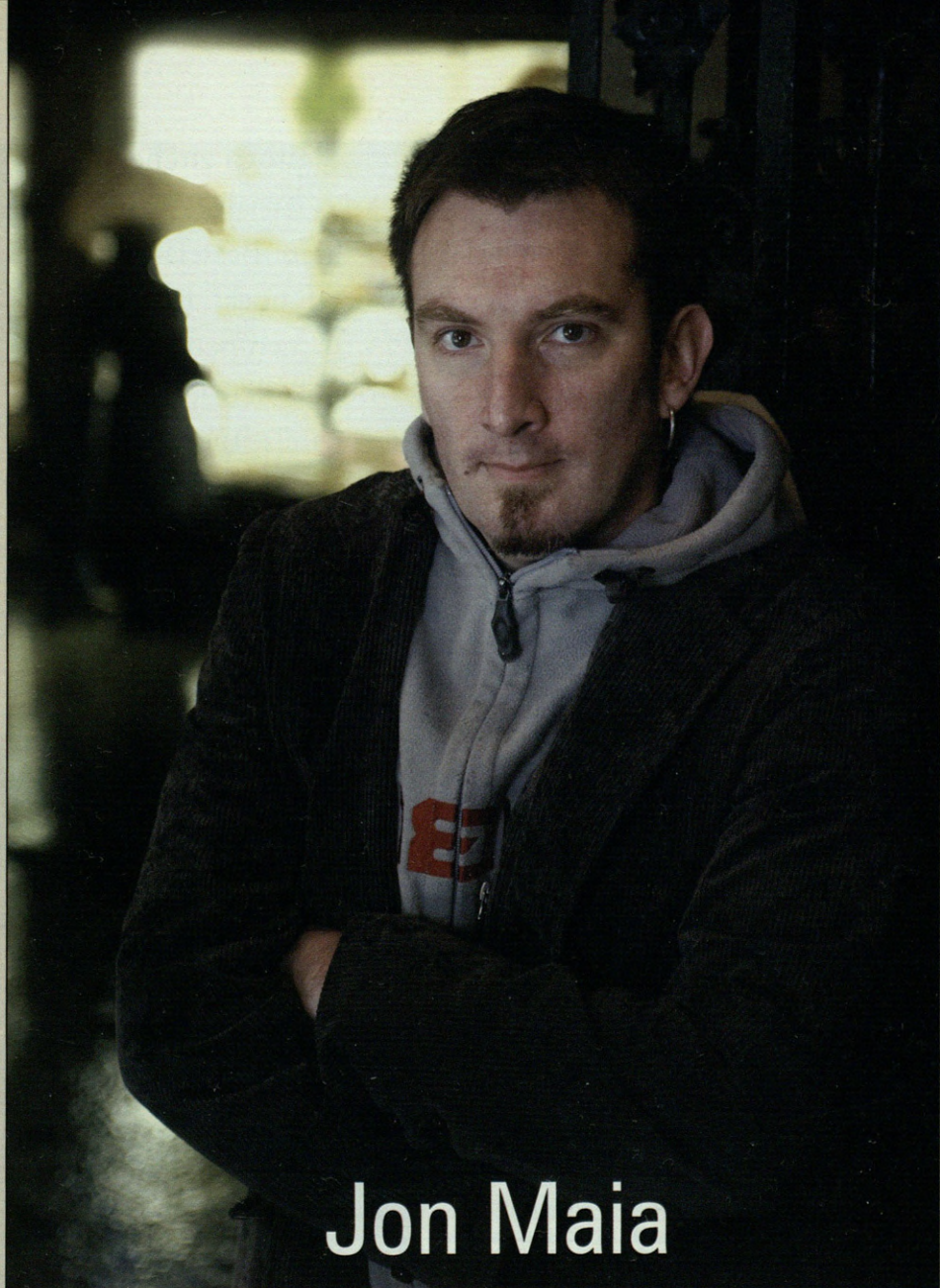

Ezaguna da Jon Maia Soria (Urretxu, 1972) bertsolaria eta Karidadeko Benta musika taldeko abeslari izateagatik, baita beste euskal musika taldeentzat idatzi dituen hitzengatik ere. Gutxiago ezagutzen da, ordea, bere jatorria, hau da, Albacete eta Extremaduratik Euskal Herrira bizimodu hobe baten bila trenak ekarritako familia baten ondorengoa dela. Hain zuzen ere haien gainean idatzi du aurreneko nobela: *Riomundo*. Sortu ziren lurrean miseria ezagutu, gauzak aldatzen ahalegindu eta galtzaile gertatu ziren haietaz, zeuzkaten puska eskasak bildu eta han nonbait zen lur batean lana bilatzera behartuta ikusi eta lur arrotz horretan galtzaile zirenekin integratzeko gai izan zirenez dihardu.

PILAR

IPARRAGIRRE

Argazkiak: Dani Blanco

Jon Maia

«Ia ehun urte elkarren ondoan bizitzen eta ezezagunak gara»

Ia mende oso bat darama Euskal Herriak Espainiatik etorritako emigrazioa jasotzen. Baina oraindik ere bitxia iruditzen zaigu etorkin familia bateko alaba edo semea bertsolaria dela jakitea. Ez al da harrigarria?

Bai. Gaur egun, umetan-eta, asko dira horrela. Ni hasi nintzen garaian gutxi, nik ez nuen

beste inor ezagutzen behintzat. Noski, bertsolari izatea *extremo* samarra da, integrazioa muturreraino eramatea. Baina ez hori bakarrik. Nire liburuko protagonistetako bat kartzelan dago euskal disidentzian aritzeagatik. Eta familia berekoak gara, bi belaunaldi. Beno, gure kasua *extremo* samarra da. Baina

nik uste dut klasifikatzeko modu horiek oraindik ere erabiltzea dela harrigarri samarra. Niri, adibidez, grazia handia egiten dit euskaldun berri/euskaldun zahar banaketa horrek. Hain artifiziala iruditzen zait, hain onura gutxikoa, hain kaltegarria etiketa hauek erabiltzea... hizkuntzaren antzinatasuna neurtzea fabrikari zenbat urte daramatzazun bezala. Bizitza osoan euskaldun berri dela esaten zaion jendea egoitea, horrelako klasifikazio antzuak eta konplexu sortzaileak, hori da harrigarria niretzat. Oraindik ere naturaltasunez gertatzen ez den prozesu baten seinale izango da. Ia ehun urte elkarren ondoan bizitzen portal berdinetan, eta elkarren ezezagunak gara etorri ziren haiek eta euskaldunak. Bi mundu.

Hain gutxi ezagutzen dugu elkar, arrazoi politikoengatik honantz etorritakoen apenas aipatzen den, nahiz eta Jon Paredes Manot *Txikirena* bezalako kasu esanguratsuen berri guztiok dugun.

Hori da, kasu nabarmenak eta sinbolismoz beteak. *Txikiren* kontzientzia ez zen Euskal Herrian sortu, haren kontzientzia edo nire osabarena hereditarioa da. Kontua ez da Euskal Herrian bihurtu direla borrokalari, baizik eta borrokalari izanik etorri zirela hona haien familiak. Gerra baten osteko emigrazioa izan zen, eta asko gerra horretan galtzaile izandakoak, gerra irabazi zutenak ez baitziren normalean beren herritik joateko arrazoi gehien izango zutenak. Etorri zirenetatik asko sozialista, komunista ziren. Bestelakoak ere bai, noski. Kontua da hemen pentsatu izan dugula denak bestelakoak zirela. Inork ez ditu galtzaileak erbesteratu sozialista, komunista, libertario bezala ikusten. Oraingo etorkinak horrela ikusten ez ditugun bezala, eta asko datoz erbesteratu, asko datoz ihesi arrazoi politikoenegatik.

Hainbeste herrietatik datoz orain batzuk erbesteratu izan daitezkeela pentsa litekeela. Baina egia da Espainiatik etorritakoekin hori ez dugula egin. Zein izan daiteke horren arrazoa?

Lehenik eta behin, gerra bat galdu

“Etorri zirenetatik
asko sozialista, komunista
ziren. Bestelakoak ere
bai, noski. Kontua da
hemen pentsatu izan
dugula denak bestelakoak
zirela. Inork ez ditu
galtzaileak erbesteratu
sozialista, komunista,
libertario bezala ikusten”

duena eta galtzaile bezala arerioek dominatzen duten erregimen batean bizi behar duena ez doa predikatzen hortik zehar zer den. Ez dugu ahaztu behar diktadura batean etorri zirela. Miseriatik ihesi, pertsekuzio politikotatik ihesi, baina diktadura baten barruan. Jakina, jende horietako asko beldurrez bizi zen, hemen asko beldurrez bizi zen bezala. Bestetik, Espainia/Euskal Herria gatazka horrek ere baldintzatu du begirada hori. Hemengo ikuspegitik Espainiatik datorren dena da txarra, eta, noski, emigrante uholde hori agresio modura ikusi zen. Eta beste neurri batean segur aski emigrazio masibo hori erabilia izan zen diktaduraren aldetik, hemengo errealtate soziopolitikoa distorsionatzeko.

Zerk bultzatu zaitu *Riomundo* idaztera?

Aiatu dugun ikuspegi horren gabezia historikoak. Nik nire familia ezagutzen dut, jaiotzetik. Ezker abertzaleko giro batean bizi izan naiz, kontzientzia abertzalea zuen etxe batean, eta beti giro hori ezagutu dut naturaltasun osoz. Betidanik ezagutu dut hemengo gatazka barrutik, nire familian beti pairatu izan dugulako. Eta konturatzen nintzen *belarrimotz*, *mantxurriano*, eta ez dakit zer horiek entzuterakoan, beste guztien artean nire familiarengatik ere ari zirela. Eta beti iruditu zait injustu, begirada ari-negia egin zaiola jende horri, inork ez duela interesik erakutsi jende hori ezagutzeko. Bestalde, barruko motibazioei dagokienez, 1997ko Euskal Herriko Bertsolari Txapelketan finalera iritsi nintzenean, bat-batean sentitu nuen bizi-ziklo bat ixten zela hor, nirea eta nire familiarena. Gure aiton-amonek Albaceten hasi, hona etorri, eta Euskal Herrian jarraitzen zuen ziklo baten itxiera zela.

Azalduko al zenuke hori pixka bat gehiago?

Benoa, nik beti izan ditut identitate konplexuak. Baldintzatua egon naiz. Batetik, nire inguruko giro oso euskaldun, oso abertzale hori; eta aldi berean nire familiako giro erdalduna, Espainia osoan zehar barreiatua daukadan familiaren jaioterriak-eta, oso neureak ere bai. Eta gaztetxotik latsa bezala neukan: abizen erdalduen konplexua, nire familiarenekin erdal-

tasuna ezkutatu nahia, baita bertsolari izan naizenean ere, gauza oso itsusiak egiteraino, nire familiari bizkarra emanaz inor konturatu ez zedin nondik nentorren. Eta Txapelketan, euskararen tenplu horretan kantatzera iritsi nintzenean, zor horiek guztiak kitatzeko ordua, nire zera horiek denak gainditu eta publiko egiteko momentu eta leku egokia zela sentitu nuen.

Bizirik al zeuden zure aiton-amonak orduan?

Abuela bai. *Abuelo* orain dela hamabost urte hil zen. Baina esan nahi dudana da nik normaltasunez bizi izan ditudala bi kulturak, biak direlako neureak. Umetatik ikastolara joan naiz, ordutik dakit euskaraz; aldi berean nire familiaren kultura erdaldun hori ere neurea dela sentitu izan dut. Euskal gizartean bizi den banaketa hori ez dut inoiz bizi izan. Eta uste dut historiaren pasarte horri begirata berri bat eman behar zaiola.

Riomundo nobela bat da. Zenbateraino da zuri zure aurrekoek kontatutakoaren isla eta zenbateraino asmamena?

Hasieratik hartu dut distantzia, ez nuelako biografia bati lotua egon nahi. Nire helburua ez zen nire familiaren historia kontatzea, baizik eta haien bizipenei buruzko ikuspegi bat ematea. Nobelaren hezurdura benetako gertakizunetan oinarritua dago, baina gero gorpuztu behar izan dut. Zenbat eta atzerago joan, orduan eta gehiago imajinatu behar izan dut.

Adibidez, zure birraitonaren irudia...

Hori nirea da, asmatua. Izan ere, gure *abuelo*-ren gaztediari buruz ezer gutxi dakigu. Baina nik, bere etorkia ezagututa, horrela irudikatu dut. Eta haren aita ere bai. Ez dakit nire aitonak komunismoaz zer jakingo ote zuen, bakarrik dakit bizi beharrak borrokatzeraren eraman zuela. Aldi berean, nire aitona oso mendikoa zen, oso zibilizaziotik kanpo dagoen herri batekoa. Orduan, pentsa daiteke haren aita are eta basatiago izango zela. Egiaz, isileko ehiztaria zen, tranpekin ateratzen zuen bizimodua.

“Euskaldun bat erbestean bizi denean bere herriaz gogoratzea ia poetikoa da. Baina extremeño bat bere herrira bueltatzen da zahartzaroan, eta jada esaten dugu: Ah! Horrek egin du hemen dirua eta badoa!”

Albaceten eta Extremaduran Errepublikara garaiko giroa azaltzerakoan, hainbat izen aipatzen dituzu. Asmatuak dira ala norbaiti omenaldia egin nahi izan diozu?

Azañaren gobernuarekin zegoen desenkantua agertzen da, zeren Azañak koalizio ezkertiar bat gobernatu zuen Madrilén, baina benetan betikoek agindu zuten: goardia zibilek, aristokraziak-eta. Izenena? Liburuan zehar asko jokatu dut izenekin. Adibidez, fusilatutako aipatzerakoan nire familiakoen izenak aipatu ditut. Eta baita gure etxe berriko lekualdatzea egiten ari ginela berandu etorri zen dekoratzailearena ere: akabatu egin dut liburuan! Beraz, izenak adibideak baino ez dira. Gero, Zumarraga ez dut lokalizatu nahi izan zehazki, edozeinek senti zezan nobelakoa bere herria izan zitekeela.

Polita da hona aurretik etorritako aitzak bere seme-alabei hemen *vascuencea* hitz egiten dela adierazteko duen era.

Aguriatxea! (kar,kar,kar).

Errealitatean, etorkinek nola ikusiko zuten hori?

Norbaitek pentsatu al du horretan, nola bizi izango zuten euskararena? Guk nola bizi izan genuen mila aldiz entzun behar izan dugu, baita etorkinen seme-alabek ere. Baina haien esperientzia humanoa desterratu bezala, inork aztertu al du? Ez. Bada, jarri gaitezen gu haien lekuan, eta joan gaitezen gu gure herritik. Jende guztiak maite du bere lurra. Hura gogoz uzten baduzu, ados; baina zure gogoaren kontra uztera behartuta bazaude, hori sufrimendua da, hori bortxaz bakarrik egiten da. Eta milaka etorri ziren horrela. Maite zuten guztia utzita. Nire amona oraindik bere herriaz gogoratzen da. Noski, euskaldun bat erbestean bizi denean bere herriaz gogoratzea ia poetikoa da. Baina extremeño bat bere herrira bueltatzen da zahartzaroan, eta jada esaten dugu: Ah! Horrek egin du hemen dirua eta badoa! Bada, niretzat, pertsona denak gara berdinak. Denak daukagu bihotza, burua eta memoria. Eta hona etorri zirenentzat oso esperientzia gogorra izan zen. ■

Ezpalak

KATIXA GARATE

Dantza Garaikidearen II. Zirkuitua

OSO GUTXI PROGRAMATU izan da dantza garaikidea gure antzoki eta aretoetan. Hutsune hori betetzeko asmoz jarri zuten iaz abian Dantza Garaikidearen Zirkuitua antzoki publikoen Sarearen baitan Eusko Jaurlaritzak, EAEko hiru aldundiek eta hainbat udalek. Bigarren aldiz antolatu dute eta maiatzaren 26a arte sei konpainiok eskainiko dituzte emanaldiak: Ertza (*Babia*), Blanca Arrieta (*Memoria*), Matxalen Bilbao (*Capricho*), Steak Tartar (*No sabes cuánto esperamos de ti*), Madrilgo Teresa Nieto (*Consuelo*) eta Kataluniako Pepe Hevia (*Delicado abismo*). Dantza saiook Elorrioko Arriola antzokian, Leioako Kultur Leioan, Donostiako Gazteszenan, Irungo Amaia kultur zentroan eta Gasteizko Federico García aretoan eta Montehermoso kulturunean izango dira.

Film laburrak ikusteko parada ugari

ZINEMA ETA KULTUR ARETOETAN film proiektzioak izaten direnean, film luzeak erakusten dituzten gehienetan. Film laburren zaleak zortzeko daude orain, film laburrak ikusteko parada izango baitute hilabeteotan. Batetik, Bilbon Zinebiklub egitasmoa abiatu dute. Ostegunero-ostegunero, zazpiak eta erdietatik aurrera film laburrak proiektatuko dituzte Barrainkua kultur aretoan, ekainaren 15a bitarte. Eskainiko dituzten filmak iaz Zinebi jaialdian erakutsitakoak dira, munduko herrialde ugariatik ekarritakoak. Bestetik, film laburrak ikusteko aukera gutxi bada, are gutxiago euskarazkoak. Topaguneak (Euskara Elkarrean Federazioa) hirugarrenegoz abiatu du Film Laburren Zirkuitua eta bost film labur eskainiko ditu Euskal Herri osoko hogei herrian, aperi-

Mikel Laboaren adierazpenok jaso zituen *Entzunlek*: «Beti oinarri bat izan behar da aurrera egiteko, eta oinarri hori tradizioak eman dezake. Eta ez da gure kontua soilik. Picassok asko maite zituen Afrikako pinturak. Hori bai, aurrez egindakoa kopia-tzeak ez du zentzu handirik, baina oinarri hori izatea oso inportantea da horretarako».

Enrique Santiago *Diario de Noticias de Navarra*: «Modan dagoena hori da ('profil ekonomikoagoa' duen kudeatzailea). Gauza bera al da ehorztetze bat edo auditorio bat kudeatzea? Edozein modutan, arazoa ez da kudeatzailearen profila, kultura eraikinak egiteko besterik ez dela erabiltzen baizik (...) Kultura eta

politika lagun onak izango dira politika garbigailuan sartu, garbitu eta benetan politika denean; ez txutxu-mutxu eta gerrak eragiten dituzten ezkutuko interesen joko nazkagarri horiek».

Xanti Iparragirrek *Berriari esanaki*: «Nik uste beharrezkoa dela, baina txapelketak beste asko uzten ditu bazterrean. Hori hala da, jendeak bakarrik txapelketari begira lan egiten duelako. Ez luke horrela behar. Bertsolaritza ez da hori bakarrik, askoz ere zabalagoa da».

Kepa Gallego *Artezen*: «Zerbait gertatzen da herri honetan aktoreak idazle bilakatzen garenean. Zerbait gertatzen da idazleek antzerkia idazten ez dutenean».

DANI BLANCO

Iñigo Alberdi (Soraluze, 1973)

izendatu dute Euskadiko Orkestrako zuzendari nagusi. Zuzenbidean lizentziatua eta musika pedagogian eta klabezinean goi mailako ikasketak egindako a da. Eskarmentua du musikari gisa, kontzertuak antolatzen eta musika kritikak idazten.

Leire Bilbao (Ondarroa, 1978)

Ezkatak poesia liburua plazaratu du, Susa argitaletxearen eskutik. Bilbaoren estreinako argitalpena da.

Detritusek erakusketa paratu du Gasteizko Zuloa galerian: *Gorrito jaiotzetikoa edota hartutakoa*. 80ko hamarkadako karteletatik hasi eta gaur egungo margolanetaraino, berrogei artelan ikus daitezke, apirilaren 2a arte.

Aitzpea Goenaga (Euskararen

zazpi bekatu nagusiak), Yolanda Arrieta (*Groau*), Emilio Fernández de Pinedo (*Txaribari*) eta Anartz Zuazua eta Klaus Groten (*Xomorroak*) dira euskarazko antzerki egile onenaren sarirako hautagaiak, Espainiako Arte Eszenikoen Max sarietan.

Vaiven taldea ere errebelazio sarirako hautagaia da *Nasdrovia Txekhov!* lanagatik. Martxoaren 13an Bartzelonan banatuko dituzte sariok.

DANI BLANCO

Zinemaren industrian?

2000. urtean ezagutarazi zuen Oarsoaldeko Garapen Agentziak Zinealdea proiektua, zinema sektorearen beharrei erantzute aldera. Aurreproduktioetik hasi eta postproduktioraino, sektoreko enpresek egoitza bertan paratzea eta hainbat plato eraikitzea aurreikusi zuten. Garapen Agentziak Zinealdea abian jartzeko SPRIrekin zuen hitzarmena iaz bukatzekoa zen eta aurtengo apirilera arte luzatu zuten. Garapen Agentziak proiektua atzeratu dela adierazi du, baina baikorra dela harekin. Bizkitartean, Irudi Park proiektua aurreratu dute. Bilbon kokatuko litzateke, Erakusketa Azoka zegoen lurzoruan, eta ikus-entzunezko sektoreko enpresen gune litzateke. Ikusteke dago aurrera egingo duten. Indartsu hasi dena Donostian *Animatoon 2006* (www.animatoon.otg) da, Donostia Kulturak eta Toon Toon Media elkarrekin animaziozko zinemaren inguruan atondutako egitasmoa. Urte osoan erakusketak, hitzaldiak, film emanaldiak eta tailerrak egingo dituzte, animaziozko zinema animatzeko.

laren 13a arte: *Txotx* eta *40 ezetz* (Telmo Esnal eta Asier Altuna), *Sarabe* (Beatriz de la Vega), *Haragia* (Bego Vicario) eta *Hauspo soinua* (Inaz Fernandez).

Barandiaran museoa Ataunen

JOXE MIGEE BARANDIARANEN izena, izana eta obra zaindu, gorde eta ezagutarazteko asmoz, Barandiaran museoa hasi dira eraikitzen Ataunen (Gipuzkoa). Hiru gune izango ditu Museoak San Gregorio auzoko paraje ederrean: batetik, dagoeneko eraberritzen hasi diren Larruntza errota, bertan Barandiaranen bizitza eta lana ezagutaraziko dira; bestetik Barandiaran bizi izan zen Sara etxea eta azkenik eraikitzeke dagoen lurpeko kobazuloa, euskal mitologiari leku egingo diona. 2007ko udaberriarako bukatuko dituzte errotaren eta kobazuloaren eraikuntza lanak.

Abian da Nafarroako Bertso Txapelketa

JOAN DEN ASTEBURUAN jokatu zen Etxarri-Aranatzen lehen finalaurrea. Guztira, hemezortzi bertsolari arituko dira lehian. Bertso Ligan sailkatu ziren zazpi bertsolari eta iazko txapelketatik aurtengorako txartela lortutako beste hamaika. Besteak beste, Estitxu Arozena, Bittor Elizagoien, Xabier Silveira eta Iñaki Aleman. Bigarren finalaurrekoa martxoaren 11n jokatu dute Leitzan eta hirugarrena martxoaren 18an Atarrabian. Hiru finalaurrekoetan garaile direnak eta puntu gehien biltzen dituzten bost bertsolariak lehiatuko dira apirilaren 1ean Elizondoko finalean.

Frankismo garaiko arteaz Donostian

1935-1975 BITARTEKO EUSKAL ARTEAREN BERRIKUSKETA goiburupean, Euskal Arteari Buruzko V. Jardunaldiak egingo ditu Eusko Ikaskuntzak Donostian, martxoaren 9tik 11ra. Besteak beste, Pedro Manterola, Francisco Javier Muñoz eta José Julian Bakedano mintzatuko dira Frankismo garaiko euskal arteaz Miramar jauregian. Hitzaldiez gain, garai hartako artearekin lotutako hainbat film eskainiko dituzte Lugaritz kultur etxean eta Kutxa Arrasate aretoan: Nestor Basterretxea eta Jose Antonio Sistiaga bere hastapenetan, Pablo Picasso eta Joan Miro lanean...

15x15 film lehiaketa

Gehienez hamabost minutuko

luzera duen film laburra errodatu beharko dute hamabost ordutan 15x15 Film Laburren Nazioarteko Lehiaketan parte hartu nahi dutenek. Horretarako, martxoaren 12rako eman beharko dute izena Donostiako Goikoa jauregian. Filmaketa eguna martxoaren 18a izango da.

Sagarrondotik jaialdia martxoaren 17 eta 18an

Kontzertu sorta oparoa eskainiko du Hernanin aurtengoa ere Sagarrondotik jaialdiak. Martxoaren 17an Chanbao, Sorkun, Loquillo y los Troglo-ditas, THC eta Pal Keli taldeak arituko dira zuzenean eta 18an Berri txarrak, Betagarri, Morodo & Ranking Soldiers eta Celtas Cortos. O'Funk'illo eta Living Colour ere parte hartukoak ziren, baina O'Funk'illo taldea desegin da eta Living Colourek kontzertua bertan behera utzi du. Sagardoaren Kultura Sustatzeko Elkartek ekitaldi gehiago antolatu ditu kontzertuez gain, besteak beste, sagardo festa eta herri kirol desafioa.

Dokumental tailerrak Erice eta Guerinen eskutik.

Fikziozko filmak eta dokumentalak egiten maisu diren Victor Erice eta Jose Luis Guerinek bi tailer eskainiko dituzte aurki Donostian eta Gasteizen. Ericek *Dokumentala eta fikzioa: zinemagintzaren bikoiztasunerahurbiltzen tailerra* eskainiko du martxoaren 13tik 17ra, Artelekun. Gasteizko Montehermoso kulturunean gidatuko du Jose Luis Guerinek hamabost orduko tailerra, martxoaren 20tik 24ra.

Argitalpenak

PILAR IPARRAGIRRE

Elurrezko panpina Enkarni Genua, Jesús Lucas

EREIN
38 orrialde
8 euro

Eguzkiari laguntza eske

Enkarni Genuak sortu eta Jesús Lucasek marraztutako antzerki lan hau sei-zazpi urte bitarteko umeek antzetzeko da aproposa. Eskolako haurrek elurrezko panpina bat egitea erabakiko dute. Panpina hotzez dagoela ikusirik hura jantzi eta, nahiz eta arropaz estalirik egon hotzez jarraitzen duela ikusirik, eguzkariari deitzea erabakiko dute. Eguzkiaren beroak, ordea, urtu egingo du panpina. Nola konpondu arazoa? Elur malutak, eskolako neska-mutilak, elurrezko panpina, eguzkia eta lainoak izan daitezke kanta ugari tartekaturik dituen antzezlan honetako pertsonaiak. Horrez gain, entseatzeko

hasi aurretik, arte hezkuntzarekin loturik dauden eta haurrek egin ditzaketen hainbat jolas ere proposatzen ditu Enkarni Genuak liburuan. |

Aranzadiren azkena

Aranzadi zientzia elkarteak gure eskutara iritsitako azken aldizkaria da *Aranzadiana* 125. haxe. 1947. urtean Telesforo de Aranzadi iker-tzaile ospetsuaren omenez sortu zen irabazi asmorik gabeko zientzia elkartea dugu Aranzadi, ikertzea, dibulgazio lanak egitea eta natur ondarea babestea helburu dauzkana. Bere aldizkariaren azken zenbakian, besteak beste, honako hauek azaltzen ditu: erakundearen 2004ko memoria orokorra, Juan Luis Goenaga margolariari egindako elkar-rizketa, Gaztekutxak antolatutako auzolandegietan parte hartutako argazkiak eta lanak, 36ko Gerraren garaian fusilatutako eta desagertutako pertsonen buruzko ikerketak orain arte emandakoa, Aranzadikoek hainbat lekutan egindako indusketak, eta formakuntza eta kultur hedapen gainera zenbait ekarpen. |

Aranzadiana. Aranzadiko berriak 2004

Batzuen artean
ARANZADI
318 orrialde

Mugikortasun jasangarria. Teoriatik praktikara

David Guillamón, David Hoyos
MANU ROBLES-ARANGIZ INSTITUTUA
100 orrialde

Ingurua zaintzeko gomendioa: murriztu kotxearen erabilera

Manu Robles-Arangiz institutuak euskaraz eta gaztelaniaz kaleratutako David Guillamón eta David Hoyosen lan honen helburua mugikortasunari buruzko gaurko irizpideen gainera gogoeta egitea da. Egileen iritziz, bizilekutzat dugun mundua etorkizuneko belaunaldien mailegu gisa ulertu behar da. Horregatik, garapen jasangarria kontzeptua aztertu dute ezer baino lehen. Gero, mugikortasun jasangarriaren norabidea finkatzen ahalegindu dira, zenbait helburu definituz eta ezarri. Behin zer norabide hartzea nahiko luketen zehaztu ondoren, mugikortasun jasangarriagoetarako jotzeko eremu bakoitzean gauzatu beharko liratekeen ekintzak azaltzen dituzte, eta bukatzeko, azterketa osoaren ondorioak. |

Kiplingen ipuinak euskaraz

Hautzaroko irakurketak eta hinda kultura batuz Rudyard Kiplingek gazteenentzat idatzitako zazpi kontakizun euskaratu ditu Itziar Zabala Bilbaok. 1907ko Nobel literatur saria eskuratu zuen gizonaren ipuin hauetako bakoitzak Kiplingek berak egindako marrazki liluragarriak daramatza. Alfabetoa nola sortu zen, basa animaliak gizakiekin batera haitzuloetan bizitzera nola iritsi ziren, zer dela-eta idatzi zen aurreneko gutuna eta horrelako gaiak dauzkate ipuinok. Antzinako herriek gauzen zergatia nola ulertzen zuten eta huraxe azaltzeko erabiltzen zituzten kontakizunak direnez, gaia laburbiltzen duen bertso sorta bat darama ipuin bakoitzak bukaeran berekin. Gerok kaleratutako euskarazko bertsioan, bertso laburbiltzaile hauek Aitor Elexpuru bertsolariak moldatuak izan dira. |

Hala izan zen (Kipling-en ipuinak)

Rudyard Kipling
GERO
122 orrialde
12 euro

Euskal Herria oinez zeharkatzeko gonbita

Mikel Tellagorri bidaiari eta mendizale adituak idatzitako liburua da *La gran travesía. Viaje a pie por Euskal Herria*, eta gure lurra mendebaldetik hegoaldera oinez zeharkatzeko era polita azal-tzen du. Hemeretzi etapatan banatutako ibilbi-de luzea da hau, Karrantzan dagoen Zalama mendian hasi eta euskal Pirinioetako Hiru Erregeen Mahian amaitzen dena. Nolanahi ere, Bilbo, Gasteiz, Donostia, Iruñea, Doniba-ne Garazi eta beste euskal hiriburuekin lotzeko sei era ere adierazten ditu. Bestalde, ibilbidea egiteko asmotan dabilenari lagungarri izango zaizkion mapa zehatza, bidean aurki dezakee-nari buruzko oharrak eta Alberto Murok egindako argaz-kiak ere ageri dira liburuan. **I**

La gran travesía. Viaje a pie por Euskal Herria
Mikel Tellagorri

SUA

108 or. / 17 euro

Txikienek ere berakatz zopa nola egiten den ikasteko

Antton Irustak sortu eta Enrique Morentek marraztutako istorio honen protagonista gose galantarekin erbestetik eto-rritako Martintxo soldadua da. Iristen zaigu herri batera, zer edo zer jateko eskatu eta eurentzat lain ere ez daukatenez, inork ez dio deus ematen. Orduan Martintxok lapiko zahar bat eskatzen dio emakume bati, eta herriko pla-zara joaten da, berakatz zopa prestatzeko a s m o a r e k i n .

Berehala gertura-tzen zaizkio hau-rrak, zertan dabi-len jakin nahian. Baita Martintxok erantzun ere! **I**

Berakatz zopa

Batzuen artean

GERO

28 or. / 6,50 euro

KARMELE JAIO

«Saiatu naiz nobela 'eztimieleroa' ez idazten»

Ama eta alaba, bi belaunaldi.

Bai. Alde batetik nobela azpimarratu nahi izan dut zein egoera ezberdinak bizi ditugun gure belaunaldikoek gure gurasoen bizitzarekin konparatuta. Baina honen gainetik azaldu nahi izan dut bizitzako testuinguruak eta garaia oso desberdinak diren arren, zein berdintsuak diren hainbat eta hainbat gauzetan. Garai guztietan dituela gizakiak halako gai eta kezka nagusi batzuk beste guztien gainetik.

Zeintzuk dira kezka eta gai horiek?

Maitasuna, bizitza, heriotza... Gai potolo horiek beti egon dira hor, daude eta egongo dira, beste guztien gainetik. Ez gara hain ezberdinak, gauza bera gara. Eta gai horrekin batera, badago beste bat azpimarratu nahi izan dudana. Bizitzari aurrez aurre begiratzeko beharra. Bizitzako arazoan aurrean kikilduta bizitzearen kontrako garrasia ere bada nobela.

Idaztean zein izan da gaintitu beharreko erronkarik handiena?

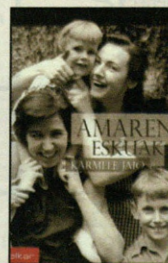
Aitortu behar dut beldur pixka bat izan dudala sentimentalismoan jausteko, gaia horretarako oso aproposa zelako. Idazterakoan, eten abe aritu naiz neure burua kontrolatzen gehiegizko sentimentalismoan ez jausteko. Ez dakit lortu dudana. Egia da *Hamabost zauri*ekin konparatuz gozoagoa dela nobelaren tonua, gaiak hala eskatu didalako. Ipuinak garrantzagoak ziren, baina ez dut uste nobela honek gehiegizko gozokeria duenik. Gozokeria larregi duenari gure amak deitzen dio "eztimielero". Bueno, bada, saiatu naiz nobela "eztimieleroa" ez idazten.

A. C. / ARGAZKI PRESS

Iazko Igartza beka eskuratutakoa

Ama-alabaren arteko harremanak ditu gai Karmele Jaio, bere bigarren argitalpena den honetan. Senar jatorra eta alaba txikia dituen emakumezko kazetaria da *Amaren eskuak* nobelako protagonista. Oso maitemindurik egon zen gaztetan euskal disidentzian aritzeagatik, berari inongo arrazoirik azaldu gabe, ihes egin zuen batetaz. Bihotzeko kuttu-nak bihotzean utzi zion zauriaren ondorioz, nahi-koa hoztu ziren bere amarekin zituen harremanak. Emakume gazteak bere oroimenetik erauzi nahiko lukeen gertaera mingarria izan zen hura, baina barruan gordetzen du. Amarekin dituenak ez dira konponduko nahiz eta bera ingeles batekin ezkondu, alaba bat harekin izan eta gerora ere, harik eta ama gaixotu eta ospitalean lo, inoiz berri-ro esnatuko den jakin gabe ikusten duen arte. Orduan, Alemaniatic

Amaren eskuak

Karmele Jaio

ELKAR

258 orrialde
14,20 euro

egileari galdezka

Denbora-pasak

LUMA

Hitz gezidunak

	Trenaren orga	▼	Zezen zikiratu	▼	Gipuzkoa-ko herria	▼	Ipar EH-n, maiz, sarri	▼	Zintzoak	
	* DEITURA		Higuinak		Ate ingurua		Denbora			
	▶		▼		▼		▼			▼
	Ahalmen	▶								
	Bi									
Azpizuna	▼	Alaitasun	▶ ▼		Ardi, hitz elkarketan	▶			Bokala	▶
Aspergarri		Behar duen unean			Argona				Abarra	
▶		▼			▼				▼	
Bizkaieraz, sobera	▶			Nafarroa-ko herria	▶			500	▶	Sustrai, erro
Liliak				Adar				Asiako estatua		
▶			▼			Bokala	▶	Joan den urtea	▶ ▼	▼
						Poesia mota		Bokala		
Masurioa	▶	Boroa	▶	Oxigenoa	▶ ▼	Ez emea	▶ ▼			
* IZENA		Azkena eta lehena		Lotan		Bokala				
▶		▼		▼		▼		Jardun	▶	
								Uranioa		
XI. hila	▶					Izan, eduki	▶ ▼			

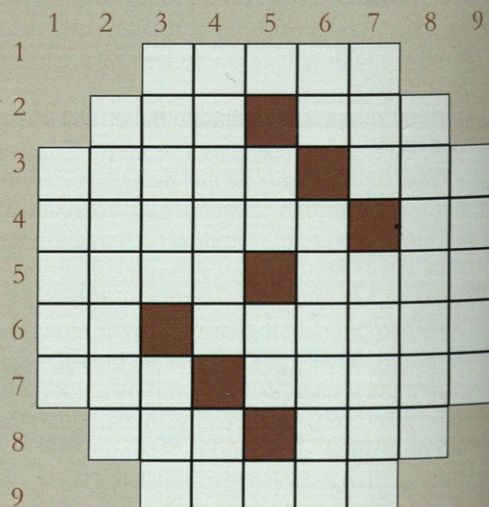
Hitz gurutzatuak

EZKER ESKUIN

1.- Albo batetik bestera hedadura handia edo ohikoa baino handiagoa duena. 2.- Euskal sindikatu abertzalea. Joan den urtea. 3.- Erretokia. Ni filosofikoa. 4.- Edateko gogo. Kontsonante bikoi-tza. 5.- Garen hauei. Oso, arras. 6.- Non atzizkia. Zuri, nuke. 7.- Memoria mota. Munstroa. 8.- Norekin atzizkia. Bizkaiko ibaia. 9.- Gogoa, apeta, irrika.

GOITIK BEHERA

1.- Harri txintzar. 2.- Adiskideak. 3.- Zakar, latz. Oinaze. 4.- Nafarroako udalerria, Iguzkitzan. Sodioaren ikur kimikoa. 5.- Kontsonantea. Ez eme. Bat eta mila, zenbaki erromatarren arabea. Hidrogenoaren ikur kimikoa. 6.- Otx! Amatatu. 7.- Behar, egiteko. Apala, umila. 8.- Zeta, zenbait intsekturen beldarrei darian gaia. 9.- Zuhaitz mota.

Ihesi

Euskal Herria ezagutuz

TESTUA ETA ARGAZKIAK:

ASIER AGIRRESAROBÉ

MUSKILDA TELLABIDE

Beasain-Azkoitia (Gipuzkoa). Zeharkaldi luzeak III

Industria guztien gainetik, laino guztien azpitik

Izaspeko tontorrean, egindako bideari so. Atzean Murumendi eta azken planoan, eskuinean, Aralar.

Burutu asmo ditugun zeharkaldi luzeei segida emanez, honakoan Gipuzkoa erdialdeko mendi multzoa ezagutzeko gonbidapena luzatzen dizuegu. Besteetan bezala, urratsez urrats mendi tontor nahiz mendi lepoak atzean utzi eta bi herri nagusi lotu nahi ditugu: Beasain eta Azkoitia. Goierriko herritik gora abiatuta, inguru industrializatuak behean utzi eta landa-eremuetako hainbat tontor hartu edo inguratuko ditugu, Urola ibaiak eta haren adarrek mugatzen duten mendi-sokatean aurrera, Azkoitian amaitzeko. Mendi magaletan, ezker-eskuin, auzo eta oraindik baserri ugari geratu arren, gero eta bakanagoak dira, bailara hondoan ezarri zen industriak erakarrita, askok hartu baitzuen beherako bidea. Hartara, garai bateko larre eta soroen ordeztu konifera sail handiak dira nagusi mendi hegiotan.

Beasaingo udaletxe aurreko San Martin enparantzatik gora ekin bideari (160 metro). Andre Maria kaletik, Igokundearen parrokiaraino joan eta eskuinera jo ondoren, Bista Alai kaletik Sagastigutia edo Letamendi parkera iritsiko zarete. Atondutako bideetan gora etxeetako teilatuak behean ikusi ahal izango dituzue laster, igotzen ari zaretenaren seinale! Muino gaineko ur-biltegira iritsiko zarete eta handik gutxira Letamendi baserrira, XVII. mendekoa berau. Eskuin aldetik doa Erauskin auzoraino eramango zaituzten bidea (325 m).

Errepidean gora segi, Arteta baserria igaro eta bihurgune baten ondoren, utzi errepidea eskuinean eta ezkerrean zuzenean Usurberantz doan bideari heldu. Hartara, asfaltoa ekidinduzue. Maldan goran, ezkerrean jotzen du apur bat bideak, lokaztua sarritan. Bidegurutzera helduko zarete, borda batzuen aurrean. Han eskuinera hartu, Usurbe baserri azpitik igaroz, ate aurrera iristeko (555 m).

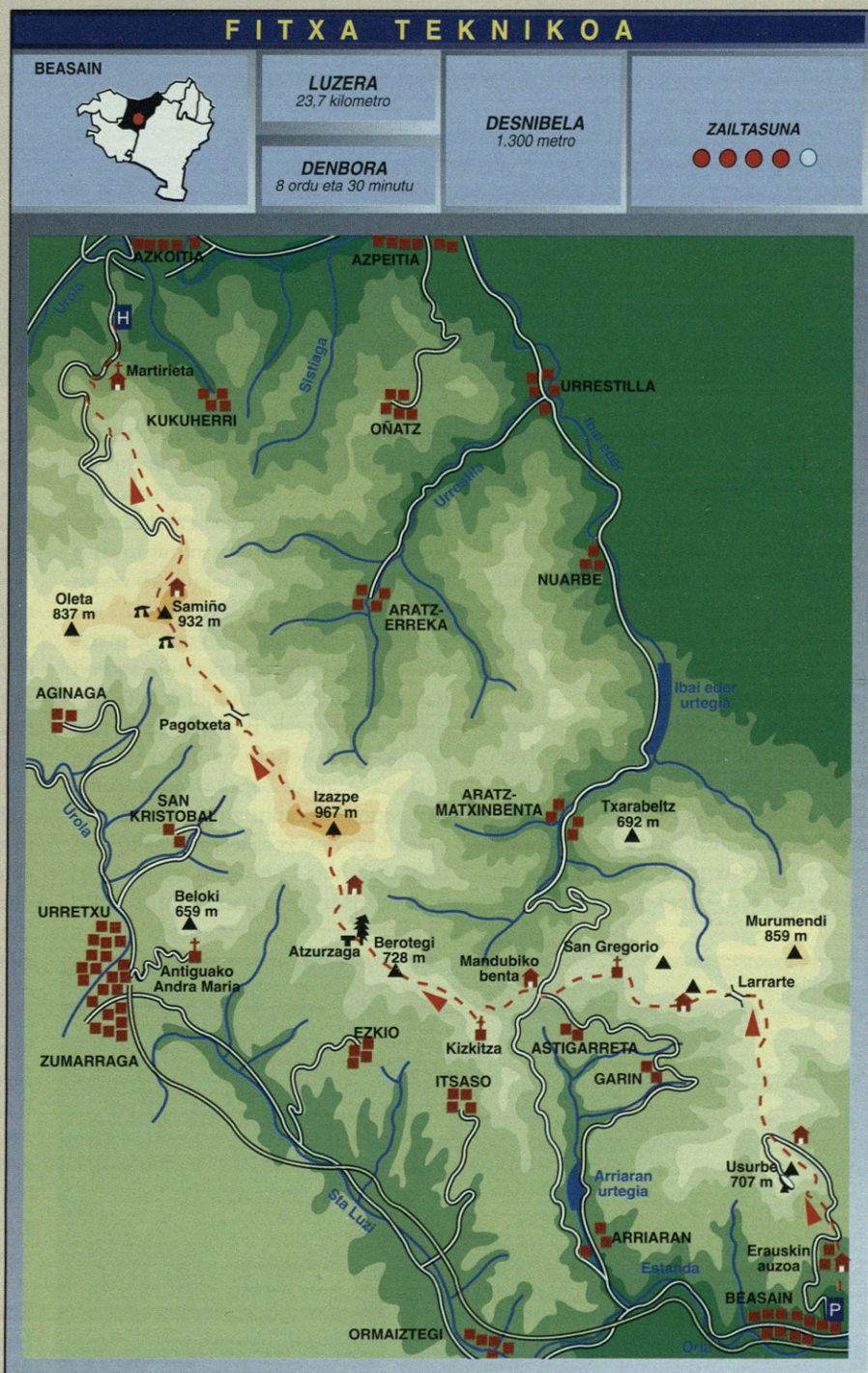
Gorantz irteten den bide bakarretik ekin bideari. Usurbeko tontorretik behera datorren bizkarra gainditu ondoren, zuzenean tontorrera igotzeko aukera duzue, malda benetan latza da ordea! Ostera, ipar-ekialdeko hegian zehar-zehar jarraitu eta alertze sail handi bat igarota, berehala Agortako lepora iritsiko zarete (615 m). Hainbat bide elkartzen da lepo hartan, horietako bat, igotzerakoan utzitakoa eta Usurbe tontorreko antenatzarreraino igotzen dena (707 m). Goierriko bista ederrez gozatu nahi izanez gero, aipatu bide horretatik gora jo.

Mandubiko bentara, Done Jakue bidean

Agortako lepotik, borda zahar baten aurrien albotik igaro eta iparrerantz jarraitu behar duzue. Batez ere hasieran gorantz egingo du bideak, ondoren, jarraian dauden hiru muino ezkerretatik inguratzeari ekiteko, Zorrendi, Mallutz eta Eizeta. Azken hau gaingiduta, Herripi-

nudieta lepoan izango zarete (765 m), Arrapaitz iturritik ehun bat metrora eta Murumendi tontorretik ere gertu. Bidanitik barrena datorren Done Jakue bidearekin bat egingo duzue hor. Hori dela eta, hurrengo ordubetean Barrualdeko Saiatz bide-tik Santiagorantz daramaten hainbat egurrezko baliza ikusi ahal izango dituzue bide bazterrean, izan ere, Mandubiko benta igaro arte bide hori bera jarraitu behar duzue.

Larrarteko lepora jaitsi (695 m). Garin auzotik datorren porlanezko bidea iristen da bertara. Metro batzuk egin aurrera, eta gorantz jo beharrean -GR 34 ibilbideko arrastoak utzi-, ezkerreko bidea hartu eta poliki-poliki beheraka Otegi baserriraino iritsiko zarete. Mendi hegiko zuhaiztian zehar-zehar aurreraren diren bi borda eta Lastaola baserria utziko dituzue lepo batera iritsi aurretik. Hainbat pista elkartzen da hor. Bere-

San Gregorio, Kizkitza eta Martirieta ermitak

ASTIGARRETA San Gregorio ermita eraikuntza xumea da, egun kanpoaldetik eraberritua eta zuritua. Garai batean inguruko herrietako biztanleek debozio handia zioten nonbait. Oraindik gogoan da aurreko mendean gertatutakoa: izurrite bat medio, 30 pertsona baino gehiago hil ziren eta horien artean orduan herriko parroko zen On Pedro Eizagirre. Zendutakoen gorpua ermita barruan lurperatu zituzten eta handik urte batzutura gorpuzkinak hilerria eramaten hasi zirenean, parrokoaren gorpua oraindik usteldu gabe omen zegoen.

KIZKITZA. Gain batean kokatua, itsasotik urrun, marinel deitura nondik datorkion galdetuko du batek baino gehiagok. Teoria bat baino gehiago dira. Indar handien duen teoria da, ermita inguruko basoak ibailetako ontziolak hornitzeko erabili zirela. Beste teoria batek dio, ermita inguruko pagoetako egurra arraunak egiteko ezin hobea zela eta hortik etor dakiokeela marinel deitura. Azkenik, itsasotik Kizkitzako ermita ikusten dela eta itsas gidari lanak egiten zituela diotenak ere badira.

Nolanahi ere, gaur gurtzen den birjinaren irudia itsasontzi zahar baten kopiaren gainean paratuta omen dago. Hori bai, ez da jatorrizko Kizkitzako Andre Mariaren irudia, izan ere hainbat irudi egon dira ermitan. Lehenbizikoa, erromanikoa zena, karlistaldietan desagertu zen. Hurrengo berriztatzea eraman eta ez

San Gregorio ermita.

zen gehiago agertu eta hirugarren bat ere desagertu egin zen.

Tradizio handiko ermita da Goierrin. Irailaren 8an erromeria egin ohi dute bertako Ama Birjinaren ohorez. Duela urte batzuk arte, landareen gorrinaren aurka mezak ematen ziren.

MARTIRIETA. Emeterio eta Zeledonio santu martirietatik datorkio izena ermita honi, eta ondorioz, ipar mazelatan dagoen landa eremuko auzoari ere. Jatorrizko basiliza XV. mendekoa bada ere, aldaketa ugari jasan ditu egun ikus dezakegunera iritsi arte.

hala San Gregorio ermita duzue (615 m), gaur egun aisialdirako prestatu-rik, iturri, mahai eta eserlekuekin. Ondoren beste muino bat inguratu, hegoalde-rik, metro batzuk jaitsi, eta iritsiak zarete Mandubiko mendate eta bentara, Azpetia-Beasain errepi-dean (541 m).

Gainez gain Izaspera

Errepidea zeharkatu bezain pronto Beasaingo udal barrutitik Ezkio-Itsasoko lurretan sartuko zarete eta bertatik ibiliko zarete harik eta Izaspeko tontorra zapaldu arte. Mandubizar baserri aurretik pasa, aurrera egin eta bidegurutza iritsiko zarete. Ezke-

rrera Done Jakue bidea eta GR 34a utzi eta eskuinera hartu behar duzue. Elorri aterpea eskuinean utzi eta hurrengo bidebanatzean ezkerrera jo. Hainbat bihurgune dituzue muino gainaldean dagoen Kizkitzako ermitara iritsi aurretik (675 m).

Itsasotik urruti egon arren mari-nelen zaindaria omen dena atzean utzi eta gainez gain pinudiak ustiatze-ko baso-pistetatik jarraitu behar duzue, gora-behera handiko bidean barrena. Maldan behera, bidegurutze den lepora iritsiko zarete, ondoren bidean aurrera zoaztela Ariolako txabola eta ehiza parada andana atzean utzi eta Berotegi gaina gaindituko

duzue, Iberdrolak paratutako meta-lezko panel itzelak zatartuta dagoena. Hortik Atzurzagako atsedenekura joan eta bidean aurrera segituz, beste muino bat gainditu eta Izaspe tontor azpiko lepora ailegatuko zarete, Lizarrretako txabolara (675 m).

Pista nagusiak gailurra ezkerretik ingura dezan utzi eta aurrez aurre gorantz abiatzen den bideari ekin. Kontuz gero! Malda polita izateaz gain luzea ere bada-eta. Muino bat ezkerretik inguratuko duzue eta egurrezko ataka gainditu ondoren, estutu egingo da bidea, otadi eta txilar artean bihurgune motzak emanez doan bide-zidor malkartsu bilakatuz. Zuzenean igotzea gustuko ez baduzue, eskuinaldera jotzen duen bidea ere baduzue, zehar-zehar poliki igoz, isurialdez aldatu eta ipar-ekialdeko bizkara hartuko duena, azken metroak bertatik irabazteko (967 m). Edozein dela ere aukeratutako bidea, merezi izan duela berehala jabetuko zarete. Ondo erreparatu zer duzuen begi aurrean: ederrak bistak! Izarraitz, Ernio, Murumendi, Aralar, Aizkorri, Irimo, Durangaldea...

Samiño, azken tontorra

Izaspeko gurutze zuri handitik gertu, mugarri berezi bat ikusi ahal izango

Izaspeko tontorra.

Samiño tontorretik Oleta, atzean Elgeta eta Durangaldea.

duzue. Gune hartan bertan bat egi-
ten dute hiru udalerrik: Ezkio-Itsa-
sok, Azpeitiak eta Zumarragak.
Samiño bitarteko bidea, gainez gain
doana, Zumarraga eta Azpeitiaren
arteko mugalerroarekin bat dator,
beraz, batzutan Azpeitian, bestetan
Zumarragan ibiliko zarete. Mugarri-
tik ipar-mendebaldeko norabidean
abiatu behar duzue larre, pinu eta
alertze sailak igaro eta emeki-emeki
altuera galduz.

Galbiderik gabe, Lepoondora jai-
tsiko zarete (850 m). Hortik ezkerre-
ra egin beharrean aurrera jarraitu,
tumuludun gaina gaintitu eta berriro
beherako bidea hartu. Metalezko
ataka handi bat zeharkatu eta Zuma-
rragatik datorren bidearekin egingo
duzue bat. Baliza piramidal luze
batek Arantzazu eta Antiguako base-
liza Loiolarekin lotzen dituen ibilbi-
dean zaudetela adieraziko dizue.
Bide horretatik bertatik jarraitu
hurrengo urratsetan, eta Pagotxetara
helduko zarete, bi mendien artean
dagoen lepo nagusira (755 m).

Ezker-eskuin hurrenez hurren
San Kristobal eta Loiolara darama-
ten bideak utzi eta pago artetik
aurrera Pagolako bizkar belartsue-
tan gora jarraitu. Izen bereko txab-
olatik igaroko zarete, eta metro

batzuk aurrerago sakonune belar-
tsuan dagoen Pagobakarreko tumu-
lu ondotik. Egunezko azken igoerari
ekin behar diozue ondoren, behetik
gora aldapa latza aurrean eta Sami-
ño ikur geodesikoa duzue zain
amaieran (932 m). Malda erdian
edo, Iruarrieta II trikuharriaren
arrastoa ikusi ahal izango duzue,
gas naturalaren lurpeko eroapenetik
lurrazaleratzen diren tutu horixka
batzuek gain. Izaspen bezala, hor
ere ederrak dira bistak. Hortaz, jaso
burua gure lurraldearen zati handi
bat begi-bistan izango baituzue.
Hemen ere, tontorretik hurbil, hiru
herrien arteko muga den harria
dago, Zumarraga, Azpeitia eta

Azkoitiarena, hain zuzen. Azken
bide zatia Azkoitiako lurretan buru-
tuko duzue.

Sororik soro Azkoitiaraino

Jaitsierari ekin aurretik atseden
hartu nahi izanez gero, pinudiaren
beste aldean Iruarrietako aterpe
txukuna duzue tontorretik gertu.
Han behean, kare-harrizko horma-
tzarraren behealdean ageri dira, hel-
muga duzuen herriko lehen etxeak.
Hara iristeko txabolatik behera
pinudi ertzetik bide garbi batera
irten, eskuinera jo eta bidean behe-
ra bidegurutzera ailegatuko zarete,
etxe berri baten ondoan (790 m).
Ezkerreara eginez gero, pistan behe-
ra Epeldegoikoa baserrira iritsiko
zinatekete, ondoren errepidean
behera jarraitzeko. Aukera polita-
goa duzue, ordea, aurrera zuzen
jotzea, sororik soro lehenik eta
basoan behera ondoren, Aldaburu-
ko txabolara daraman bideraino
eramango zaituztena.

Bidean behera egin, Tokiederreko
Ama Agur Mariaren irudi ondotik
igaro –otoitz bat eskatuko dizu
bidean aurrera egin baino lehen– eta
Agirrezabal baserri edo dena delako-
ra jaitsi. Bide hori utzi eta baserri
ondotik zuzenean Martirietako ermi-
tara jaitsiko dena hartu (425 m).
Metro gutxi batzuk errepidez egin
eta muino bat inguratzeko ezkerreara
bihurgunea egiten duenean, hartu
eskuinetik irteten den zidorra. Pinu-
dian barrena Amusategi baserrira
daraman porlan bidera jaitsi eta
jarraitu errepidean behera Azkoitiko
kaleetara (110 m).

Amaitu duzue zeharkaldi luze
hau eta hurrengoan pentsatzen hasi
zaitezke. ■

Iruarrietako txabola.

Makina bat kontu

JOXERRA AIZPURUA

ZIENTZIA

Otien ihesa

ZERK ERAGITE DIE oti mormoiei leku batetik bestera ihes egitea milioika aleko multzotan? Maiz samar gertatzen da hau Afrikan eta mendebaldeko AEBetan. Sydneyko Unibertsitateko Stephen Simpson-ek ikerketa hasi zuenean ia seguru zegoen gosea izango zela migrazio erraldoi horien bultzatzaile nagusia eta neurri batean hori baieztatu da ikerketa amaitu ondoren; baina ezusteko faktore bat ere azaldu da, hots, kanibalismoa.

Migrazioetan hildako gorpuzkinak aztertu ondoren, oti mormoiek proteinetan eta gatzean aberatsa diren dietak hobesten dituztela ikusi da. Hori dela eta zerealak, loreak eta ugaztunen hainbat hondakinekin batera, beren espezie bereko hondakinak azaldu dira eta hau izan da kasu askotan proteinak lortzeko erabili duten bide nagusia.

Kanibalismoa gertatzen da oti mormoien artean eta horrek kideen artean beldurra eragiten duenez, eroen gisa mugitzen dira inork harrapatu ez ditzan. **I**

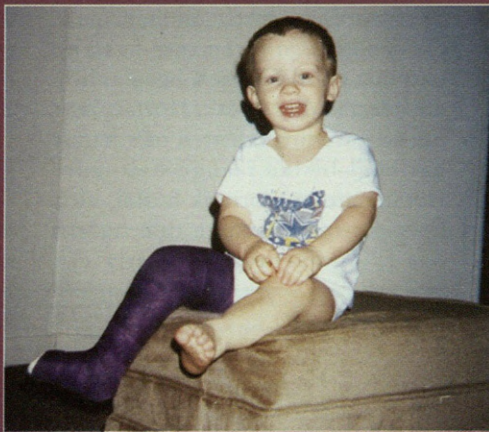
Osasuna

JABIER AGIRRE

Ponseti metodoa, hanka okerrak zuzentzeko

HANKA okerrak zuzentzeko metodo erraz bezain zorrotza da Ponseti izenekoa: eskuz egindako manipulazioen bidez eta igeltsua jarritz, batere minik eta orbainik eragin gabe eta helduaroan arazoak edo ondorio txarrak saihestuz, nahiko arrakasta lortu du azken urteotan. Bartzelonako Sant Joan de Déu haur-ospitalea da erreferentziako zentroa Espainian, bertan tratatu baitituzte Europako umerik gehien metodo hori erabiliz.

Oin zanboa edo ekinobaroa –horixe da hanka okerraren izen tekniko– sortzetiko malformazioa da, oineko hezurrei, muskuluei, tendoiei eta odol-hodiei erasaten diena. Gaitzaren eraginez, oina barrurantz edo behearantz okertu eta zurrundu egiten da. 1.000 umetik batean agertzen da, eta oin zanboa hanka bakarrean edo bietan azal daiteke; gaitza arina izatetik –oina nahiko malgua da oraindik–, larria edo gogorra izatera irits daiteke –oina ia erabat zurruntzen da–. Mutiko-

etan nesketan baino bi aldiz gehiago agertzen da.

Arrazoi zehatza ez da oraindik ondo ezagutzen, baina faktore genetikoek eta baita ingurumenekoek ere parte hartzen dutela uste dute adituek. Metodoaren asmatzailea den Ponseti doktoreak dioenez, "deformitatea oinaren hazkunde bizkorreko fasean gertatzen da. Eta betebeteko garapenean dagoen oina okertu egiten da haurdunaldiaren bigarren hiruhilekoan".

Arrisku-faktore nagusien artean familian egon diren oin zanboaren aurrekinak, eta fetuak amaren umetokiaren barruan hartutako jarrerak aipatzen dira; eta, noski, baita arantza bikoitza edo garunezko paralisia bezalako gaitz neuromuskularrak edukitzea ere. Alderdi genetikoari dagokionez, hanka okerrak eragiten dituzten geneak umetoki barruan hasi –12-20 aste bitartean– eta umeak 3-5 urte dituen arte aritu daitezke beren kaltea eragiten.

ESPAZIOA

Galaxia espiral baten argazkia

HUBBLE TELESKOPIOAK 10 urtean ateratako argazkiei esker Messier 101 izeneko galaxia espiralaren argazkia ateratzerik izan da. Hartz Txikiaren konselazioan dago eta 170.000 argi-urteko zabalera du. Lurretik 25 milioi argi-urtera dago eta bilioi bat izar dituela kalkulatu da, horietatik 100 mila milioi gure eguzkiaren neurrikoak.

Hemen ikusten duzun argazkia osatzeko Hubble 1994, 1999, 2002 eta 2003 urteetan ateratako 51 argazki erabili ziren eta gainera Lurretik ateratako beste hainbeste argazki. **I**

EKOLOGIA

Espezieen galera polinizazioaren oztopo

CALGARYKO UNIBERTSITATEKO Jana Vamosi eta Kaliforniako Unibertsitateko Susan Mazer biologoek argitaratu emandako artikulua araberak, espezie ugari dituzten ekosistemak oso sentikorrak dira txori, erle edo beste polinizatzaileen populazioaren aldaketarekiko. Europan, Ipar Amerikan edo Australian dagoen biodibertsitatea Asian edo Hego Amerikan dagoena baino txikiagoa da eta hemen polinizatzaileen populazioaren aldaketak ez du hainbeste eraginik loreetan.

Antza denez, espezie ugari dauden ekosistema landareei eboluzio azkarra exijitzen zaizkion eta espezieen arteko konpetentziak polinizazio-sistemak aldatzea ekartzen baitu eta hainbat landarek ezin du hain eboluzio edo egokitzapen azkarra izan.

Ikerketaren jatorria ekosistema aberatsetan azken urteotan gertatutako polinizazio-maila txikia izan da eta oraindik zaila da emaitza ziurrik ematea; dena den, espezieen arteko orekak zerikusia duela dirudi. **I**

landareak

JAKOBA ERREKONDO

mandio@zerain.com

Inausterien hausterrea

INAUTERIAK suarekin amaitu, sardina, angula edo dena delakoa erreaz. Su honek negua erraustu eta haren hotza berotzen du. Eguzkiaren gurtza eta udaberri berri baten, izerdi berri baten hasiera da. Ez da alferrik eguna gaua baino luzeago egingo laster.

Martxoa epaila dela dakitenentzako inausketa aroa da. Eguna luzatzeak izerdi berria dakar, honek guraize eta aitzurren ahoek egindako zauriak amaren batean dotore itxiko ditu. Zuhaitz eta zuhaixkak epaituta inausi, edo epaia eman, edo lepatu, edo kimatu, edo adaundu... Inauteria inausteria.

Izerdi berriak dakarren poza, uzta berri baten hasiera dena, kalbario baten abiera dute Kristo errege dutenen sektakoek; hobe beharrez, gozamina beti gerorako uzten dute. Kontuz ibili beharra dago, ordea, aihotza zorrotz baitarabilte... Inauterietako irribarre alaia bat-batean zast moztu eta errezo behartuaren leizera bultza nahi gaituzte. Inauterietako suaren txingarra oraindik bizi, hausterrea ospatuko dute: etxeko azienda gisa bere markatuko zaituzte kopetan errauts-hausterreaz eta lokatzetik lohi zatotzela gogoraraziko. Erramu edo ereinotz lodikotea ipurditik eraitsi eta haren egurra erretzetik sortutako errauts bedeinkatua arma. Gero kalbarioa amaitzen dutenean, udaberriko lehen ilargi bete "aste santu" bihurtu eta erramu eguna ospatuko dute. Beste behin aihotzaren ahoa zorrotzu eta erramuari zast. Hau ere bedeinkatu eta etxean jaso, urte guzian kalbario histailearen oroimena muturraren aurrean: kontuz, bizitza ez gozatu esanez.

Kalbarioaren hasiera eta amaiera, eta kalbarioa bera ere antzerkitzat dute beraiek ere, naturari esker. Urtero berri beharko lukeen errautsa aspaldi egindako pilatik hartzen duela argitu zidan lehengoan eliz bateko serora den lagun batek...

Erramu gaixoa. Geure erramu gaixoa lapurtu digute. Sekta hauekin argi ibili beharra dago eta badaezpada, lokatzetik ez baizik eta basa eta mausar ederretatik gatozela jakintzaun.

Web, CD-ROM eta paper formatuetan soluzioak alor guztietan

Ikerketa

Soluzioak

Zerbitzuak

Erremintak

Adur SOFTWARE PRODUCTIONS

Adur Software Productions, S. Koop. (ASP)
 Industrialdea 1, 20160 Lasarte-Oria
 Tel: 943.37.18.49
 e-mail: adur@adur.com

INFORMAZIOAREN UNIBERTSOA

Jon Landa

Portugalete, 1968. Zuzenbide penalean irakasle izana EHUⁿ. Eusko Jaurlaritzaren Giza Eskubideen zuzendari karguan dihardu duela lau hilabetetik. Igor Angulo preso politikoa hilik aurkitu eta Mungiako Bake Epaitegiaren aurkako erasoaren biharamunean berba egin dugu berarekin. Mundua aldatu ahala elkarbizitzarako ereduak aldatu eta hainbat giza eskubide baztertu direla esan digu. Bizikidetzako printzipioei eutsiko badiegu beharrezkotzat jotzen du hiritar guztion parte-hartzea eta militantzia.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Iñigo Azkona

«Zuzenbidea, zentzu zibilizatuan borrokatu beharreko eskubidea da»

“Gai zaila izan arren, erakargarria egiten zait giza eskubideen arloan lan egitea. Gai dramatikoak daude eta sufri-mendu asko, baina, niretzat, sail hau zuzentzea pribilegioa da”, adierazi digu Giza Eskubideen zuzendariak.

Jon Landak giza eskubideak jorratu ditu irakaskuntzan ere, ikuspegi penaltik: “Zuzenbideko tesi penala giza eskubideen gaia kontuan hartuta gauzatu nuen. Giza Eskubideen Zuzendaritzan berau praktikan landu ahal izateak animatu nau zeregina hartzera”.

Gustura ari da, giro ona aurkitu du sailean: “Giza eskubideen hainbat arlo daude, eta berauetan ahalik eta gehien lan egitea da nire asmoa, modu apalean eta gizartea kontuan hartuta betiere”.

Giza eskubideez aritu gara solasean, eta hiru esparru bereizi ere. Etorkinen munduaz eta genero indarkeriari buruzko bere ikuspegiak koardetan paratu ditugu, laburrean. Politika esparruko giza eskubideen urratzea, Estatuaren eta honen kontrakarreko indarkeriaren ondorio gisa planteatu diogu Jon Landari. Kontzeptuak kontzeptu eta euren zehazpenen zailtasuna kontuan hartuta, nazioarteko fenomeno terrorista hizpide abiatu dugu solasaldia.

Zein neurritan eragin du giza eskubideetan nazioarteko fenomeno terroristak, eta honen aurka, ordenamendu juridiko penalean izandako aldaketak?

Zuzenbide arloan izandako aldaketek terrorismoaren fenomenoaren aurrean erantzuteko moduetan eragin dute, txarrerako nire iritziz. Esaterako, apologia delituak estatu demokratikoetan susmagarriak dira, ez dago oso ondo jakiterik apologia debekatuz gero noraino iritsi gaitzekkeen, beraz, gizabanakoaren adierazpen askatasuna urratzen ari da. Adierazpen askatasuna funtsezkoa da, horri ideologia askatasuna lotuta baitago. Izan ere, apologia nolatan izan daiteke delitua? Hitzekin ezin da delituri egin. Hitza beti izan da susmagarria eta batzuetan ordenamendu juridiko penalean apologiatzat jo dute, ez beti hala ere. Azken aldaketa apologia

"Alda ditzagun Konstituzioa, ordenamendu juridikoa, esan dezagun horiek ez dutela balio eta proposa dezagun zein eredu nahi dugun. Bestela, zuzenbidearen printzipioen arabera eredu bete dezagun".

delitua Lege Organikoan sartzea izan da. Munduko joera orokorrak bere isla du tokian toki eta Euskal Herrian ere bai.

7/2002 Lege Organikoa-ren aldaketaren eragina Alderdi Legearen aplikazioan edo 18/98 sumarioan lekuko.

Alderdi Legean eta 18/98 makro-sumarioan eragina izan dute lege aldaketa horiek, bistan da. Alderdi Legearen filosofiaren oinarrian apologiaren jarduera dago, apologia jardueretan oinarrituta zigor-neurriak ezartzen ditu eta hori oso da kritikagarria, beraz kritikatu eta

salatu beharra dago. 18/98 sumarioaren arazo handiena Kode Penalean "banda terroristarekin elkarlanean jardutea" birdefinitu izana da, horren definizioa handituz, bere barruan kabitzen ziren hainbat jardura sartu dute, delitu ez zirenak delitu bihurtu dira, definizioak orokorregiak dira, zuzenbide penalean egon behar den erantzukizun indibidualaren printzipioaren kontra. Honek guztiak euskarri bat eman dio lehen sartzen ez zen hainbat eta hainbat jardura sumarioetan sartzeko.

Delitu egileen bergizarteratzeko politikara etorritik, giza eskubideak nola daude?

Bergizarteratze printzipioa auzitan jarritik *de facto* ezabatu nahi dute. Bergizarteratze printzipioa gogoratu beharra ikusten dut: "Zigorra ezartzen dugunean, presoak espetxetik aterata gizaratean birtxertatzeko baldintza hobetoagotzen egongo dela pentsatu behar dugu". Zigorra ezartzean,

zigorrek zertarako balio behar du ez bada gizaratean hobeto integratzeko? Helburua hori da. Zigorren bitartez nahi badugu pertsona bat kartzelatik ez ateratzea, printzipio hori alboratzen ari gara. Kapaza izan beharko genuke, esaterako, Espetxeko Lege Organiko orokorra aldatzeko, baina orduan alda ditzagun Konstituzioa eta ordenamendu juridikoa, esan dezagun horiek ez dutela balio eta proposa dezagun eredu berri bat. Bestela, zuzenbidearen printzipioen arabera eredu bete eta errespeta dezagun.

Euskal preso politikoen kasua hizpide, Igor Angulo hil berria izaki. Zure sailak norainoko eragina du balizko giza urraketa salatu eta eragozteko neurriak hartzerakoan?

Batzuetan, hau da kasua, guk ez dauka-gu eskuduntzarik. Transferitzeko daude oraindik ere. Beraz, guk ez dugu jardun zuzenik. Kasu hauen aurrean gelditzen zaiguna hitza da, eta ez da nahikoa. Kasuon, baldin eta giza eskubideen urraketa gertatu baldin bada, taxuzkoa da gertatu dena esatea, urkatuta aurkitu badute ikerketa sustraieraino zabaltu behar da eta gertatua argitu. Urkatu dela frogatzen bada, ez bakarrik urkatu egin dela, baizik norbaitek "lagundu" duela urkatzen, giza hilketa ikaragarria litzateke, giza eskubideen urraketa erabatekoa.

Espetxe politikako giza eskubideen trasteraz zer diozu?

Kartzelako bizi baldintzak zelakoak diren ikusita, giza eskubideen estandarrik urratzen ari dira. Alegia, ez da, besterik gabe, gizarteratzeko printzipioa zaindu beharra dagoela, gizatasun printzipioa ere zaindu behar dugu. Delitua eginagatik nola tratatu duintasuna duten pertsona horiek? Duintasuna ordea, mugatuta dago euren egoeran. Esaterako, lehen gradua modu sistematikoan aplikatzea motibo barik arbitrarioa da, baldintza ez duinak ezartzea. Baldintzak ez dira neutroak giza eskubideen estandarren aurrean, beraz, espetxe politika hau aztertu eta salatu behar da gizatasun printzipioa urratzen duelako.

Euskal auzia hizpide, Espainiako Estatu biktima eragin dituela onartzeko moduan ikusten al duzu?

Gidarik onena giza eskubideen estandarra da, ez da zuk ez nik edo beste inork interpretatzen duena, Nazioarteko Auzitegiek interpretatzen dutena baizik. Nik ez dakit Estatuak zer egingo duen, baina biktimak nor eta zelakoak diren esateko oinarri sendoa dago giza eskubideen gaineko jurisprudentzian. Irizpide nahikoa dago zertaz ari garen zehazteko, ez dut zalantzarik.

Biktimen artean kategoriak al daude? Ez lukete egon behar.

Baina badaude.

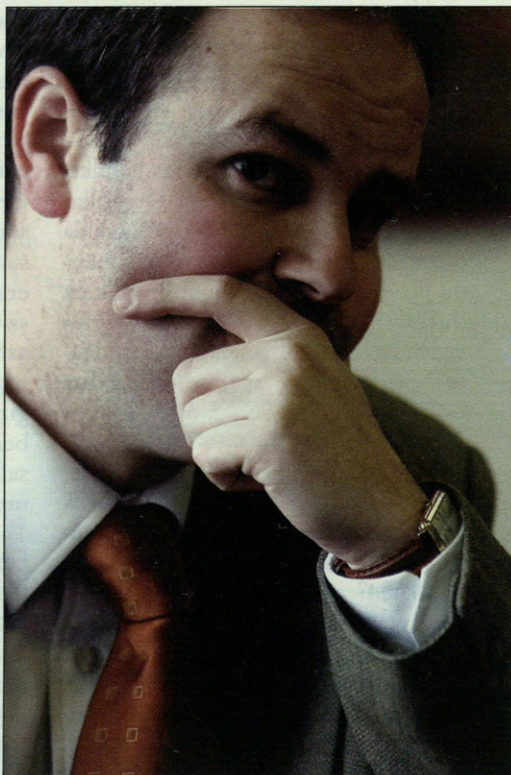
Batzuentzat agian bai. Bizi dugun

ETORKINAK, ARRAZISMOA, XENOFOBIA...

«Etorkinak arazo bezala hartzea ez da zuzena»

Gaia aspaldikoa da, Euskal Herrira beranduago iritsi den arren. Alboko herrialdeetan etorkinekiko politika hamarkadetan landu dute. Euskaldunon kontzientzia maila handia da, instituzioetan nahiz gizaratean. Herritarrok jakitun gara mundua aldatu dela eta gero eta etorkin gehiago etorriko dela. Arazo handiena sortzen da ordenu publikoko arazoa balitz bezala planteatzen denean, hedabideetatik sarritan. Etorkinak arazoa bezala hartzea eta agertzea ez da zuzena. Gu ere emigratzailerak gara. Pentsamolde hori aldatzen lagundu beharraz kontziente gara instituzio honetan. Instituzioek sustapen lana egin behar dugu, baina gizaratearen jardura ere funtsezkoa da, arazo dramatikoak daudenean erreakzioak ere halakoxeak baitira, aldarrikapen sutsuak eta beroak egiten dira. Inmigrazioaren mundua eta etorkinak ondo ezagutu behar ditugu denok. Delitu egilea berezitu behar da, eta horrek ez du etorkin ez genero kolorerik. Etorkin asko ari da lanean familia aurrera ateratzeko, zintzo, eta eskubide osoa dute hori egiteko. Instituzioak lanean ari gara, baina ez instituzioek ez gizarateak, etorkinak oraindik ez ditugu ikusten gu bezala eskubideen ikuspegitik. Hori gure burmuinetan txertatuta dago eta geure buruetatik ateratzea da gure zeregina. Horretan ari gara.

dramaren baiezpena da: batzuen-
tzako biktimak batzuk dira eta
besteentzako beste batzuk.
Bakoitzak, dirudienez, dugun
zauritik ikusi nahi dugu egoera,
hau da, zauria geurea denean
identifikatzen gara biktimarekin.
Aldiz, beste bati guri egiten digu-
tena egiten badiote ez dugu ikusi
nahi. Urraketa non dagoen jaki-
teko eta ikusteko kapaz izan
behar dugu. Denok bihotza dau-
kagu eta puntu bateraino gizale-
gezkoa da biktima batzuk hurbi-
lago sentitzea, baina besteen
urraketak ukatzea! Aitor dezagun
besteena ere, eta horrek ez du
ekarri behar sufrimendua erlati-
bizatzea. Kapaz izan gaitezen
kode komuna ipintzeko. Giza
eskubideen definizioarako gida
berberari heldu behar diogu kasu
guztietan. Urratsak eman behar
ditugu zentzu horretan.

"Elkartasun printzipioak beteko dira, baldin eta herritar
denok militantziaz jarduten badugu".

AVTren jarreraz zein da zure iri-
tzia?

Printzipioz ez ditut baloratuko
biktimen talde baten aldarrikape-
nak edo sentimenduak. Baina
hausnarketa hau egin nahi dut:
Biktima lur jota dagoenean bere sen-
timenduak askatu egiten ditu. Beste
gauza bat da biktima horien kontrako
delitua zein politikarekin artikulatu
eta orientatu behar den. Adibidez:
gutako norbaiten senitartekoa bor-

txatzen badute eta galdetzen badigute
zer egin behar zaion bortxatzaileari,
supituan, ziur aski giza eskubideen
urratzea ekarriko luketen hitzak era-
biliko ditugu. Horiek esan arren, guk
bestelakoa egin behar dugu. Hau da,
terrorismoaren ondorioz dauden bik-

timek sufrimendu ikaragarria
dute, eta elkartasun mailako adie-
razpema eman behar zaie, bat egin
behar dugu sufrimenduarekin,
horrek gizakiago egiten gaitu.
Baina politika egitean, arrazoiz,
erantzukizunez eta arretaz jokatu
behar dugu, sentimendu hutsekin
ezin dugu politikarik egin.

Hiritarrek zein kontzientzia maila
dugu giza eskubideez?

Kontziente izan behar dugu esku-
bideen borroka etengabea dela.
Baina zuzenbidea ez da zuk
borrokatu gabe norbaitek eman
dizuna, zentzu zibilizatuan borro-
katu beharreko eskubidea da
zuzenbidea. Batzuetan jendeak
eskubideak ehunetik ehunean eta
berehala nahi ditu. Kontziente
izan behar dugu hainbat eskubide
edota eskubide guztiak ez direla
inoiz betetzen eta betetzen joan
behar dugula. Hau da, eskubideak
ditugunaren kontzientzia badugu,
baina berauek bete daitezen estra-
tegiak diseinatzeko heldutasuna
lortu behar dugu. Eta hori ez da
lortzen besteen giza eskubideen
kontra joz.

Eskubideak eta betebeharrak bereiz-
ten al ditugu hiritarrok?

Elkartasun printzipioak beteko dira
baldin eta herritar denok militantziaz
jarduten badugu. Estatuei eta institu-
zioei den-dena exijitu behar diegu,
baina guk ere zerbait ekarri behar
dugu. Osera ez dugu beharrezko
kultura politikoa lortuko behar den
azkartasunez.

Zuk zeuk tolerantzia eta errespetu
hitzak bereizten al dituzu giza harre-
manetan?

Nondik begiratzen den, eta juristoi
galdetuta areago. Ñabardurak daude
bakoitzean. Errespetu hitzak gehiago
erakartzen nau. Tolerantzia hitza era-
biltzen badugu, batzuetan, zerbait
onartzen dugula dirudi, nahiz gustu-
ko ez izan. Errespetu kontzeptuaren
barruan haxe dago niretzat: "Gauza
batzuetan ez gara inoiz ados egongo,
baina elkar errespetatu behar dugu
denok duintasun berbera dugulako".
Horrela azalduta gehiago gustatzen
zait errespetu hitza. ■

GENERO INDARKERIA

«Batez ere gizonok aldatu behar dugu jarrera»

Genero indarkeria gaur egun lehen baino gehiago ote dagoen? Aztertu beharko litzateke. Badago datu bat, egun kasu gehiago ikusten da duela hamarkada batzuk baino eta horrek min gehiago egiten digu. Horren kontzientzia hartu behar dugu, baita barneratu ere. Kontzientzia arazoa dagoenean, arazo horren arabera nola jar-
dun barruratu behar dugu eta horren arabera jokatu. Herrialde batetik bestera dau-
den ohiturak ezagutu eta ikasi behar ditugu, eta hartara iritziak eta moduak aldatu.

Batez ere gizonok aldatu behar dugu jarrera. Kasurik dramatikoenetan, giza hil-
ketak ematen direnean, emakumeek egindako aldarrikapenen aurkako erantzuna
da gizonena. Gizon horiek ez dira aldarrikapen horiek ulertzeko eta onartzeko gauza
eta zoritxarrez indarkeria dute erantzun modu bakarra. Apalak izan behar dugu,
ordea. Bakoitzak egia erabiltzen dugu, egia geurea soilik balitz bezala, bestearena
entzuten kostatzen zaigu. Gure seme-alaben heziketa landu behar dugu eta ez soi-
lik mezuetan, praktikan baizik. Familiatik hasi eta hedabideetaraino bitarte, gaia
landu behar dugu: Nor da boterean? Nork hartzen ditu erabakiak? Hitz batean, zer-
nolako ereduak nahi ditugun planteatu behar diegu gure seme-alabei. Mezuekin
batera egitateak gauzatu behar ditugu, denok badugu zer egina.

LEGUTIANOKO EUSKARA

«Legutianon oso erraz topatzen dira txikitandik euskaldun direnak»

Arabako euskararen hotsak dakartzan liburua argitara berri dute Iñaki Carrerak eta Imanol Garciak. *Legutiano aldeko euskara* du izenburu eta Gasteiztik bertara dauden hainbat herritan gure hizkuntza bizirik dagoela jakin dugu.

MIEL A. ELUSTONDO

JUANAN RUIZ/ARGAZKI PRESS

Legutiano herria hondoan eta lehen planoan urtegia.

LEGUTIANO, Gasteiztik iparraldera, hamabosten bat kilometrora. Gari, garagar eta olo soroak nagusi direneko aldea. Legutiano dugu udalerriaren izena. Bertan dira Billerle –herri guneari bertakoek ematen dioten izena–, eta Elosu, honen auzo Ollerietabarne, Nafarrate, Urrunaga, Goiaín

eta Urbina. Horixe Carrerak eta Garciak aztertu duten Legutiano aldea, liburuan eta bi CD interesgarritan eskaini digutena.

Orain arte Aramaiok jaso dituen ohoreak biltzeko moduan da Legutiano. “Jendeak, oro har, ez daki Legutiano aldean euskaldunak daudela.

Betiko euskaldunak, esan nahi dugu. Horregatik, gure helburua zen jendea jakinaraztea Arabako zonalde horretan oraindik euskaldunak daudela”. Henrike Knörr irakaslearen bitartez jakin zuten Urrunagan bazela oraindik andre bat, azkena omen, eus-

Babeslea: Getxoko Udala

getxo euskalduntzeko hitzarmena

gehi@getxo.net

Itzulpen eta maketazio
zerbitzua urte osoan eta
doan Getxoko
merkatarientzat

98+1 EUSKARA
MERKATARITZARA

Getxo
UDALA - AYUNTAMIENTO

EUSKARA ZERBITZUA Basagoiti Etorbidea 20 • 48992 Getxo • Tel. 94 4660010 / Faxe: 94 4660014 • E-posta: euskara@getxo.net

“Gure helburua ez da izan bertako euskararen ezaugarriak lantzea, euskara hori badela adieraztea baizik”

INAKI CARRERA, IMANOL GARCIA

karaz hitz egiten zuena. Harekin harremana egin eta abiatu ziren iker-tzaileok lanean. Euskaldun gehiago topatu zituzten gero. “Legutianon bertan oso erraz topatzen dira txiki-tandik euskaldun direnak”.

Euskaradunak uste baino gehiago Legutianon. Ezjakinean ginen. “Aramaio bera ere ez da oso ezaguna, ez arabarren artean, ez beste lurraldeetako euskaldunen artean”. Aramaio ezaguna ez, eta are gutxiago ezaguna Legutiano aldean. “Zenbait jendek uste du Audio eta Amurrión gordezten dela euskara! Araba oso zentralizaturik dago, dena da Gasteiz. Hiritik hamar kilometrorra, berriz, hortxe Legutiano, euskara gordetzen duen herria. Oletako zenbait euskaldunek ere ez daki Legutianon euskaldunak daudena. Ondoan daude bi herriak, Oleta eta Legutiano, alegia, baina elkarren berri ez balute bezala da, euskarari dagokion kontu horretan

Imanol Garcia gasteiztarra eta Inaki Carrera eibartarra, liburuaren egileak.

behintzat”. Hipotesia ere egin dute Carrerak eta Garciak: “Aramaion eta Oletan miretsi egiten dute euren euskara, harro daude. Legutiano aldean, berriz, ez dute beraien euskararen uste onik, konplexua ere izan dute, salbuespenak salbuespen, nahiz eta erabiltzen duten euren artean, batere arazorik gabe. Hikaz ere hitz egiten dute”.

Adinekoak helburu

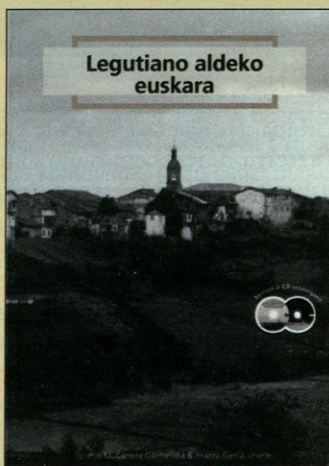
Bi ikertzaileok adinekoengana jo dute bertako euskara biltzera. Hala

ere, edade handikoak ez ezik, gazteak ere mintzo dira euskaraz. “40 urteko jendea ere bada euskaraz badakiena, bertako euskaraz hitz egiten duena esan nahi dugu; baina guk, hautaketa egin genuen: 65-70 urtetik gorakoekin jardun genuen grabazioak egiten”.

Arabarrak, udalerri horretan bertan jaioak eta bertako euskarari eutsi diotenak behar zuten izan. Ondoko herri Oletako biztanleekin ere grabazioak egiteko asmoa zuten, baina Oleta Aramaio da udalerriz. “Ondo-

Gerra garaia, gerra osteko urtegia...

Gotzon Aurrekoetxea eta Henrike Knörr irakasleek egin da liburuaren sarrera. Hauek, bi gai azpimarratu dituzte *Legutiano aldeko euskara* argitalpenean berriemaile lanetan jardun duten hiztunen diskurtsoetatik: 1936ko gerra, eta urtegia. “Gerraren kasuan, bertan egon zen frontea. Gogorra izan zen hori bertakoentzat. Askok alde egin behar izan zuten”. Gerra lehenengo, eta urtegia gero. Gaur egun ur-kirolak egiteko, arrantzurako, edo hondartza gisa erabiltzen den urtegiak iragan iluna du, zinez, eta aztertu gabe irauten duen gaia dugu. “Urtegiak lur izugarri onak urperatu zituen. Laborantza utzi eta beste era batera hasi behar izan zuten bizitzen. Gasteiza joan ziren batzuk; beste batzuk, Deba ibarrera. Urrunagan bertan ere lur

Legutiano aldeko euskara liburuaren azala.

asko urpean geratu ziren. Elosun, errota eta, urpean, beste bi edo hiru baserrirekin batera. Errotik aldatu zuen horrek bertako bizimodua”. Eta bertara lanean etorri ziren etorkinen egoera, miseria gorria. “Are gehiago esango dizugu: argazki bila hasi ginenean liburu azalean jartzeko, hainbat aukera izan genituen. Gogoan dugu argazki bat, urtegia egin baino lehenagokoa: ingurua erabat zen laua. Bertakoek diote urtegiak lurrik onenak hartu zituela. Ordokia zen paraje hura, neurri handi batean. Erreka bat zetorren bertara Barazar-Ubide aldetik, eta beste bat Otxandio aldetik”. Bi errekek bat egiten zuten Urrunaga baino pixka bat goraxeago: paraje aberatsa, egokia, laborantzarako aproposa omen. “Eta ikusgarri polita!”.

“65 urtetik gorakoetan,
euskaraz jakitea oso gauza
normala da Legutianon”

INAKI CARRERA, IMANOL GARCIA

rioz, oraingoz hara ez jotzea erabaki genuen eta Legutiano udalerriko biztanleak beste inor ez kontuan hartzea. Eta, arestian esan dugunez, bertan jaiotako euskaldunak. Izan ere, Legutianon hainbat dira beste herri batzuetatik hara joan diren euskaldunak: Otxandiokoak, Arratia aldekoak, Bergarakoak... alkatea bera, adibidez, bergararra da”.

Legutiano aldean euskara oraindik bizirik dagoela erakutsi dute Carrerak eta Garciak lan honetan. “Eta badirela euskara praktikanteak, nolabait esateko. Gainera, euskara hori erakutsi nahi genuen, lagin bat besterik ez bada ere: zein doinu duen, zein hitz, zein aditz forma erabiltzen dituzten eta abar”.

Leintz, Arratia eta Aramaioko euskarari loturik dago Legutianokoa, eta hurreago, adibidez, Otxandio eta Ubidekoari. Ezin jakin, dena den, Gasteizko euskararen aztarnarik topa ote genezakeen Legutianoko euskararen berri izanda. “Legutiano-Billerle-, eta Gasteiz artean ez dago hamabost kilometro besterik, eta herri zerrenda bat: Luku, Miñao, Erretana, Gamarra... denak elkarren ondoan daude. Beraz, Gasteizen, edo Gasteiz inguruan hitz egiten zen euskara eta Legutiano aldean egiten dena antzekoak zirela pentsatu beharko genuke. Hizkera berbera zirena ezin baieztatu, hori ez. Bestalde, Gasteizko euskarari buruz dugun lekukotasun bakarra Landuccioren hiztegia da, XVI. mendekoa. Gasteizkoa eta Legutianokoa konparatu ahal izateko, XIV. mendean Legutianon nolako euskara egiten zen jakin beharko genuke. Eta ez dakigu. Ez dago garai hartako daturik”. Ezin beste berririk jakin, ondorioz.

“Guk dakigunez, Araban,
hegoaldeen bizi den euskara
hiztuna Urrunagakoa da”

INAKI CARRERA, IMANOL GARCIA

Legutianar emakumeak San Blas egunez bola jokoan.

Azkue, Yrizar, Gaminde...

Legutiano aldeko euskara ez da misterioa ere. Badira beste zenbait ikerketa euskara honen gainean eta Carrerak eta Garciak ezagutzen zituzten. Inaki Gaminde ikertzaileak *Fontes Linguae Vasconum* aldizkarian argitaratutako lana, esaterako. “Gamindek, Nafarrate eta Elosuko euskara aztertu zuen, aditza batez ere, nahiz eta lexikoa eta doinua ere bai, apur bat behintzat. Ondo etorri zaigu lan hori, zeren guk egindako azterketaren arabera osatu dugun aditza eta Gamindek emandako datuak bat datoz”.

Inaki Gamindez beste, Resurreccion Maria Azkuek ere ikerketan jardun zuen Legutiano aldean. “*Morfologia del verbo vizcainon* Legutiano, Urrunaga, Nafarrate eta Elosuko aditzak ageri dira, eta gure emaitzekin bat datoz lan horretako datuak. Aditza dela eta, zera ikusi dugu, alegia, muga bat dagoela Elosu, Nafarrate, Urrunaga alde batetik, eta Legutiano, berriz, beste batetik. Aditza laguntzailea desberdina da batean eta bestean. Gure ustez, Elosu, Nafarrate eta Urrunagako euskarak, Billerlekoak baino antz handiagoa du Zigoitikoarekin. Kontua da Lacombe eta Azkuek Zigoitiko aditza bildu zutela 1919an, eta horko aditza eta hiru herri horietakoa, Elosu, Nafarrate eta Urrunaga, oso antzekoa dela”.

Arabar euskaldun hegoaldekoak

Garai batean Legutianon bizi ziren euskaldun haietarik asko -herri gune

dugun Billerletik lekora bizi zirenak, batik bat-, joanak dira beste nora edo nora bizitzera: ez gutxi, Gasteiza. Eta datu jakingarria: “Guk dakigunez, Araban, hegoaldeen bizi den euskara hiztuna Urrunagakoa da”. Esana digute lehenago ere, euskaradun gutxi izango zirelako ustean bertaratu zirela Carrera eta Garcia, eta uste baino gehiago ageri zitzaizkiela. “Ez dakigu zenbat diren, zehatz. Baina Billerlera jo dugun aldiro, hiztun berriak topatu ditugu. 65 urtetik gorakoetan, euskaraz jakitea oso gauza normala da Legutianon. Herri-gunean errazago da hori”.

Bestelakoa da egoera herri guneetik kanpora: Nafarrate, Elosu eta bestetan. “Herri hauetan zailago da euskaraz dakien bertako norbait topatzea, oso herri txikiak direlako eta bertako biztanleak Gasteizen edo beste nonbait bizi direlako. Nafarraten, adibidez, ez da euskaldunik bizi, lehenengo euskaldunik behintzat: bertan etxea erosi dutenak badira, baina ez dira bertako seme-alaba. Elosu apur bat handiago da, eta hor bai, topatu ditugu bertako euskaldunak”.

Inaki Carrerak eta Imanol Garciak ontzat eman dute egindako lana. Ez zuten dialektologo jarduteko asmorik. “Gure helburua ez da izan bertako euskararen ezaugarriak lantzea, euskara hori badela adieraztea baizik”. Egin dute urrats hori. Hemendik goiti, hurrena datozenek lan egiteko modua izango dute... ■

Bero-beroan

Bake prozesuek berezkoa duten sokatira

ETAren lehergailuek kalte egiten diote bake prozesuari, eta ezusteko hildakorik balego prozesua hankaz gora joango litzatekeela esaten da sarri. Orain izan dira bi hildako eta prozesua ez da apurtu, eta ez dirudi horregatik apurtuko denik. Horrek esan nahi du hala-ko gertaeren aurrean blindatua dagoela. Baina argi ikusten da, halaber, halako gertaerak ez dardela ematen ari den negoziazio baten logikatik at. Alde bakoitzak dituen tresnak erabiltzen ditu: ETAk, besteak beste, lehergailuak; Espainiako Gobernuak, besteak beste, espetxe politika. Bertako eta kanpoko beste esperientzia batzuek erakutsi duten moduan, sokatiraren jokoa etengabekoa izango da prozesu luze honetan. Eta sokatiraren tentsioaren ondorioak jasan behar dituztenek sufritu egingo dute.

Nafarroako Mahaia

Aralarko koordinatzaile Patxi Zabaleak, Nafarroan ere alderdien mahaia eratzeko langintzari ekiteko eskatu dio Miguel Sanz lehen-dakariari. Bistan da uneotan jai duela eskaerak, baina argi uzten du bake prozesu batek izango duen korapilo nagusienetakoa lurraldetasunarena izango dela. Onartua dago ezingo dela mahai bakarra eratu, EAEn bat eta Nafarroan beste bat egon beharko duela. EAEn aurten eratzea ezinbestekoa da, eta Nafarroakoak itxaron beharko du, seguruenik Nafarroako hauteskundeak iragan arte gutxienez. Orduan izandako emaitzen ondorioz, garbiago ikusiko eratzen den mahaiaren izaera eta indarra nolakoak diren.

GORKA RUBIO / ARGAZKI PRESS

Hilda gero ere eskubideak urratuta

Igor Angulo eta Roberto Saiz presoan heriotzek tentsio handia ekarri dute euskal politikara, biolentzia gertaera orok dakarren moduan eta areago heriotzak bere agerpena egiten duenean. Legalitate, oportunitate, duintasun, begirune, biktimak... Kontzeptu hauen guztien dantza zorua hasten da halakoetan eta eragile politiko bakoitzak behar eta nahi duenari heltzen dio. Nola ezkontzen da hildako bi presok eta haien senitartekoez merezi duten begirune eta berotasuna, indarrean dagoen legalitatea betetzearekin? Erantzun molde desberdinak izango dira, eta kontraesan hori jasan behar izan duen Herrizaingo Sailak argi erakutsi du omenaldien debekuan erakutsitako jarrerarekin, galderari erantzun okerrenetarikoa eman diola. Grande Marlaska ahalguztidunaren aginduak Batasunaren eskubideak urratzen baditu, bere aginduak betearazten dituenak ere urratu egiten ditu. Baina hildako preso hauen eta beren senitartekoen eskubideak urratu dira nagusiki eta, biktimen eztabaidak argi utzi duen moduan, horiek ere badi- tuzte eskubideak. Edo ETAk hildakoek bakarrik dituzte eskubideak?

Zer da...

EVENA

EVENA akronimoa Estación de Viti- cultura y Enología Navarra erakun- deari dagokio. Centros Tecnológicos de Navarra entitatearen parte da eta bertan partzipatzen dute, halaber, Nafarroako Gobernuak, Nafarroako Unibertsitate Publikoak, Nafarroako Unibertsitateak eta berrikuntzan laguntzen duten beste erakunde batzuek. EVENAk Erriberri dauka egoitza, laborategiko lanak egiten ditu eta zerbitzu-aukera handia dauka eno- logian eta bitikulturaren. Laborategiak ardoak eta likoreak analizatzen dizkie upategi partikularrei, ikerketako proiektuetan kolaboratzen du Nafarro- ako, estatuko eta nazioarteko unib- ertsitateekin, ardoen analisiak egiten ditu Nafarroako Jatorri Deitura Kon-

trolatuen (JDK) kontseilu arautzaileen kalitateari buruzko kontrolatan eta material begetala eta lurrak analiza- tzen ditu, mahastizainak aholkatzeko. Enologiaren arloan, sektorea lagun- tzen du gai horretan, teknikariak prestatzen ditu eta ikerketako proie- ktuak garatzen. Bitikulturaren, mahasti- zainak aholkatzen ditu, ikerketako proiektuak garatzen eta laborantzako esperimenduak egiten, eta bitikultura- ko sektorea profesionalizatzen ere saiatzen da. Gainera, bitikulturako entseguak egiten ditu upategi parti- kularren eta sozietateen finketan, eta mahatsaren produkzioaren analisi ekonomikoak ere burutzen ditu.

Daniel Udalaiz

“Harry Potter katalana”k liburua argitaratu du

ÈRIC BERTRANEK (GIRONA)

duela urte eta erdi Auzitegi Nazionalarekin izan zuen esperientzia kontatu du liburuan (*Èric i l'Exèrcit del Fénix. Acusat de voler viure en català*). “Harry Potter katalana” izena eman dioten 14 urteko gazteak hainbat supermerkatu eta enpresari produktuen etiketak eta web guneak katalanez jartzeko eskatu zien posta elektronikoz, Fenix-eko armadako liderra zela esanez. Astebete baino lehen, brigada antiterroristakoak etxean sartu zitzaizkion eta akusazio hauek egin: mehatxu terroristak, terrorismoaren apologia, bandera espainiarra laidozteia eta delitu informatikoa. 15.000 babes mezu jaso zituen. Horien artean zen Josep-Lluís Carod Rovirarena: “Ez inoiz ahaztu Davidek Goliathi irabazi ziola. Izan zaitez zoriontsu eta gu baino askeago”. Liburuan, Auzitegi Nazionalarekin izandako esperientzia kontatu du gaztetxoak eta horien artean dira adingabekoen fiskalak esan zizkionak. Hona fiskalak esandakoetako pasarte bat: “Konstituzioa ukiezina da, inoiz izan dugun onena eta inoiz eduki ahal izango dugun onena, ohorea!”.

Èric Bertran gaztetxoa (erdian) iazko urriko argazki batean.

EHEk Tourreko arduradunei euskara erabiltzeko eskatu die

UZTAILAREN 12AN, Tourreko 12. etapa Kanbotik hasiko da eta beste hainbatetan bezala, Euskal Herrian Euskarazek Tourreko arduradunei gutuna bidali die Euskal Herriko errepideetan diren bitartean euskara erabil dezaten. Euskara erabiltzeko gomendioa luzatu die EHEk, baina esan die euskarari muzin egiten badiote ez dutela erreparorik edukiko defentsa hori egiteko behar diren neurriak hartzeko. Bestalde, EHEk apirilaren 2an Santurtzin antolatuko du III. Hizkuntza Eskubideen Eguna *Hizkuntza Eskubideen defentsa guztion esku dago!* lelopean.

Euskalerria Irratikoak zain

EZ DU ARGIBIDE HANDIRIK EMAN SANZEK. Euskalerria Irratikoek bilera eskatu zioten Nafarroako Gobernuko presidente Miguel Sanzi, baina Sanz ez da irratiko arduradunekin bilduko, lehiaketa prozesu batean parte hartzen ari diren erakunde edo pertsonak bere bulegoan ez hartzeko araua duela argudiatu du-eta. Bestalde, ez du argitu noiz beteko duen Nafarroako Justizia Auzitegi Nagusiak 1998. urteko irratilizentzien banaketari buruz emandako epaia. 1998. urtekoa forma akatsa besterik ez zela izan eta lizentziak banatzeko kontratazio mahaia “etorkizunean” osatuko duela esan du Sanzek.

Bai Euskarari Ziurtagiria lortu dutenei aitortza egin die Kontseiluak

KONTSEILUAK ziurtagiria lortu duten 1.190 enpresa, saltoki eta bestelako entitateei egin die bere ahaleginaren aitortza. Ziurtagiria lortu dutenek Nestor Basterretxearen “Iparralde-Hegoalde” izeneko lami-na jaso zuten Donostiako Kursalean, martxoaren 1ean egindako ekitaldian. Euskararen Gizarte Erakundeon Kontseiluak duela bost urte eta erdi sortu zuen Bai Euskarari Ziurtagiria.

BAHEA Jose Luis Castejon Nafarroako Legebiltzarreko lehendakari ohia eta PSNko kide esanguratsuen heriotzak Nafarroako gizarteko sektore gehienak bildu zituen haren hiletetan. Datu esanguratsua da hori, eta erakusten du esparru politikoak, oro har, begirunez ikusi zuela Lizarrako alkate izandakoa. PSNko sektore zabalenaren ordezkari esanguratsuenekoa zen, Nafarroan korapilotsuak diren gai askoren aurrean izandako jarrerak erakutsi zuen moduan. Halako ugarirekin, Nafarroako egoera oso beselakoa litzatekeela esan liteke lasai asko, ez arazorik gabekoa, baina bai arazo horiek beste erabatera bideratzearen moldekoea.

Rafael Vera Espainiako PSOEko Gobernuaren segurtasun idazkaria izan zen GALen garaietan. 2005eko otsailean espetxeratu zuten zazpi urteko kartzela zigorra betetzeko eta dagoeneko bost egun espetxetik kanpo pasatzen ditu, kontrol telematikopean. Egunero kartzelan jarraitzeak bere osasunean izan zitzakeen ondorio larriak saihesteko hartu ditu neurriok espetxe zuzendaritzak.

Montenegrori begira

Autodeterminazio kasu bakoitza lupaz eta ikusmin izugarriarekin jarraitzen da Euskal Herritik, eta zeresanik ez European ematen bada. Ez da gutxi Europako Batasunak (EB) Montenegroko autodeterminazio prozesua baimentzea eta sostengatzea. Balkanetako gerran izan zuen jarrera koldarraren kontrakoa da eta, alde horretatik, zerbait ikasi zuela ondorioztatu liteke. Independentzia erdiesteko, dena den, apirilaren 30ean botuen %55 lortu beharko dute honen aldekoek. Kontua da %53 lortzen badute jai dutela, oraingoz bederen, eta horrek boto guztiak ez direla berdinak adierazten duela. Euskal Herrian ere ondo ezagutzen den eztabaida da botoaren balio desberdinarena.

Net Hurbil

PELLO ZUBIRIA

Ur botilatuak iturriak plastikotan itoko ditu

Bulkada edo bihozkadaz omen dugu kontsumitzen. Oharkabea hartzen ditugun erabaki horiek osatzen dute gure eguneroko kultura. Horra hautu gero eta hedatuagoa: komertzioan ur botilak erostea, sukaldeko iturrikoari muzin eginda. Ondorio asko dakartza erosketa horrek.

UR BOTILATUA KONTSUMITUZ baliabideak alferrik galtzen ari gara, kainuzulotik behera botata. Adi esaldi horri, ez baita askotan entzuten. Adibidez, martxo honetan Mexikon Uraren Munduko 4. Foroa burutuko da, eta bertan urak XXI. mendean duen garrantzia asko hitz egingo den arren, eztabaida gehienak herritarren eskue-tatik kanpo geratzen diren alorretan zentratuko dira: kutsadura, uraren geopolitika eta gerrak, ura eta garapen iraunkorra... Nor ausartuko da, ordea, esatera herritarrek botilatutako urari uko egin eta iturrikoa ona izan dadin behar dutela borrokatu?

Hain gauza ximple eta gogorra Earth Policy Institute-ko Emily Arnold-ek idatzi du, ingurumenaz eta ekonomia ekologikoaz batean eta beste-an sortutako informazioak biltzen dituen gunean. *Bottled Water: Pouring Resources Down the Drain* (Ur botilatu: baliabideak kainuzulotik behera alferrik galtzea) ipini dio izenburu.

Hona Emily Arnold-ek defendatzen duen ideia nagusia: urtean munduan ur botilatu kontsumitzeko gastatzen ditugun 100.000 milioi dolarren zati bat aski litzateke planeta honetako herritar guztiek etxean iturriko ur garbia eta komunak edukitzeko. Nazio Batuek kalkulatu dute etxean urik ez duten pertsonen kopurua 2015erako erdira jaisteko urtean 15.000 milioi dolar behar direla. "Ez

dugu auzitan jartzen edateko ura eskuratzea gizadiaren osasunerako funtsezkoa dela. Baina behar horrentzako erantzuna ez da, batetik, ur botilatu mundu garatuan; eta bestetik, horrek ez ditu konponduko ur garbirik gabe dauden 1.100 milioi herritarren beharrak. Gaur uren tratamendu eta garbiketarako ditugun sistemak zabaldu eta hobetzeak ekarriko ditu ura lortzeko iturri garbi eta jasangarriak epe luzera".

Baina korrontearen kontra ari da Arnold. Mundu zabalean botiletan banatutako ura 2004an 154.000 milioi litrotara iritsi zen; 1999an kontsumitu ziren 98.000 milioi litroen aldean, %57 gehiago, bost urteko epean. Botilatuaren kontsumoa igo egin da baita iturriko ura edateko ona den lekuetan ere. Modagatik? Iturrikoarekiko mesfidantzagatik?

Mundu industrializatuan sarritan botilako urak ez du kanilakoak baino berme handiagoa eskaintzen, baina 10.000 aldiz garestiagoa izatera irits daiteke. Estatu Batuetako leku askotan, litro bat ur botilakok litro bat gasolinak baino gehiago balio dezake. Gure inguruan ez da hein horretara iristen, baina oso urruti ez dabil.

Arnold-ek diosku, gainera, munduan baldin bada produktu bat energia xahutzailea, hori ur botilatu dela. Gehienetan kilometro askotara dauden iturrietatik ekartzen da, kamioiz

Irlandan, Dublingo udalak berrikita jami dituzten plastikozko botilak biltzeko edukiontzi bereziak. Herriko etxearen web gunetik hartu dugu ondoko argazkia, alkatea eta bi funtzionario erakusten dituen operazioaren inaugurazio egunean. Irudiaren oinean zera dio: "Udaleko Ingurumen arduradun Marie Grant-ek esan zuen: 'Oso pozik jakinarazten dugu Dún-Laoghaire-n burutu dugun birziklatze ahalegin proaktibo hau, eta espero dugu urtea bukatu baino lehen plastikozko botilentzako beste bost biltegi edukitzea. Botilak RecycleNet-ek biltzen ditu eta Britainia Handiko UK Polymers enpresari bidaltzen dizkio, han gehiago prozesa ditzaten".

edo trenez, eta batzuetan barkuz edo abioiz ere bai. Pentsa zenbat petrolio erre duen urak txango horretan. Adibideetan sartuta, 2004an Helsinkiko konpainia batek 1,4 milioi botila ur bidali zituen Finlandiatik Saudi Arabiara... 4.300 kilometrotara. Eta sartu gabe herrialde aberatsetan "fashion" izateagatik edaten diren urrutiko urtan, direla Perrier edo beste hainbat markatakoak.

Ur honek petrolio asko dauka

Beste petrolio upel asko botilak egiteko xahutzen da. Gehienak polietileno-zkoak dira. Arnoldek idatzi duenez, AEBetako herritarrek —bera bertakoa da— urarentzako botiletan soilik urtean 1,5 milioi upel petrolio erabiltzen dute, "urtean 100.000 auto mar-txan edukitzeko adina". Ez dakigu Euskal Herrian kopuru horiek nola aterako liratekeen.

Mundu osoan, urtean, ur botilata-rako 2,7 milioi tona plastiko behar da. Fabrikazioan behar den energiatarako erabiltzen den petrolio ahaztu gabe. Plastiko mendi horretatik zati handi bat oraindik ere zaborretara doa; erraustegian kiskaltzen denak produk-tu toxikoak eta metal astunak isuriko ditu, eta lurpean geratzen dena bertan egonen da datozen 1.000 urteetan.

Egia da gero eta gehiago birzikla-tzen dela plastikoa, nahiz eta AEBetan hori %14arekin baino ez gertatu. Baina polietilenoa birziklatzean berri-ro erabili behar da energia gehiago.

Eta birziklatze prozesuetan ere gertatzen dira paradoxa galantak: Estatu Batuek aprobetxatzen duten plastikoa- ren ia erdia beste herrialdeetara bidaltzen dute horretara, baita Txinara ere. Bidaia eta energia gehiago, oster.

Uraren inguruko liskar batzuk ur konpainia handiek eragiten dituzte. AEBetan bertan gertatu berriak dira horrelako istilu batzuk. 50 herrixka indiarrek protesta egin dute Coca-Colak beren inguruko iturrietatik ura ateratzeagatik beraiek lehortea ari direlako nozitzen. Gauza bera salatu berria dute Texaseko baserriar batzuek eta Aintzira Handietan arrantzatik bizi direnek. Askoz protesta gehiago izaten da urtero mundu osoan zehar. Ikusi beharko da Mexikon egin behar duten Uraren Foro ponpoxoan arazo horiek nola aztertzen dituzten. Esatearekin Foro

horren babesleetako bat Coca-Cola bera dela...

Hala ere protestak agian entzungo dira Mexikoko bileran. Uraren Munduko Foro Alternatiboa martxan dago, eta hortik bideratuko dira bai ura ostu eta idortuta utzi dituzten herri eta jendeak, eta bai uraren beselako kudeaketa eskatzen duten militanteak.

Beste gai bat da ea zer datorren etxeratzen ditugun botiletan. Emily Arnoldek salatu duenez, "inork ezin du bermatu botilatutakoa guk etxetako iturrietan daukaguna baino ur hobe denik. Egia esan, botilan eskaintzen den uraren %40 berez iturriko ura da. Beste batzuetan ur horri zenbait mineral erantsi zaio, osasunerako mesedegarri den jakin gabe. (...) Frantziako Senatuak gomendioa eman zien botilako ura

edaten duten herritarrei markaz aldatzeko sarritan, zeren eta ekoizleek urari gehitzen dizkioten mineralak kopuru txikietan arrisku gabeak diren arren, dosi handiagoetan arriskugarriak gerta daitezkeelako".

Berrikitan entzun dugu Espainiako halako hiriburutan edaten den ura ez dela behar adinako kalitatekoa. Eztabaidatu da uraren kloroaz ere, aipatu izan da fluorra eransten hasiko ote zitzaizkion herriko urari... Horrelako eztabaiden ondoren beti ugaritu dira botilako uraren salmentak. Aldiz, kalitateaz ere gauzak bestela direla uste du Emily Arnoldek: "Europako eta AEBetako leku askotan iturriko ura kontrolatzeko arau gehiago daude ur botilatua kontrolatzeko baino".

Botilako uraren negozio arreak gaur etekin garbiak ematen ditu. AEBetan 2004an 26.000 milioi litro kontsumitu ziren, Mexikon 18.000 milioi, eta Txina eta Brasilen bakoitzean 12.000 milioi litro. Italiarrek daukate marka: urtean pertsonako 184 litro ur botilatik. Mexikarrek 169, Arabiar Emirerri Batuetakoek 164, Belgika eta Frantziakoek 145, espainiarrek 137 litro buruko eta urteko. Horien artean kontatu euskal herritarrok erosten ditugun ur botilak. Batzuetan, ur botilatua edatea moda bihurtu delako, kontsumo ohitura automatizatua eta gure buruei maila sozial bat aitortzea. Bestetan, iturriko uraz kexu garenean, ondasun publikoen defentsan borroka egiteko gogo handirik ez dugulako. ■

<http://www.argia.com/nethurbil>
helbidean, gai honi buruzko informazio
gehiago eta Interneteko loturak.

Zure gorputzak 8 orduko atseden behar du.
Zure begiek 24 orduko lasaitasuna.

Zure lasaitasuna da garrantzitsua. Horregatik, **MultiOpticasen** gure produktu eta zerbitzu bakoitzean kalitate eta garantiarik handiena emateko konpromisoa hartu dugu. Izan ere, nahiko genuke zu gustura egotea Espainiako optika-sarerik handieneko - **MultiOpticas** - profesionalengan konfiantza izan duzulako

ZINKUNEGI
MULTIOPTICAS
ZERBITZU OPTIKOETAN 1^a
Herrani, 4 - DONOSTIA

Jon Alonso

Mendebaldea eta Islama

John Perkins delako batek liburu bitxia argitaratu berri du, gaztelaniaz (*Confesiones de un gangster económico*. Ediciones Urano, 2005). John Perkinsek "gangster ekonomikotzat" jotzen du bere burua, eta liburuan zehar adierazten du, gordintasun osoz, zertan dautzan bera bezalako *Het man* baten lanbidea eta bizi-modua. Dirudienez, *hetmanak* duela mende erdi bat dabilta zehar, inperioaren aldeko lan zikina egiten, arlo ekonomikoan:

"Une erabakigarria 1951n gertatu zen, Iranen, herria matxinatu zenean hango baliabide naturalak eta bertako jendea eskilmatzen ari zen petrolio-konpainia britainiar baten aurka. Konpainia hau gaurko BP -British Petroleum alegia-, delakoaren aurrekaria zen. Gauzak zertan ziren ikusirik, Irango lehen ministroak, demokratikoki hautatua zen Mohammad Mosaddeq izenekoak, bertako petrolio-hobi guztiak nazionalizatu zituen. Britainiarrek, asaldaturik, laguntza eskatu zieten bigarren munduko gerran beren aliatuak izan ziren estatubatuarrei. Baina biek ala biek uste izan zuten esku-hartzetarako sobietarren erreakzioa sorraz zezakeela, Iranen alde. Beraz, marineak bidali beharrean, Washingtonek Kermit Roosevelt bidali zuen. Hau Theodororen biloba eta CIAko agentea zen. Bere jarduna bikaina izan zen. Borondateak konkistatu zituen sobornoaren eta mehatxuen bidez. Honen ondorioz kaleborroka eta manifestazio biolentoak antolatu ziren, eta giro horrek Mosaddeq gorrotatua eta gaitasunik gabea zelako inpresioa sortu zuen. Azkenean Mosaddeq erori zen -gelditzen zitzaion bizialdia etxean atxilotuta pasatuz-. Mohammad Reza Shah amerikarren aldeko diktadorea izan zen hurrengo agintaria. Modu honestan, Kermit Rooseveltek lanbide berri baterako baldintzak sortu zituen".

Ohar gaitezen Perkinsek aipatzen zituen sobornoak eta mehatxuak enpresen

MIKEL SAIZ

eta ekonomiaren munduan egin zirela, ez zuzenean arlo militar edo politikoan. Izan ere, jarraitzen du azaltzen Perkinsek, ordutik aurrera amerikarrek gauza bera egiten segituko zuten mundutik zehar, baina CIA erabiltzea horrelako operazioetan arriskutsua zela iritzirik -beren gobernua inplikatu zezakeelakoan, agentearen jarduna agerian geldituz gero-, erantzukizun hori multinazionalak langile "berezi" batzuei pasatu zieten: *Het man* edo gangster ekonomiko direlako, hain zuzen.

Beste alde batetik, hauxe irakurtzen da Said W. Edwarden *Cubriendo el Islam* liburuan; (Debate, 2005):

"Islama ez da inoiz Europan ongi ikusia izan. Historiako filosofo nagusiek, Hegelengandik Spenglerrengana, maitasun gutxiz begiratu diote Islamari. Idazle exotikoren batek edo santu sufiren batek sortzen duen uneko interesetik haratago, europarrek nekez sartu dute 'ekialdearen jakintza' barruan jakintzu edo poeta islamiarrik. Omar Khayam, Harun al-Rashid, Simbad, Aladino, Ali Babá, Sherezade eta Saladino dira, gutxi gorabehera, gaurko europar kultura batek ezagutzen dituen pertsonaia islamiarrak. XIX. mendean bukaeran, nazionalismo islamiarrak indarra hartu ahala

Asian eta Afrikan, kolonia musulmanek europarren tutoretzapean egon behar zutelako ideia finkatu zen, errentagarriak zirelako, azpigaratuak zeudelako eta mendebaldarren diziplina behar zutelako (...). Eta hor daude Islamak Europako kulturari dauzkan errepresentazioak -giro akademikoan, artean, literaturan, musikan eta iruditeria kolektiboan- XVIII. mendean bukaeratik gaur arte".

Mendebaldarrok Islamaren aurrean: lukurreria, indarkeria, lapurreta, ezjakintasuna, erdeinua, arrazakeria. Historikoak, denak.

Eta orain "adierazpen askatasunarekin" ateratzen gara. Patetikoak gara, zinez. ■

Mendebaldarrok islamaren aurrean:

lukurreria, indarkeria, lapurreta,

ezjakintasuna, erdeinua, arrazakeria.

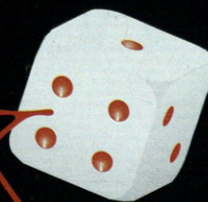
Historikoak, denak. Eta orain

'adierazpen askatasunarekin'

ateratzen gara.

Patetikoak gara, zinez

ASTE HONETAKO zozketak

PARTE HARTZEKO ARAUDIA

Astero kaleratutako eskaintzatan parte hartzeko, ostegunetik asteazkenera bitarteko tartea izango duzue.

Harpidedunek gustuko dituzuen eskaintza guztietan parte hartzeko aukera izango duzue astero, baina aste bereko eskaintza bakoitzean, behin bakarrik.

Sariaren irabazleak hilabeteko epea izango du egokitu zaion sariak gozatzeko.

Sarien irabazleen zerrenda, 2 astetara argitaratuko da aldizkarian eta www.argia.com/gunea kanalean astebetara.

Sarien esleipena behin betikoa izango da eta ez da aldaketarik onartuko.

Atalaia jatetxea

Afaria

2 lagunentzat

Aritz Ondo, 69
Irun GIPUZKOA
www.restauranteatalaia.com

1

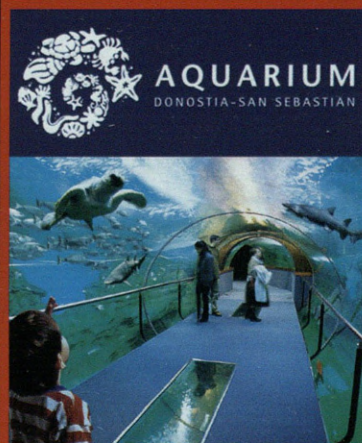

Irigoien landetxea

Asteburu pasa
bi lagunentzat
(2 gau eta gosari)

Muez NAFARROA
www.irigoien.com

2

Donostiako Aquariuma

5 harpidedunentzat
bina sarrera

Carlos Blasco de Imaz Plaza, 1
Donostia GIPUZKOA
www.aquariumss.com

3

Istilu banaketak

3 arropa sorta

Kalamua 25, behea
Elgoibar GIPUZKOA
www.istilu.com

4

Lauburua eta 888 txiste

2 produktu sorta

5

PARTE HARTZEKO

Astelehenetik ostiralera **GOIZEZ** 09:00-13:00 **ARRATSALDEZ** 15:00-18:00

Tel: 943 36 72 85 • gunea@argia.com • www.argia.com/gunea

Aintzat hartu

Elena Irureta, aktorea

Begiraiozu Bai Euskarari Ziurtagiriari

www.baieuskarari.org
902 43 00 26